

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Suša

**Nasilje – Konstitutivni element
političnih sistemov**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Suša

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

**Nasilje – Konstitutivni element
političnih sistemov**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere.
Ne zasmehovati, ne objokovati niti preklinjati, temveč razumeti.
(Spinoza)

NASILJE – KONSTITUTIVNI ELEMENT POLITIČNIH SISTEMOV

Vloga nasilja v konstituciji družbenega in političnega je eno izmed temeljnih vprašanj politične filozofije. Nasilje kot element političnega sistema je rezultat obsežnih in raznovrstnih družbenih procesov in pojavov. Osvetlitvi pojma nasilja in tipologiji nasilja v nalogi sledi opredelitev ključnih politoloških konceptov države, oblasti in politične moči. Z osvetlitvijo pomena, podlage in zgodovinskega razvoja, ter aplikacijo teorije o družbeni pogodbi je prikazano razmerje med državo in državljanom, ter vloga nasilja v tem razmerju. V nadaljevanju se poskuša delovanje nasilja povezati s konceptom primerjalnih političnih sistemov. Prav način vpetosti kategorije nasilja v sam sistem opredeljuje njegovo identiteto in način njegove interakcije z okoljem. Glede na stopnjo tolerance in represije politična oblast niha v svojih oblikah od demokratske do totalitarne. Struktura naloge tudi v nadaljevanju sledi njeni vsebini in se nadalje poglobi v preučevanje pomena in vloge, ki jo ima ta koncept v različnih teoretskih tradicijah, in sicer, v tisti ki se opira na družbeno pogodbo na eni strani in v misli francoskega (post)strukturalističnega teoretika Michaela Foucaulta na drugi strani. Na podlagi ugotovljenega se poskuša na koncu odgovoriti na vprašanje, v kakšni meri je nasilje pridobilo, ohranilo ali nemara izgubilo svoj prostor v raznolikih demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemih.

Ključne besede: konflikt, nasilje, oblast, moč, družbena pogodba, politični sistemi.

VIOLENCE – CONSTITUTION ELEMENT OF POLITICAL SYSTEMS

One of the central issues of political philosophy regards the role of violence in the constitution of the social and the political. This role stems from vast and diverse social processes and phenomena. Following an insight into the notion and typology of violence, the thesis puts forward a definition of key political science concepts of state, power and political force. Through grasping the importance, background and historical evolution, and applying the theory of social contract, it attempts to present the relationship between the state and the individual, and the role of violence in this relationship. Subsequently, it looks at the functioning of violence within the concept of comparative political systems. It is in fact exactly the way violence as a category is pinned down in a system that in the author's opinion defines the identity of a political system and its interactions with its environment. Further on the thesis argues that political power takes the form of a democratic or totalitarian government depending on the degree of tolerance and/or repression it is relying on. Thus the thesis is structured so as to follow its contents, further investigating the importance and role awarded to the notion of violence by different schools of thought, notably by the social contract tradition on the one hand and by the (post)structuralist thought of French philosopher Michael Foucault on the other. Following up, it ultimately dwells on the question of how violence gained, preserved or perhaps even lost its place in diverse democratic and non-democratic political systems.

Key words: conflict, violence, government, power, social contract, political systems.

KAZALO

UVOD.....	8
1 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI DEL NALOGE.....	9
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJA PREUČEVANJA.....	9
1.2 HIPOTEZE.....	10
1.3 STRUKTURA NALOGE.....	11
1.4 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE.....	11
2 NASILJE.....	13
2.1 PROBLEMSKO POLJE KONFLIKTA.....	13
2.1.1 Konflikt kot interakcija v političnem omrežju.....	14
2.2 IZHODIŠČNA OPREDELITEV NASILJA.....	16
2.2.1 Politološka dimenzija nasilja.....	17
2.3 VLOGA NASILJA V POLITIČNI MISLI.....	18
2.4 TIPOLOGIJA NASILJA.....	20
2.4.1 Strukturno nasilje.....	21
2.4.2 Nasilje, sredstvo realizacije političnih zahtev.....	23
2.4.3 Nacionalistično nasilje.....	24
2.4.4 Nasilje skozi marksistično teorijo.....	25
2.4.5 Nasilje brez naslovnika.....	27
2.4.6 Religijsko nasilje.....	28
3 DRŽAVA.....	29
3.1 MEHANIZEM MONOPOLA.....	29
3.2 KAJ JE DRŽAVA?.....	30
3.2.1 Konstitutivni elementi kapitalistične države.....	32
3.3 OD NASILJA SUVERENA DO STRUKTURNEGA NASILJA.....	34
3.4 LEGITIMACIJA NASILJA OBLASTI.....	35
3.4.1 Legitimacija nasilja v demokraciji.....	38
3.4.2 Legitimacija nasilja v nedemokratskih sistemih.....	40
4 OBLAST.....	41
4.1 KAJ, ČE SPLOH KAJ, JE OBLAST ?.....	41
4.2 OBLAST IN MICHAEL FOUCAULT.....	43
4.2.1 Suverena oblast.....	44
4.2.2 Disciplinirana oblast.....	44
4.2.3 Biooblast.....	45

5	POLITIČNA MOČ	48
5.1	OD FIZIKE DO POLITIČNEGA	48
5.2	POJEM MOČI	49
5.2.1	Elitistični model moči	50
5.2.2	Pluralistični model moči	50
5.3	TRETJI NEWTONOV ZAKON	51
5.4	KONCEPTI IN VIRI MOČI	51
5.5	POLITIČNA MOČ IN NASILJE	53
6	NASILJE SKOZI DRUŽBENO POGODBO	57
6.1	KONCEPCIJA DRUŽBENE POGODBE	57
6.1.1	Thomas Hobbes	58
6.1.2	Baruch De Spinoza	60
6.1.3	John Locke	62
6.1.4	Jean-Jacques Rousseau	64
6.2	NASILJE SKOZI KONCEPT DRUŽBENE POGODBE	65
7	POLITIČNI SISTEM	67
7.1	OPREDELITEV POJMA	67
7.2	ZAPUŠČINA STARE GRČIJE	68
7.2.1	Tiranija	70
7.2.2	Atenska demokracija	72
7.3	DEMOKRACIJA	73
7.4	DEMOKRATIČNI POLITIČNI MODELI	75
7.5	NASILNA DEMOKRACIJA	78
7.5.1	Dve plati nasilja	80
7.5.2	Brezimeno nasilje	81
7.5.3	Instrumentalno nasilje	81
7.6	NEDEMOKRATIČNI POLITIČNI SISTEMI	83
7.6.1	Tradicionalne ureditve	85
7.6.2	Avtoritarni sistemi	86
7.6.3	Totalitarni sistemi	88
8	SKLEP	91
	LITERATURA	95

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 2.1: Galtungov trikotnik nasilja	21
Slika 3.1: Shema vzorcev sprejemanja legitimnosti	37
Slika 7.1: Model političnega sistema po Eastonu.....	68
Tabela 7.1: Modeli demokracije, prirejeno po Heldu.....	76
Tabela 7.2: Variacije avtoritarnih in tranzicijskih režimov po Linzu	85

UVOD

V začetku 90. let prejšnjega stoletja smo bili priča diskurzu Francisa Fukuyame (1992) o »koncu zgodovine« kot posledice zmage političnega liberalizma nad ostalimi ideologijami in zmanjšanim interesu za politične spopade. Politični liberalizem ob podpori tržne ekonomije naj bi dosegel skrajno točko v ideološkem razvoju človeštva. Ali dosežek najboljšega družbenega reda pomeni tudi svet brez politike in brez konfliktov? Priča smo realnosti globalnega trga in neslutnega razvoja industrijsko-tehnoloških sistemov, ki oblikujeta naše življenje. Globalizacija skozi okvir nacionalne države naj bi povzročila upad njene vloge in moči instrumentov, ki jih ima na voljo. Skladno s pojmovanjem Waltera Benjamina (2002) je nasilje funkcionalno sredstvo v službi oblasti, z namenom dosege cilja. Država z monopolom prisile je edina, ki lahko izvaja prisilne ukrepe na svojem ozemlju. Tradicionalno sta nasilje in politično med seboj nasprotujoča si načina dogajanja. Izbruh nasilja nakazuje na odsotnost politike in nezmožnost reševanja konfliktov s političnimi sredstvi. Medsebojna pogojenost ekonomije in politike v današnjem postmodernem svetu pa prevaja nasilje v doslej neznano formo. Nasilje je privzelo obliko kapitala, ki odloča o usodi celega sloja populacije in včasih celih držav. Liberalnodemokratska država v obliki moderne predstavniške demokracije se je soočila z modernim globalnim kapitalističnim sistemom in preživela. Nacionalna država je še naprej zelo živa, o eroziji suverenosti in legitimnosti ne moremo govoriti, ampak v povezavi z globalnim kapitalom na svoji moči celo pridobiva. Ali prepletanje političnega z ekonomskim, pravnim in kulturnim vodi v novi totalitarizem (post)moderne države? (Balažic 2007, 453) Paradigma Thede Skocpol (1985) »Bringing the state back in« v vlogi močne države je postala resničnost. Liberalna demokracija v imenu suverene oblasti zahteva brezpogojno pripadnost in legitimira neomejeno razpolaganje z življenji svojih podložnikov. Izhajajoč iz tradicije družbene pogodbe koncept svobodnega posameznika predstavlja izhodišče politične teorije. Sistem zakonov lasten vsakemu političnemu sistemu prepoveduje in zapoveduje ravnanja posameznikov. Vzrok za njihovo spoštovanje leži med legitimnim izvajanjem politične oblasti in Hobbesovem večnim strahom pred kaznovanjem in represijo. Čeprav nasilje najde svoj najpopolnejši izraz v totalitarnih sistemih, neprenehoma deluje tudi v demokratičnih procesih. Pojmovanje političnega sistema predstavlja razsežnost, ki določa okvir vseh dejavnosti, pluralizem, legitimnost, institucionalno ureditev in še veliko več. Oziroma kot bi dejal Slavoj Žižek (2007, 64) »biti v *polisu*...– v tem se seveda zrcali tema ilegalnega nasilja, ki utemeljuje vladavino samega zakona...«.

1 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI DEL NALOGE

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJA PREUČEVANJA

Nasilje je ena izmed temeljnih političnih kategorij in vloga nasilja v konstituciji družbenega in političnega je eno izmed temeljnih vprašanj politične filozofije. Aktualno problemski kompleks nasilja terja permanentno obravnavo, tako kot vsako drugo temeljno družbeno vprašanje. Nasilje kot element političnega sistema, o katerem je govora v pričujočem diplomskem delu, je rezultat obsežnih in raznovrstnih družbenih procesov in pojavov. Moj namen ni zajeti pojma nasilja v vsej njegovi širini in ga predstaviti prek njegovih pojavnih oblik, ampak predstaviti njegov izvor v odnosu med politično oblastjo in posameznikom ter njegov delujoči princip v posameznih političnih sistemih. Ob tem se obstoječa politična praksa demokratičnih političnih sistemov razlikuje od politične prakse nedemokratičnih političnih sistemov.

V diplomskem delu bom raziskoval, kako nasilje konstituira politični sistem in kako se v določenih primerih prevaja v institucionalno zgradbo političnih sistemov demokratičnih oziroma totalitarnih sistemov ter navsezadnje, kako se to prevajanje pojasnjuje v političnih teorijah, predvsem v marksistični in liberalni. Po klasičnih naravnopravnih teorijah, je namreč do nastanka države in gradnje sistema politične znanosti prišlo prav na temelju družbene pogodbe. Čeravno je koncepcija družbene pogodbe na prvi pogled naplavina zgodovine, pozabljamo, da si je človeštvo ravno na teh premislekih izoblikovalo svoje mnenje o oblikah družbene ureditve. Nasilje je s podpisom družbene pogodbe pristalo v rokah absolutne oblasti, ki pri odločanju ni podvržena nikakršnim omejitvam. Posamezniki so za »skupno eno« plačali ceno v zavezi k spoštovanju reda in vladavini prava. Osrednjo točko političnega je prevzela država kot glavni nosilec politične moči in oblasti v družbi.

Webrov racionalističen pristop je opredelil državo kot monopol nad uporabo sile, s čimer je nasilje dobilo svojo legitimnost. John Stuart Mill (2003, 145) je v uvodu k svojemu delu *O svobodi* opredelil cilj svoje razprave v načelu, »ki ima pravico brezpogojno uravnavati prisilo in nadzor družbe nad posameznikom«. Mesto posameznika v razmerju do države opredeljuje prav kategorija nasilja in njena prevedba v različne politične sisteme.

Nasilje v funkciji politike bom poskušal povezati s konceptom primerjalnih političnih sistemov. Prav način vpetosti kategorije nasilja v sam sistem opredeljuje njegovo identiteto in način njegove interakcije z okoljem. Glede na stopnjo tolerance in represije politična oblast niha v svojih oblikah od demokratske do totalitarne. V poskusu razumevanja številnih oblik vladanja, ki jim je skupno zagotavljanje reda in dobrin navkljub uporabi prisile, je jasno, da politični sistem potrebujemo. Pravo vprašanje je torej kakšna naj bo politična oblast in kako naj se ta konstituira? S čimer je povezano vprašanje stabilnosti oblasti oziroma vprašanje odnosa med oblastjo in subjekti. Moje preučevanje odnosov bom omejil na analizo tistih odnosov moči ali nadziranja, ki imajo opraviti z mehanizmom vladanja. Nasilje kot del zgodovine človeštva in nepogrešljivi element družbe postavlja pred nas v sodobnem svetu nove izzive. V zadnjih letih se nasilje vrača v politiko skozi velika vrata – tako v oblikah mednarodnega terorizma kot v poskusih iskanja novih političnih subjektivitet, kar prav tako neredko pripelje do nasilnih dejanj in zahteva določene institucionalne prilagoditve na strani držav.

1.2 HIPOTEZE

V okviru diplomskega dela se sprašujem: »Ali je nasilje le del našega političnega izkustva ali je konstitutiven element političnega sistema?« Na relevantni literaturi utemeljeno raziskovalno vprašanje je:

1. Element nasilja je konstitutivni element demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemov in ena izmed temeljnih političnih kategorij. Različni politični sistemi imajo različen odnos do nasilja, ki je tako ali drugače vključeno v politični ustroj.
2. Nasilje se formalno/deklarativno ne pojavlja kot konstitutivni element političnih sistemov.

1.3 STRUKTURA NALOGE

Začetno poglavja naloge je namenjeno osvetlitvi problemskega polja konflikta in nasilja ter njune opredelitve v politološki dimenziji. Sledi prikaz tipologije nasilja in opredelitev osrednje točke političnega – države. V nadaljevanju sledi primerjalno raziskovanje političnih teorij in njihovih stališč do vprašanja nasilja oziroma do vprašanja legitimacije nasilja v političnih sistemih. Z osvetlitvijo pomena, podlage in zgodovinskega razvoja, ter aplikacijo teorije o družbeni pogodbi bo koncipirano razmerje med državo in državljanom, ter vlogo nasilja v tem razmerju. S pomočjo temeljnih politoloških konceptov oblasti in politične moči bodo prikazani temeljne predpostavke delovanja nasilja, ki se bodo navezovala na prikaz razvoja idej družbene pogodbe od Hobbesa prek Spinoze in Locka do Rousseauja. V zadnjem delu se bom osredotočil na politične sisteme, osvežil zapuščino starih Grkov in s primerjalnim razlikovanjem demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemov opredelil mesto nasilja v njih. V zaključku bom potegnil sintezo med prvim in drugim sklopom, ter prišel do konsistentnega sklepa glede zastavljene hipoteze.

1.4 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE

Tradicija pogodbene teorije ostaja osrednje in najustreznejše izhodišče za razumevanje moderne politične znanosti, saj omogoča osvetlitev razmerja med državo in državljanom. »Prav ideja družbene pogodbe in naravnih človekovih pravic postavlja mesto posameznika v razmerju do države« in ga vzpostavi kot političnega akterja. (Lukšič in Pikalo 2007, 131) Analiza predpostavke družbene pogodbe predstavlja izhodišče diplomskega dela za konceptualizacijo pojma nasilja v razmerju med državo in državljanom. Interpretativni pristop v politični znanosti temelji na pogledu, da se realni svet lahko predstavi skozi interpretacijo človeškega razmišljanja in aktivnosti. Interpretacija političnega sloni na pripovedi, prepričanju, vlogi ideje in diskurza v družbeni teoriji. (Marsh in Stoker 2005, 6) Pristop temelječ na interpretaciji in vlogi idej teoretičnih akterjev nam pomaga rekonstruirati razloge in odločitve, ki so posameznega akterja pripeljali do končne odločitve. Ključnega pomena je interpretacija družbenih pojavov, ki pa jih je mogoče določiti, razumeti in analizirati samo v sklopu posameznih diskurzov. (Marsh in Stoker 2005, 25) Oziroma, če uporabimo Foucaultov argument je diskurz tisti, ki konstituira celoto.

S pomočjo pristopa temelječega na perspektivi interpretativnih akterjev sem ustvaril uporabni metodološki aparat. Do teme sem pristopal analitično, skozi interpretacijo in analizo originalnih del in že obstoječih tolmačenj originalnih del predstavnikov obravnavanih teoretskih pristopov. Obravnavani avtorji so z izražanjem svojih političnih idej posegli na področje ustanavljanja, utrjevanja in ohranjanja oblasti. Tu pa se že dotaknemo vprašanja nasilja kot temeljnega elementa političnega oziroma procesa legitimnega izvajanja oblasti nad človekom. Politična ideja kot »sistem v razvoju« je prehodila svojo pot, od ideje do dejanja oziroma današnje politične realnosti. (Lukšič in Pikalo 2007, 34) Končen cilj hermanevtične metode interpretacije je poskus razjasnitve ideje avtorja in rekonstrukcija preteklih misli s sedanostjo. Z interpretacijo pojmovanja nasilja skozi daljše časovno obdobje je postalo jasno, da koncept nasilja ni nekaj enopomenskega ampak ima v različnih zgodovinskih obdobjih in v različnem okolju drugačen pomen. Nasilje je proizvod svojega časa, ki ga opredeljuje množica razmerij (med posamezniki, državami, državo in posamezniki...). Iz sistema družbene pogodbe izhaja različno pojmovanje nasilja in posameznika, ki igra v politični teoriji ključno, središčno vlogo dogajanja. Posameznik se skupaj s svojim odnosom do nasilja projicira v politični sistem kot celoto – njegove procese, politike, funkcije in strukture. Dejansko so politične institucije sestavljene iz množice relacij med posamezniki. Rekonstrukcija preteklih političnih misli z današnjo realnostjo se odraža v osvetlitvi nasilja skozi demokratične in nedemokratične politične sisteme. Z interpretativnim pristopom in konceptualno analizo političnih sistemov sem opredelil vlogo nasilja v demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemih. Pri tem sem se naslanjal na tolmačenje in analizo primarnih in sekundarnih virov ter skozi delo in v njegovem zaključku poskušal sintetično potegniti konsistentne zaključke o veljavnosti obeh hipotez.

2 NASILJE

2.1 PROBLEMSKO POLJE KONFLIKTA

»Vojna, prepir je vsemu oče, je vsemu kralj; ene izkaže za bogove, druge za ljudi, iz enih naredi sužnje, iz drugih svobodne« tako beremo znamenito Heraklitovo misel, v katero je strnil spoznanje o sovpadanju nasprotij življenja in smrti, nastajanju in spreminjanju, starega in mladega, dobrega in zla. (Vorländer 1968, 42) Teza o redu, ki napeta nasprotja družbi v eno, ustvarja celovitost in poraja enotnost. Enega ni brez drugega, tako za bogove in ljudi kot sužnje in svobodne. »Pantha rei« ponazarja gibalno razvoja, ki ga na eni strani udejanja konflikt na drugi strani pa kooperacija. Pomensko diametralno nasprotna si pojma zajemata neskončen niz ravnanj od sodelovanja do nasilja. Konflikti enostavno so, vedno in povsod, so realnost, ki poraja državo in razčlenjuje družbo.

Družbena realnost konflikta se kaže v nenehnem tekmovanju pri uveljavljanju posameznikovih potreb in interesov ter v uporabi nasilja v medsebojnih odnosih. Konfliktne razmere neizbežno vodijo v razmere družbene negotovosti in nestabilnosti. Tu nastopi koncept države, ki v svojih rokah monopolizira sredstva za prisiljevanje ljudi. Država s tendenco krepitve oblasti nad človekom predstavlja en pol konflikta. Drugi pol konflikta predstavlja koncept suverenega svobodnega posameznika, kot izhodiščna točka tradicije družbene pogodbe in izhodišče politične teorije. »Pojmovanje posameznika je tako eno ključnih bojišč, na katerem se lomijo kopja političnih teorij.« (Lukšič in Pikalo 2007, 129)

Konflikti se sicer razlikujejo po naravi, obsegu in intenzivnosti, ne glede na to ali so njihovi akterji posamezniki oz. večje ali manjše družbene skupine se v njihovem jedru nahajajo »akterji kot pripadniki različnih socialnih slojev z različnimi socialnimi vlogami in statusi; njihovi interesi kot osnova za oblikovanje različnih ciljev in strategij, ki jih realizirajo z različnimi akcijskimi zmožnostmi (družbeno močjo) ter ideološke paradigme, s katerimi utemeljujejo svoje akcije«. (Novak 1991, 78) Konflikt kot stalnica socialnih interakcij, ki se odvijajo na različnih nivojih družbene dejavnosti ljudi (osebnem, skupinskem in institucionalno-družbenem) je predmet zanimanja številnih

družboslovcev.¹ Relevantnost raziskovanja konflikta znotraj različnih konceptualnih okvirjev je oblikovala raznolike strokovne opredelitve pojma konflikt. Burton (1990, 1) ga opredeli kot neskladnost argumentov, idej in interesov med posamezniki ali skupinami, Webb (1986, 431) konflikt označi kot nekompatibilne interese vgrajene v strukturo sistema, kjer se le-ta pojavi, Iršič (2004, 66) pa ga opiše skozi stanje, »ko dva ali več sistemov znotraj istega sistema oz. teritorija ne funkcionirata optimalno zaradi neusklajenosti sistemov«. Konflikt po Lockwoodu (v Haralambos 1999, 885) je osrednji in sestavni del sistema, v interesih vgrajen v družbo ker vključuje sistem tekmovanja za omejene vire. Dobrine na ta način po Walzerju (1997, 360) postanejo »razločevalec«, s tem pa endemičen vzrok konflikta. Novakova (1991, 74) o konfliktu meni, da gre »za obliko različno nasilnega urejanja odnosov med vpletenimi akterji, ki imajo nezdružljive interese, cilje in strategije za realizacijo le-teh«. Vzročna negativna posledica konflikta je nasilje. Nasilje kot posledica konflikta ni nekaj neizbežnega, nujnega, temveč je posledica izbire načina ravnanja.

2.1.1 Konflikt kot interakcija v političnem omrežju

Na prostoru političnega, nenehno potekajo spopadi med protislovnimi interesi in cilji za doseganje dominantne politične moči. Porazdelitev politične moči med akterji je tisto ključno razmerje, ki predpostavlja delovanje političnega sistema kot celote. (Fink-Hafner 1998, 883) Politična omrežja so sestavina trajnejše politične strukture sistema, ki obvladuje politično odločanje v funkciji boja za oblast med ključnimi političnimi akterji v političnem sistemu. (Fink-Hafner 1998, 834) Posameznikovo upiranje oblastnim odločitvam v primeru moralnega zdrsa države je kot legitimno opredelil že John Locke (1978). Lockovo utemeljevanje pravice do neposlušnosti, sicer legitimni oblasti sloni na zlorabi moči, ki je sicer namenjena varovanju življenja, svobode in lastnine. Politično nezadovoljstvo je stalnica v vseh političnih sistemih, vendar pa pride do izraza le v demokratičnih sistemih, kjer imajo državljani na razpolago resurse za artikulacijo in mobilizacijo svojih interesov.

V nasprotju z njimi, nedemokratični politični sistemi delujejo kot blokada, zavesa, ki preprečuje oziroma omejuje kakršnokoli razpravo o porazdelitvi politične moči. Avtoritarni politični sistemi ne prepoznajo svojega državljana kot posameznika, z njemu

¹ Omenim naj nekatere najbolj vidne: Adorno (1980), Marx (1967), Lockwood (v Haralambos 1999), Walzer (1997), Webb (1986), Burton (1990).

lastno pravico posedovanja vrednostnega sistema in kritičnim odnosom do oblasti. Državljan je prepoznan kot poslušen podložnik, ki ne poseduje področja osebne svobode in kateremu ni dovoljeno dvomiti v legitimnost avtoritarnega političnega sistema. Avtoritarni sistem s svojim oblastniškim nasiljem obvladuje ljudi in ustvarja videz družbenega soglasja, sicer v svojem bistvu povsem nelegitimno oblastjo. Prostor političnega predstavlja prostor operacionalizacije političnih odločitev, ki jih sprožajo posamezni igralci.² Moč posameznih igralcev v omrežju je odvisna od njihovih sposobnostih po uveljavitvi interesov, obvladovanja in nadzorovanja dejavnikov moči ter naravi razmerij med akterji v omrežju. (Kustec Lipicer 2002, 72) Van Wardenova (1992) teorija policy omrežja glede na naravo razmerij med akterji loči konfliktno, kooperativne odnose ter odnose, ki jih lahko poimenujemo barantanje. Pri konfliktnih odnosih nasprotni akterji skušajo vsiliti prevlado drug drugemu. V procesu sodelovanja, kooperacije si igralca izmenjujeta informacije, znanje, zaupanje in druge politične vire s ciljem dosege skupnega cilja. Barantanje označuje prisotnost konfliktnih ciljev vendar ob spoznanju akterjev, da nobeden izmed njih nima dovolj virov za zmago nad ostalimi. (Fink-Hafner 1998, 816–29)

Avtonomno delovanje države po Smithu (1993, 52) ni samo rezultat njene avtoritete, nadzora nad zakonodajo in monopola nad uporabo sredstev prisile, ampak tudi oblikovanja strukturnega polja, na katerem poteka interakcija med državnimi in civilno-družbenimi akterji. Konfliktno odnose v političnem omrežju zaznamuje odsotnost dialoga oziroma kakršnekoli komunikacije v primeru rigidnih političnih sistemov. Vprašanje participacije in izključitve iz političnega omrežja ter odsotnost dialoga je ena ključnih točk obstoja konflikta. Dialog ima po Bohmu (1999, 7–28) nalogo ustvarjati prazen prostor brez pritiskov, ki bo zagotavljal (čeprav navidezno) politično enakost in omogočil predstavitev stališč. Nepriznavanje statusa akterja v političnem omrežju, s tem pa tudi ne nasprotne strani v konfliktu, ima za posledico konflikt, ki se sprevrže v nasilje. Državne strukture so si skozi zgodovino v tekmovanju in konfliktih z drugimi družbenimi strukturami izoblikovale svoj osrednji položaj v družbi ter vrsto pravnih pravil in postopkov delovanja, ki so rezultat delovanja državnih institucij. (Cerny 1990, 86) Konflikt kot posledica izbire načina ravnanja, nastopa v konstruktivnem procesu pozitivnih sprememb ali pa izbruhne v obliki uničevalnega nasilja. Razlikovanje med

² Akterji, igralci so dejanski posamezniki, skupine v okolju in času, ki oblikujejo igre z vključitvijo svoje moči, sredstev, virov in konfliktov.

obema skrajnostima je s konceptom o »negativnem in pozitivnim miru« povzel Galtung. (1975, 29) Negativni mir je definiran kot odsotnost organiziranega, direktnega nasilja med družbenimi skupinami, pozitivni mir pa predstavlja odsotnost strukturnega nasilja kar je ključno za konstruktivno vlogo konflikta in preprečitev njegove spreobrnitve v uničevalno nasilje.

2.2 IZHODIŠČNA OPREDELITEV NASILJA

Življenje v družbi in premišljanje o človeku kot družbenem bitju je prisotno skozi vso zgodovino in je zato predmet posebnega zanimanja. To je ugotovil že Aristotel s svojo opredelitvijo človeka kot družbenega in političnega bitja »zoon politikon«. Socialna interakcija, ki poteka na različnih nivojih družbene dejavnosti ljudi zajema »najširši socialni kontekst, odnose med institucijami, velikimi socialnimi sistemi ter odnose posameznika ali skupin do družbe v celoti«. (Nastran Ule 1997, 29) V tem labirintu prepričanj, vrednot, norm in predstav, ki usmerjajo naša dejanja in vedenja se oblikujejo bolj ali manj ekstremna stališča posameznikov.³ Prav po zaslugi spreminjajočih se stališč posameznika v razmerju do države so institucije oblasti postavljene pred odločitev ali naj za spreminjanje stališč ljudi uporabijo sistem nagrad in prepričevanja ali uporabijo sistem zakonskih sankcij. »Količina moči je odvisna predvsem od vrste in učinkovitosti sredstev, s katerimi nadrejena stran zagotavlja izvršljivost svojih odločitev. Čimbolj učinkovita so ta sredstva (povračila, kazni, sankcije) in čim več jih je, tem verjetneje bo nadrejeni strani uspelo uveljaviti svojo voljo kljub nasprotovanju podrejene.« (Jambrek 1997, 160) Na tej točki se posameznik vzpostavi kot politični akter v razmerju do države. Nasilje kot vzrok in posledica večnega konflikta z oblastjo postane glavni konstitutivni element odnosa med posameznikom in državo. Nasilje kot univerzalen družbeni pojav, lasten tako množicam kot posameznikom, ima v jeziku Robespiera status »normalnega« človeškega ravnanja. Nasilje je »naravni produkt, tako rekoč surovina, katere uporaba sploh ni problematična, razen kadar se nasilje zlorablja za nepravilne smotre«. (Benjamin 2002, 120)

Svoje mesto je pojem nasilja našel v celi vrsti znanstvenih disciplin, kot so pravo, filozofija, zgodovina, antropologija, sociologija in psihologija. Iz navedenih

³ Stališče predpostavlja stopnjo pristajanja na določeno stvar oziroma zavzemanja zanjo. Stališč ne moremo neposredno zaznati, opazovati ali meriti, pač pa nam pomagajo razložiti obnašanje in spremembe obnašanja posameznikov ali skupin.

znanstvenih disciplin in množice literature o nasilju izhajajo številne bolj ali manj konkretne definicije nasilja. Nasilje kot pojav in proces zajema več različnih pojmov, ki jih delimo po vrsti nasilja (vrste protipravnih dejanj), vsebini (fizično, psihično, spolno nasilje) in nosilcih nasilja (posameznik, skupina, država) iz katerih so izvedene številne pojavne oblike nasilja (družinsko, ideološko, politično nasilje). (Knežić 2004, 48) Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000) za termin nasilja podaja tri opise in sicer: dejaven odnos do nekoga, značilen po uporabi sile, pritiska; nasilno dejanje, ravnanje in dejanje ali ravnanje, ki ni v skladu z bistvenimi, resničnimi značilnostmi, zakonitostimi česa. Verbinčev Slovar tujk (1989, 757) »nasilja« neposredno ne opredeli, navaja pa pojem »violenca«, ki ga opiše kot silo, divjost, nasilnost, nasilje, silovitost in neobrzdanoost.⁴ Slovensko pojmovanje nasilja je opredeljeno skozi potek dogodkov in sile, ki je ob tem uporabljena. (Benjamin 2002; Gazdić 1997) Sila kot fizikalna količina povzroča gibanje teles iz česar sledi, da nasilje kot neomejena sila, pritisk v rokah nosilca moči povzroči premikanje, obvladovanje in podrejanje vsega kar je na drugi strani našega vektorja. V kolikor je moč še lahko navidezna pa je nasilje konkretno in usmerjeno proti določenemu subjektu. Iršič (2004, 18) razume nasilje skozi dva načina: kot nasilno vedenje ali kot zlorabo. Nasilno vedenje opredeli kot uporabo močne, grobe sile zlorabo pa kot nepravilno ali nedovoljeno uporabo lastnine drugega. Tudi po Galtungu (1975, 110) »je nasilje prisotno takrat, kadar na človeška bitja vplivamo tako, da so njihove dejanske telesne in mentalne sposobnosti pod njihovimi potencialnimi sposobnostmi... nasilje je torej vzrok razlike med potencialnim in dejanskim, med tistim kar bi lahko bilo, in tistim kar je«. Bond (1994, 62) v končni fazi nasilje opredeli kot »uporabo fizične sile proti telesu ali volji posameznika, pri čemer se pričakuje povzročitev poškodb ali celo smrt«.

2.2.1 Politološka dimenzija nasilja

Predhodne opredelitve nasilje neposredno ne povezujejo s politološko dimenzijo ampak ga označujejo kot dejavnost, ki se s pomočjo sile odvija v nekem družbenem razmerju. Za zdrs v politološko dimenzijo nasilja uporabimo Srukov Leksikon politike (1995, 207–08), ki termin nasilje označi kot manifestiranje politične moči. V nadaljevanju opiše pojem skozi ravnanje subjekta, ki uporablja nasilje, le-ta »s to svojo aktivnostjo

⁴ Strokovna literatura nas napoti na razločevanje med slovensko opredelitvijo nasilja, angleškim »violence« ter nemškimi »gewalt«, ki označujeta neposredno zvezo nasilja z oblastjo.

povzroča pri objektih svojega delovanja oz. vplivanja strah, škodo, poškodbe, bolečine, demoraliziranost«, nasilje je »svojevrsten način komuniciranja z grožnjo (potencialno nasilje), ali pa kar s konkretnim nasilnim dejanjem (aktualno nasilje)«. Politološki leksikon (Tadić 1996, 147) opisuje nasilje kot stanje vedno nasprotno svobodi, vse omejitve svobode so vezane na nasilje in pogojene z omejitvijo.⁵ Nasilje čeprav obdano z negativno konotacijo je eden temeljnih elementov političnega. Konstituira se tako s strani formacij, ki se ga poslužujejo, kot tudi v političnih strukturah, ki ga bolj ali manj legitimno vgradijo v svoj politični sistem. (Jeffs 1998, 20) V literaturi naletimo na razlikovanje med nasiljem, ki ga uporablja nadrejena stran v razmerju moči in nasiljem, ki je sredstvo za spremembo obstoječega stanja v korist podrejenih ali/in izkoriščanih.⁶ Sorel izrecno loči med silo v funkciji oblastnih dejanj in nasiljem, ki pomeni dejanje upora: »... rekli bi torej, da ima sila za cilj vsiliti določeni družbeni red, v katerem vlada manjšina, nasilje pa poskuša porušiti to ureditev.« (Sorel v Jambreč 1997, 162) Vladajoče strukture se soočajo z obsodbo nasilja, po drugi strani pa v njem vidijo legitimnost svojega lastnega političnega obstoja. Konceptcija nujnosti nasilja je tako vgrajena v strukturo nacionalne države skozi logiko zaščite njenih notranjih in zunanje-političnih razmerij.

2.3 VLOGA NASILJA V POLITIČNI MISLI

Politični misleci 17. in 18. stoletja so z namenom preseči naravno stanje ljudem svetovali »pobeg v državo«, ki vzpostavi oblasti in z monopolom nad nasiljem ukine Hobbesovo »vojno vseh proti vsem«. Stanje splošnega nasilja v imaginarnem izvornem stanju je opravičilo obstoj države, oblasti in monopola nad uporabo nasilja. Po mnenju Cesarea Beccarie (1998, 11) je prav, »razlikovati to, kar izhaja iz dogovora, namreč iz izrečenih ali tihih dogovorov ljudi, kajti v tej ločitvi je meja nasilja, ki ga more človek brez posebnega poslanstva najvišjega bitja legitimno izvajati nad človekom«, največjega pomena za opredelitev nasilja.

Moderna politična misel in teorija moderne države sta se skozi zgodovino neprestano srečevali z vprašanjem kako obdržati stabilnost in legitimnost sistema? Implikacija teorije o družbeni pogodbi je tista, ki konstituira političen odnos, suvereno oblast prava,

⁵ Omejitev podrazumeva neposredno in posredno uporabo sile, grožnje ali pritiska.

⁶ Obe vzporedni vrsti nasilja so obravnavali tudi drugi teoretiki in praktiki: Marx, Engels, Lenin, Trocki, Fanon, Debray, Gerassi, Che Guevara, B. Moore Jr. in drugi.

postopke in institucije prek katerih je država prevzela vodilno vlogo na področju represije. Iz tega miselnega okvirja izhaja nasilje kot temeljni element političnega oziroma procesa legitimnega izvajanja oblasti nad človekom. Vprašanje oblasti je vprašanje razmerij med politično močjo, vladanjem in podrejanjem. Sila predstavlja sredstvo vladanja, nasilje pa metodo vladanja s katero vladajoči dosega svoj vpliv in demonstrira politično moč.

Delovanje in vladanje se zrcali v avtoriteti in legitimnosti oblasti. Od stopnje legitimnosti zavisi uporaba ali odsotnost prisile. Nasilje v funkciji države, ki ga izvaja v okviru splošno sprejete ali vsiljene legitimnosti vselej teži k ohranitvi vladajoče elite. V primeru nesprejemanja oblasti kot avtoritete smo priča množici nasprotnih si interesov, ki lahko kulminirajo v odkritem spopadu in vsesplošnem nasilju. »Rezultat teh bojev določa obliko politike ter družbene in politične institucije v političnem sistemu.« (Gamble 2006, 64) Element nasilja igra bistveno vlogo v vseh političnih sistemih in kategorijah čeravno je ostal do začetka novega veka omejen na »instrumentalno funkcijo, bil je sredstvo za cilj, namreč sredstvo, ki je moralo biti omejeno in upravičeno s ciljem«. (Arendt 1996, 241) Ta koncepcija nujnosti nasilja omejena v maksimi cilj posvečuje sredstva »reducira politično na vladanje in podrejanje oziroma na nasilje«. (Jalušič v Arendt 1996, 35)

Dojemanje političnega in politične znanosti utemeljene na predpostavki o Machiavellijevi konstituciji politične moči in Hobbesovem liku suverena žal še vedno ni presežena. Boj za politično moč in osvojitve oblasti sta še vedno temeljna kamna političnega, s tem pa je pojav nasilja v politiki po Južiniču (1992, 68) postal svojevrsten politični stil. »Nasilje kot povsem normalen in pričakovan način vladanja je lahko navajenost, ki ga kot politično kulturo lahko pripišemo tako oblastnikom kot vladanim.« Dejstvo je, da državniška varianta nasilja vključuje vedno nove strukture in institucije nasilja v boju zoper tiste, ki zoper njo povzdignejo orožje ali glas. Razlika se odraža samo v vzpostavljenih merilih in pravilih v demokratičnih oziroma nedemokratičnih političnih sistemih, ki oblikujejo obnašanje, vrednote in zakonske norme. V svetu kompleksnih modernih družb smo priče usihanju avtoritete in legitimnosti države, ki jo

prevzema »železna kletka modernega življenja«. ⁷ (Gamble 2006, 77) Vendar nasilja v dimenziji političnega ne moremo enostavno odmisлити. »V vsakem političnem sistemu je treba razdeljevati vire in podeljevati položaje... še vedno bodo potekali spopadi za nadzor nad oblastjo, določanje njene politike in nastopanje v njenem imenu.« (Gamble 2006, 107) Posledica tega je vzvod po katerem vedno več državi nasprotnih družbenih formacij, govori enak jezik, jezik nasilja. Upor nujno implicira nasilje!

2.4 TIPOLOGIJA NASILJA

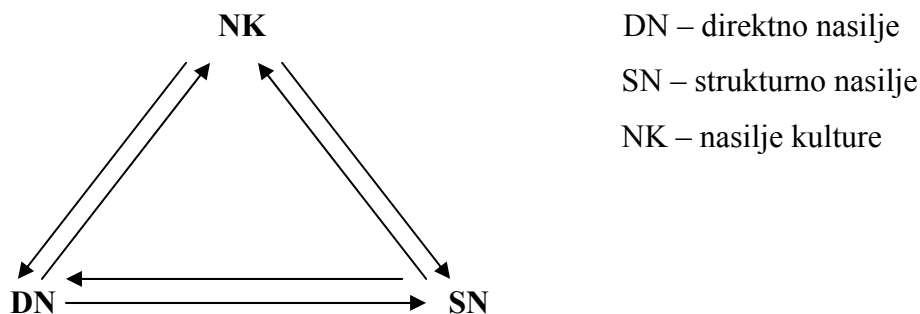
Uvodoma smo omenili klasično razlikovanje med nasiljem, ki ga uporablja nadrejena stran v razmerju moči in nasiljem, kot sredstvom za spremembo obstoječega stanja. Etienne Balibar (2004, 432–33) se strinja s predpostavko, da vsaka oblast implicira vzpostavo protioblasti s tem pa obstoj nekega »prvotnega nasilja«. Vendar pa meni, da obstajajo tudi ravni nasilja, ki uhajajo logiki oblasti in protioblasti, ki ne temeljijo na logiki cilja in sredstev. Balibar razlikuje med dvema moduloma presežnega nasilja: »ultraobjektivnim« (strukturnim) nasiljem, ki kreira množice brezposelnih, brezdomcev, emigrantov in izključenih posameznikov in »ultrasubjektivnim« nasiljem, ki je lastno novonastajajočim etičnim ali verskim fundamentalizmom. (Žižek v Balibar 2004, 494) Tega presežnega nasilja ni mogoče pripisovati ideološkimi razlogom, niti konkretnim posameznikom, pač pa logiki kapitala, ki determinira družbeno realnost na najbolj uničujoč način.

Galtungova (1996, 200) koncepcija trikotnika nasilja razlikuje med direktnim in strukturnim nasiljem ter nasiljem kulture. Ločnica med vrstami nasilja je v prisotnosti subjekta, ki deluje in povzroča nasilje. Direktno nasilje povzroči znani akter, strukturno nasilje pa zaznamuje njegova odsotnost. Strukturno nasilje je vgrajeno v družbene sisteme in posameznika, njegovi najbolj znani pojavniki sta represija in eksploatacija kot politično oziroma ekonomsko motivirani obliki strukturnega nasilja. Galtung (1996, 196) uporabi nasilje kulture za legitimacijo ostalih dveh oblik nasilja v družbi skozi daljše časovno obdobje skozi proces učenja in »simbolne sfere našega obstoja, ki jo predstavljajo religija in ideologija, jezik in umetnost, empirična in

⁷ V luči neoliberalizma in neokonservativizma je današnja družba antipolitična, nepolitična izrasla iz procesa globalizacije in tehnologij, ki oblikujeta kontekst našega življenja. Naša usoda je po Gambli življenje v železnih kletkah.

formalna znanost«. Nasilje se svobodno prenaša med oglišči trikotnika ter v eno povezuje vse tri pojavne oblike nasilja.

Slika 2.1: Galtungov trikotnik nasilja.

Vir: Galtung (1996, 200)

Pojavnost nasilja po Žižku (2007, 15–17) zajema subjektivni, objektivni in simbolni modus nasilja. Prevladujoče subjektivno nasilje se osredotoča v navzven viden spekter nasilja, od neposrednega fizičnega do ideološkega nasilja. Njegov subjekt so posamezniki, družbeni agenti, zli posamezniki, represivni disciplinski aparati, fanatične množice kot neposreden rezultat družbeno-ideološkega nasilja. Koncept objektivnega (sistemskega) nasilja je po mnenju Žižka utemeljen na poti kapitala, ki odloča o usodi celega sloja populacije in včasih celih držav. »Tega nasilja ni več mogoče pripisati konkretnim posameznikom in njihovim »zli« namenom, pač pa je to nasilje povsem objektivno, sistemsko, anonimno.« (Žižek 2007, 18). Kapital na svoji poti ne gleda na žrtve, spreminjajočo se družbeno realnost, šteje samo dobiček v tem pa vidimo temeljno sistemsko nasilje kapitalizma, ki deluje po postmoderni različici Smithove stare nevidne roke trga. (Žižek 2007, 22). Čeravno je jezik medij nenasilja, pomiritve v njem Žižek (2007, 69) prepozna simbolno nasilje. Verbalno nasilje simbolizira podobe, geste, reči jih konstituira v določeno simbolno polje in s pomočjo diskurza skozi daljše časovno obdobje določa posameznika.

2.4.1 Strukturno nasilje

Galtung v svoji koncepciji strukturno nasilje⁸ opredeli kot neviden, tihi proces nasilja brez neposrednega povzročitelja v katerem pa objekt nasilja nedvomno obstaja. Zanj ni značilna neposrednost ampak se lahko pokaže kasneje kot »nevidna roka«, ki pa zaradi

⁸ Strukturno nasilje v literaturi zamenjujeta izraza institucionalno in sistemsko nasilje.

tega ni nič bolj prizanesljiva. Zlo se nahaja v strukturah, sistemih znotraj katerih posamezniki izvajajo svoje naloge. Za strukturnim nasiljem stoji neenakost v distribuciji moči, moči vplivanja ter neenakih življenjskih možnostih. Moč sistema, strukture opredeljuje politična, ekonomska in vojaška moč ter moč kulture. (Galtung 1975, 113–17) Navpična razsežnost politike in vertikalna porazdelitev moči se odraža v Galtungovih tipih strukturnega nasilja; politični represiji, ekonomski eksploataciji, segmentaciji, fragmentaciji, marginalizaciji ter horizontalnem strukturnem nasilju. (Galtung 1996, 31) Glede na dejavnike strukturnega nasilja Galtung loči; strukturno nasilje družbenih struktur, institucionalizirano nasilje in institucionalno nasilje organov represije.

Balibar (2004, 37) s strukturnim nasiljem opredeli »zatiranje, inherentno družbenim razmerjem, ki (z vsemi sredstvi, od najbolj očitnih do najbolj neopaznih, od najbolj ekonomičnih do najdražjih, kar zadeva človeška življenja od najbolj vsakdanjih do najbolj izjemnih) razbija odpore, ki niso združljivi z reproduciranjem nekega sistema«. Sistemsko nasilje absorbira politično nasilje tako s strani družbenih formacij kot institucij, ki se ga poslužujejo v okviru svojega delovanja. »Državno in pravno nasilje«⁹ Kurnik (1998, 72) opredeli kot »strukturno in inkorporirano nasilje, ki se zoperstavlja vsaki obliki direktnega nasilja«. Nasilje ni nujno podvrženo obsodbi in zanikanju vladajočih struktur ampak je v funkciji legitimacije njihovega lastnega političnega obstoja. Legitimacija nasilja oziroma njegova prevedba v institucionalne oblike političnega sistema ima za posledico prevzem krmila države in vzpostavitev različnih političnih sistemov. Sistemsko nasilje pa vključuje tudi »bolj subtilne oblike omejevanja, ki vzdržujejo razmerja gospostva in eksploatacije, vključno z grožnjo nasilja, ki je morala obstajati, da bi bilo udobno življenje sploh mogoče«. (Žižek 2007, 15) Po mnenju Jeffsa (1998, 25) je ta značilnost že strukturno vgrajena v logiko nacionalne države, saj bo le-ta vedno potrebovala nasilje, s katerim bo nevtralizirala nasilje onih, ki proti njej vzdignejo orožje. Nasilje tako postane absolutna kategorija, ki determinira politični sistem. Postane nujnost »v smislu edinega sredstva, s katerim se lahko določeni subjekt realizira znotraj določenih zgodovinskih in političnih nujnosti«. (Jeffs 1998, 24)

⁹ V Galtungovem jeziku sta to nasilje institucij in institucionalno nasilje organov represije.

2.4.2 Nasilje, sredstvo realizacije političnih zahtev

Hobbesov turobni portret človekovega naravnega stanja nas samoumevno navaja k sklepu, da se moramo ukloniti katerikoli obliki vladavine. Institucija v imenu vzpostavitve reda in varnosti zahteva neomejeno pravico do upravljanja s človeškimi življenji, kar privede do nasprotja med državo in njenimi zakoni na eni in individualno svobodo na drugi strani. Vendar pravica do odpora suvereni državni oblasti, ki s fizično silo sega po življenju posameznika, preživi prehod iz naravnega v civilno stanje. »Ob prehodu ne propade, vztraja in se v neenakem boju kljubovalno sooča z močjo represivnega aparata, ki ga ima na voljo suveren.« (Pribac 1998, 30) Tako kot Hobbesova teorija političnega absolutizma pojmuje pravico do učinkovitega sankcioniranja kot neodtujljivo lastnost suverene oblasti, tako je pravica do odpora legitimna, neodtujljiva in absolutna za posameznika. (Pribac 1998, 34–37)

Osvoboditev svobode predpostavlja zgodovinski konflikt, ki je po Foucaultu del oblastnih razmerij saj sleherna oblast v svojem delovanju pričakuje odpor. »V oblastnih razmerjih nujno obstaja možnost odpora – če namreč ne bi bilo možnosti odpora – nasilnega odpora, pobega zvijače, strategij, ki situacijo preobrnejo – oblastnih razmerij sploh ne bi bilo.« (Foucault v Balibar 2004, 31) V tem kontekstu pojmuje tudi Gramscijevo koncepcijo hegemonije po kateri mora vsak posameznik sam sebe dojeti kot dejavnika družbenih sprememb in zgraditi pojmovanje, ki ga bo postavilo kot konstitutivni element zgodovine. »Podrejeni morajo razbiti, preseči, odpraviti fatalistične predstave o poteku zgodovine in o lastni pasivni vlogi v njej.« (Lukšič in Kurnik 2000, 66) Bakuninova teza, da je želja, ki žene k destruktiji pravzaprav tudi želja po kreaciji, predstavlja srž diskurza o uporih kot sredstvu političnega boja. (Jeffs 1998, 11) V konfliktni interakciji si stojita nasproti dve entiteti, ki poskušata preseči druga drugo v spopadu za isto dobro, resurs ali privilegij. Izvor konflikta je želja po spremembi, zatorej si stojita nasproti nosilec sprememb in nosilec obstoječe politične moči, ki želi ohraniti uveljavljeno politično moč in strukturo.

Nasilje je posledica spoznanja o neprehodnosti komunikacijskih kanalov za izvedbo političnih, ekonomskih ali družbenih sprememb s strani državnih akterjev. (Pal 1987, 107–15) Razrešitev konflikta po izvorni teoriji iger dopušča le enoznačen rezultat, zmago ali poraz. Po mnenju Negrija namreč le uničenje, vseh omejitev, ki jih vsiljuje totalnost, omogoča osvoboditev in vzpostavljanje novih oblik življenja. (Negri v Kurnik

1998, 74) Spremembe kot transformacijski potencial in akterji kot njihovi nosilci so dejansko tisti element, ki rušijo ustaljena razmerja v sistemih in interakcije med akterji ter omogočajo »vrtenje sveta«. Subjekt političnega boja prej anonimen v svojih političnih zahtevah »legitimizira svoj obstoj in sredstva političnega boja, vse to pa ne samo proti obstoječemu redu, temveč tudi naproti vsem drugim formacijam, njihovim strategijam pa tudi subjektom«. (Fanon v Jeffs 1998, 27) Nasilni politični boj je na nek način determiniran z nasiljem obstoječega reda, »je le proti-nasilje, ki izhaja iz samega nasilja«. (Fanon v Jeffs 1998, 25) Noben koncept politike ni popoln, sleherni zgodovinski čas in prostor zahtevata novo političnost zato je kot pravi Balibar (2004, 48) »ni emancipacije brez spremembe in ne brez civilnosti, ni civilnosti brez emancipacije in ne brez spremembe«.

2.4.3 Nacionalistično nasilje

Nacionalizem ima zelo različne politične implikacije in manifestacije – od pozitivnih do nesprejemljivih. Kolikor bolj ogrožena se je čutila nacionalna država, toliko več sovražnikov so nacionalne elite videle kot nevarnost za obstoj naroda nasploh. Rojstva države, ki dobi svojo politično obliko v nacionalni državi si pravzaprav težko predstavljamo brez nasilja in prisile. V nacionalni skupnosti si njeni subjekti konstituirajo svoj skupni imenovalac pripadnosti in politične identitete, pa naj si bo to rasa, narod, jezik, vera ali kultura.

Nacionalna jeza se je v 20. stoletju vse prevečkrat udejanila v totalitarnih režimih. Častitev domovine in pravice »višje rase« je bila sestavni del imperialistične prakse. V obdobju po 1. svetovni vojni se je tej večvrednosti pridružila še manija o ogroženosti in zavest o poslanstvu italijanskega in nemškega naroda. Svoje je dodal militarizem in vrednotenje vojaških vrlin, ter povečevanje vojne. Na mesto liberalnega nacionalizma, ki je učil sožitje in enakopravnost svobodnih nacij je stopil nauk socialnega darvinizma. »Njegove predstave so temeljile na zakonu narave, ki je boj vseh proti vsem, mir je iluzija šibkih ali kvečjemu le predah med večnim bojem za obstanek.« (Schulze 2003, 265) Človek ni ustvarjen za mir, preživi pa le tisti, ki po moči prekaša druge. Vojno kot čudežni eliksir življenja je najizrazitejše opredelil Friderich Nietzsche, čigar filozofija o večvrednem človeku in nadčloveku se je ponujala v uporabo ekstremistom. Geslo: »Ti nisi nič, tvoj narod je vse!« je opravičevalo uporabo sile proti drugače mislečim, kar je peljalo naravnost v totalitarno diktaturo. (Schulze 2003, 266)

Z letom 1945 se je kolonialni svet preobrazil v zbirko suverenih držav. Nasilje v imenu nacionalnega boja je postalo sredstvo vzpostave novih nacionalnih držav in ustoličenja vladajočih elit, ki so posnemale model zahodnih družb, bodisi v njegovi kapitalistični ali socialistični različici. (Hobsbawm 2000, 207) Nacionalizmi so nato v začetku 90-tih začeli svoj tragični pohod po Balkanu in nekaterih državah bivše Sovjetske zveze. Fenomen desnega populizma je ob začetku novega tisočletja navzoč vsepovsod. Procesi globalizacije in integracij, rastoči kriminal, vse večje število emigrantov, neskladni gospodarski razvoj in zmanjšana socialna varnost, vse to je opogumilo desne radikalne skupine v zahodni Evropi, da so ponovno vstopile na politični oder. Z naraščajočim parlamentarnim vplivom skrajnih desnih strank postajajo legitimne tudi ekstremistične ideje o reševanju temeljnih problemov sodobnih družb. »To pomeni posredovanje, nujno potrebno za izvažanje barbarstva na zunanjo stran meja, v smeri proti drugim, ki ustreza uživanju miru in civilizaciji znotraj.« (Balibar 2004, 45)

2.4.4 Nasilje skozi marksistično teorijo

»Ljudje delajo svojo lastno zgodovino, toda ne delajo je, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo jo v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali, temveč v okoliščinah, na kakršne so neposredno zadeli, kakršne so bile dane in ustvarjene s tradicijo.« (Marx 1967, 452) V naslovni vlogi Marxovega pojmovanja zgodovine nastopa nasilje, ki ga Marx slikovito opiše kot babico vsake stare družbe, ki se speča z novo.¹⁰ Marksistična teorija kot sredstvo političnega boja temelji na predpostavki instrumentalnega odnosa med vladajočim razredom in državnim aparatom ter domnevi, da je država aparat vladajočega, kapitalističnega razreda. (Offe 1985, 59) V marksistični tradiciji je država koncipirana skozi represivni aparat, ki državo opredeljuje kot represivno silo v službi vladajočega razreda, v razrednem boju, ki ga buržoazija in njeni zavezniki bijejo zoper proletariat. Država obvladuje posameznikov obstoj in delo, zagotavlja družbeno-ekonomsko in politično izkoriščanje, s posebnim organizmom nasilja, ki ohranja obstoječi družbeni red. »Država je represivni stroj, ki omogoča vladajočim razredom, da si zagotovijo nadvlado nad delavskim razredom in s tem delavski razred podredijo procesu odvzemanja presežne vrednosti.« (Althusser 2000, 65) Skladno z Marxovo trditvijo, da je bila zgodovina vseh družb doslej le zgodovina razrednih bojev, ima nasilje v marksistični koncepciji boja za oblast ključno vlogo. Za resnično izvršitev

¹⁰ Marx v *Kapitalu* 1/24 navaja:«Vsakdo ve, da ima v resnični zgodovini prvo vlogo zavzetje, zaslužnje, zločin in plenitev, z eno besedo, nasilje.»

revolucije ni dovolj le, da obstaja nasprotje med produkcijskimi odnosi in produktivnimi silami; obstajati mora tudi subjektivno zavedanje tega nasprotja v delavskem razredu. (Alatri 1980, 195) Politični boj je v funkciji razrednega boja, boja za oblast pri tem pa mora delavski razred uporabiti vsa razpoložljiva sredstva, vključno z obstoječim državnim aparatom. Koncept nasilja v marksistični teoriji udejani Leninova proletarska država, ki z nasilno revolucijo razbije predhodne politične oblike. Nasilje kot sredstvo političnega boja je utemeljeno na kritiki kapitalističnega sistema, kot sistema izkoriščanja človeka po človeku in nepravilni razdelitvi družbenega bogastva ter kritiki parlamentarne demokracije, ki predstavlja temelj meščanske nacionalne države. Negacija obstoječega je tesno povezana z zahtevo po spremembi, sprememba kot taka pa je vselej revolucionarna. Posledica spremembe je izguba politične eksistence ideoloških poražencev, ki so v veliki meri fizično odstranjeni. Usoda ne doleti le ostankov prejšnjega buržuaznega razreda, temveč tudi pripadnike lastnega razreda kar priča o protislovnosti režima, ki si kot vsak totalitarizem v praksi skuša podrediti vse in vsakogar. Teror kot ključni element režima ne služi samo odstranjevanju političnih nasprotnikov temveč tudi potrjevanju ideoloških postulatov. Čistke kot »forma arbitrarnega terorja« s pomočjo katere se ohranja stabilnost vladavine segajo tudi do članov komunistične nomenklature.¹¹ (Žižek 2007, 154) Množice, ki so vstopile v politiko in postale njen relevanten dejavnik so sedaj postale plen ideologije totalitarnega gibanja. Princip delovanja totalitarne nadvlade razberemo skozi besede Nadežde Mandeljštam (1978, 292–93): »Če želite nagnati strah v kosti celemu narodu, je potrebno, da število žrtev naraste do astronomskega števila in da v vsaki hiši likvidirate po nekaj stanovalcev. Ostali prebivalci hiše, ulice, mesta, pač povsod tam, kjer je potegnila metla, bodo do konca življenja vzorni državljani. Vendar ne smete pozabiti novih rodov, ki ne verjamejo svojim očetom, zato morate čistke načrtno obnavljati.«

Družbeni konflikt skozi marksistično teorijo je v funkciji negacije obstoječih razmerij kapitala, odskočne deske za dejanje upora, nikakor pa ne kot dejavnik pozitivnega družbenega razvoja. (Makarovič 1992, 48) Po osvojitvi oblasti marksisti obstoj konflikta in nasilja zanikajo, političnega pluralizma ni kar pa ne pomeni, da politična nasprotja ne obstajajo. Prav ta povzročajo nove množice konfliktov zato je

¹¹ Znano je, da je Stalin odstranil vsakogar, ki se je štel za del vladajoče elite. V borih dveh letih je bilo ubitih 5 Stalinovih kolegov iz politbiroja, in 98 od 139 članov centralnega komiteja.

komunistična oblast prisiljena uporabljati nasilje za doseg brezkonfliktne družbe. »Nasilje postane temeljni instrument reševanja družbenih problemov, podobno kot je v kapitalizmu temeljni instrument reševanja družbenih problemov demokracija.« (Makarovič 1992, 49)

2.4.5 Nasilje brez naslovnika

Z »nasiljem brez naslovnika« označujemo skrajno subjektivno obliko nasilja, ki jo zaznamuje prestopništvo, katerega namen ni sprememba, ampak je nekakšen brezupen odpor, sovraštvo do celotne družbe. V svoji konstituciji je nasilje s svojim ciljem, izraz neke »stvari, identitete«, ki ji je subjekt zgolj orodje (Balibar 2004, 38–40) Zadnji veliki izbruhi javnega nasilja množic v zahodnem svetu so bili nemiri v francoskih predmestjih jeseni leta 2005, ko je zagorelo na tisoče avtomobilov. Dejstvo je, da so se protestniki počutili izključene, depriviligirane in so na to odgovorili z izbruhom nasilja in odporom proti sistemu. Proces izključitve privede do spremenjene vloge nasilja, ki »dobiva strukturne značilnosti skrajnega, nefunkcionalnega in presežnega nasilja.« (Balažic 2007, 277) Že Spinoza je v svoji *Teološko politični razpravi* (2003, 93) ugotovil, da so ljudje »po naravi sovražniki, in naj si jih zakoni še tako združujejo in povezujejo, vseeno obdržijo svojo naravo«. Odnos med imperium (državo) in multitudo (množico) odseva jedro političnega. Strah pred gibanjem in močjo množice, ki menjuje oblast je notranje gibalno vse politike. Spinozova množica po eni strani »kakor en duh, ena volja« konstituira državo, po drugi strani pa vliva strah državi kot taki. Strah pred uporom, nasiljem in grožnjo je politično sredstvo, »mehanizem strasti, ki monarha in ljudstvo zapira v krog smrti«. (Balibar 2004, 53–70) Koncept množice pripelje do ugotovitve, da je »nevarnost za državo vselej notranja, da jo zmeraj pomeni ljudstvo samo«, ki neštokrat prevzema oblast. (Balibar 2004, 69) Država sicer lahko izrabi svoj monopol legitimnega nasilja, a tvega, da bodo njeni temelji spodkopani. Rešitev je v točki ravnovesja nasilja oz. ravnovesja destrukcije, med močjo množice in močjo vladajočih. Zavaljo te vzajemne pogojenosti moči državljanov in države je obojestranski strah tisti, ki omogoči upiranje, bojevanje in spreminjanje politike. V izbruhu nasilja se je družbena skupina priseljencev počutila izključeno iz družbenega prostora, izven obstoječih političnih razmerij. Njihov cilj je bil z nasiljem pokazati, da je problem tukaj in zdaj in ga pač ni moč prezreti. »V takšnem prostoru je brezpomensko nasilje edina možna oblika protesta.« (Žižek 2007, 75) To nasilje je po Balibarju (2004, 41) posledica realnih družbenih razmerij, utemeljeno na kolektivni

identiteti, brez dostopa do vseh vrst skupnih dobrin, z omejeno možnostjo komunikacije in obstoja institucij, ki določajo vlogo posameznikov. »Kje je opevana svoboda izbire, ko pa je mogoče izbrati le med igro v skladu s pravili in samo destruktivnim nasiljem.« (Žižek 2007, 72) Vprašanje, ki se nam postavlja je kaj je cilj nasilja? Nasprotovanje nasilju lastnemu državi, nadziranje države, pridobivanje njenega priznanja ali stara, dobra revolucija?

2.4.6 Religijsko nasilje

»Po koncu hladne vojne je železno zaveso ideologije zamenjala žametna zavesa kulture«, tako beremo v Huntingtonovi knjigi *Spopad civilizacij* (2005). Spopad velikih političnih ideologij dvajsetega stoletja naj bi nadomestil spopad kulture in religije. S čimer je diskurz križarske vojne v funkciji civilizacijske paradigme ponovno oživel. Religija kot podlaga velikih civilizacij določa osrednjo značilnost civilizacije. (Dawson v Huntington 2005, 53) Odnosi med državami niso več stvar političnega temveč stvar religije, kulturnih in civilizacijskih razlik. (Pikalo 2005, 433) Ta »kulturalizacija politike« (Žižek 2007, 126) je glavni vir religiozno navdahnjenega nasilja, pa naj si bo to krščansko, muslimansko ali hindujsko. Religija je stopila v službo političnega, politično pa je postalo dejavnik kulturnega nasilja z namenom dosege verskih ciljev oziroma kot odgovor na povzročanje verskih krivic. Postavlja se nam vprašanje legitimiranja nasilja skozi religijo, kar je v nasprotju s splošnimi predstavami in vrednotami religije. Z uporabo Machiavellijevega vodila o cilju, ki posvečuje sredstva, najdemo legitimacijo nasilja v religijskem upravičevanju.¹² Legitimacija nasilja poteka z vzajemnim prepletanjem religijskih institucij in politične oblasti. Na eni strani monopol prevzema religija s svojimi pripovedmi, podobami in miti, ki si hoče z nasiljem podrediti posvetno oblast, na drugi strani pa se nahaja politična oblast, ki izrablja religijo za dosego svojih političnih ciljev. Vzajemno prepletanje religije, političnega, zgodovinskih, družbenih, ekonomskih in kulturnih dejavnikov ima za posledico nasilje usmerjeno med pripadnike različnih religij, proti sekularnim državam, proti pripadnikom iste religije vendar z drugačno interpretacijo vere, proti pripadnikom družbe zaradi neupoštevanja moralnih verskih vrednot in nasilje do vernikov samih kot sredstva za dosego ciljev fundamentalističnih gibanj.

¹² Religijsko upravičevanje nasilja zajema cel spekter verskih elementov od interpretacij svetih knjig, pozivov verskih avtoritet, zaščite strogih moralno-verskih vrednot, obrambe verskih simbolov do idej mučeništva, džihada in islamskega fundamentalizma v imenu vzpostavitve in obrambe idealne islamske države.

3 DRŽAVA

3.1 MEHANIZEM MONOPOLA

Diskurz o svobodni konkurenci in nastajanju monopolov nas običajno pripelje na razmišljanje o konkurenčnem gospodarskem boju med posamezniki ali skupinami z uporabo ekonomske sile, pri čemer posamezniki oziroma gospodarske elite s kopičenjem ekonomske moči v svojih rokah uničujejo ali omejujejo gospodarske možnosti ostalih subjektov in si jih ekonomsko podrejajo. S pojavom moderne države so bili ljudje postavljeni pred institucijo, ki je zahtevala neomejeno pravico do upravljanja s človeškimi življenji. Po mnenju Norberta Eliasa (2001) je najpomembnejši proces nastajanja moderne države, proces v katerem je močna osrednja oblast bolj ali manj učinkovito monopolizirala sredstva nasilja in pacificirala¹³ državo.

V nadaljevanju bom z mehanizmom in zakonitostjo oblikovanja monopolnega mehanizma prikazal način vzpostavitve trdnega oblastnega aparata v državi. Posledica družbenih delitev se po Juhantu (1992, 37) odraža na politični sferi, katero skušajo prevzeti politični subjekti, ki se skušajo dvigniti nad ostale. Makarovič (1992, 49) kot eno pglavitnih zakonitosti družbenega razvoja nasploh opredeli »nenehno diferenciacijo družbenih skupin, nazorov, interesov, vrednot... kar ima za posledico množico konfliktov v družbi«. Razvoj družbe je skozi zgodovino vseskozi opredeljeval boj nosilcev različnih interesov, če uporabim Marxovo terminologijo je bilo nasilje in grožnja s silo neizogibno produkcijsko sredstvo, tisti element, ki je omogočil tako oblikovanja monopola nad uporabo sile, kot tudi uravnavanje nasilja na določenem teritoriju. Vidimo, da imajo družbeni odnosi svojo strukturo in svoj prisilni značaj!

V razvoju monopolnega mehanizma Elias (2001, 153) ločuje fazo oblikovanja monopola, v kateri se možnosti kopičijo v roke vedno manjšega števila posameznikov in na koncu samo enega izmed njih. V drugi fazi monopol prehaja iz rok enega posameznika v roke osrednjega organa, zasebni monopol se spreminja v javnega. Družbene enote se v medsebojnem boju potegujejo za družbeno moč, sredstva preživljanja in produkcijo. Posledica teh bojev je oblikovanje monopola s ciljem večje akumulacije zemlje, ljudi ali denarja v kakršnikoli obliki. Zmagovalcem se možnosti

¹³ Norbert Elias (2001) v svojem delu *O procesu civiliziranja* uporablja pojem pacificiranja (pomiritve).

večajo, poražencem zmanjšujejo, proces se ponavlja dokler po vrsti izločilnih, konkurenčnih bojev navsezadnje izide ena sama velika zmagovalka. »Zmagovalka je postala integracijsko središče večje enote oblasti; postala je monopolna centrala državne organizacije, v njenih okvirih pa so se številna območja in skupine ljudi, ki so poprej svobodno konkurirali med seboj, polagoma zraščali v bolj ali manj enotni in uravnoteženi preplet večjih razsežnosti.« (Elias 2001, 392)

Na začetku je o interesih posameznikov in skupin odločala zgolj surova sila, v drugi fazi razvoja pa se oblikovani monopol samostojno zavaruje z institucijami nadzora v prid vseh ljudi v družbi. V obeh fazah razvoja je nasilje glavno sredstvo za doseg cilja. »Svobodno razpolaganje z vojaškimi instrumenti moči je iz rok posameznikov prešlo v pristojnost osrednje oblasti, ne glede na njeno obliko.« (Elias 2001, 141) Vzpostavi se javni monopol nad uporabo sile na širšem območju, fizično ogrožanje posameznika s strani izvršne oblasti in uporaba fizične sile postane nadzorovana s predpisi in zakoni. Monopol postane osrednji organ tistega, čemur rečemo država. Z nastankom monopolnih organizacij, se posameznik ne boji več neprestanih spopadov, le-ti se pojavijo le še v času vojn in družbenih prelomov na njihovo mesto stopi »prisila pacificiranih funkcij«. Vzpostavitev nadzorovalnih institucij, zakonskih regulacij in sistema družbenega nadzorovanja, ki ga izvaja osrednja oblast pa odpira nova nasprotja med vladajočimi in podrejenimi. Element nasilja v procesu konstituiranja politične oblasti in obvladovanja političnega prostora s tem še zdaleč ni izčrpan, ampak je ostal stalnica do današnjih dni.

3.2 KAJ JE DRŽAVA?

Politični klasiki so osrednjo točko političnega dolgo časa izenačevali s pojmom države in v njem definirali politiko kot državoznanstvo. Naš subjekt preučevanja je država kot glavni nosilec moči in oblasti v moderni družbi. Racionalističen pogled opredeljuje moderno državo kot »zgodovinsko določeno obliko organizacije moči ali zgradbe oblasti, katere značilnost je, da ima zakonit monopol nad sredstvi za prisilo eno samo telo, to pa je prav država«. (Matteucci 1999, 87) Monopolu nad legitimno uporabo nasilja sta se pridružili še teritorialnost in legitimnost. Državo racionalisti opredelijo kot sistem pravil, procedur in vlog, ki deluje ob uporabi različnih metod vključno s prisilo. Weber (v Held 1989, 147) pravi: »Sila zanesljivo ni običajno ali edino sredstvo države –

tega nihče ne pravi – temveč je sredstvo, specifično za državo... Država je odnos ljudi, ki dominirajo ljudem, odnos, ki ga podpirajo sredstva legitimnega nasilja.« Nasilje je z racionalizmom utemeljeno na dveh razsežnostih: pravu kot dejstvu njegovega uveljavljanja in razvoju legalnega nasilja oziroma kot ga poimenuje Balibar (2004, 437) »nasilju utemeljitve«, ki državi omogoči njen obstoj.

Utemeljitelj pluralističnega pogleda Tocqueville pojmuje državo kot mediatorja, ki posreduje med različnimi interesi in skupinami, s tem zagotavlja zastopanost vpliva vsake od njih v vladnih odločitvah, obenem pa ni nobene, ki bi vedno dosegla prevlado nad ostalimi. Izvajanje moči prek države je legitimno in ne prisilno saj temelji na strinjanju in sodelovanju prebivalstva. (Haralambos 1999, 515). Zagovornika teorije elit Pareto in Mosca delita družbo na dve glavni skupini: vladajočo manjšino, ki izvršuje svojo moč prek države in na vladane. Mosca (v Haralambos 1999, 524) meni, da je »prvi razred, vedno manj številen, opravlja vse politične funkcije, monopolizira politično moč in uživa prednosti, ki jih prinaša moč, medtem, ko je drugi, bolj številen razred, podvržen usmerjanju in nadzoru s strani prvega«. Paretov pogled na demokratične in nedemokratične politične sisteme je enak. V svojem bistvu so vsi politični sistemi vladavine elit, vsa zgodovina pa neskončno »kroženje elit«.

Marksistični vidik uporabo moči za izkoriščanje drugih označuje kot prisilo. Prisila kot nelegitimna oblika moči prisili podrejeni razred k uklonitvi, kar je v nasprotju z njegovimi interesi. Odnosi prevlade in podrejanja se zrcalijo v družbeni nadstavbi oziroma državi katere aktivnosti in odločitve koristijo interesom vladajočega razreda ne pa interesom prebivalstva kot celote. Državni aparat je opredeljen kot »represivno izvršilno in intervencijska sila v službi vladajočih razredov«. (Altusser 2000, 65) Neomarksistično pojmovanje družbeno nadstavbo deli v: državo, ki se ukvarja z uporabo sile in ima s pomočjo vojske, policije, pravnega sistema, namen zatirati negativne elemente med prebivalstvom in civilno družbo ki jo sestavljajo zasebne institucije (cerkev, sindikati, mediji, politične stranke). Gramsci (v Haralambos 1999, 539) opiše državo kot: »Celoten kompleks praktičnih in teoretičnih aktivnosti, s katerimi vladajoči razred ne le opravičuje in ohranja svojo vladavino, temveč mu uspeva vzdrževati aktivno privolitev tistih, nad katerimi vlada.« V kolikor vladajočemu razredu uspeva vzdrževati nadzor s soglasjem potem je dosegel svoj cilj – hegemonijo. Hegemonija je politično vodenje in ideološko obvladovanje družbe. Kriza hegemonije

nastopi z nasprotovanjem oblasti in vladajočemu razredu. Vlada, ki nima več soglasja, se odloči za uporabo sile in zagotavljanje spoštovanja zakonov z namenom obvladati krizo hegemonije. (Lukšič in Kurnik 2000, 81)

Liberalnemu modelu politike njegovi posredovalni mehanizmi služijo predvsem za ohranitev obstoječih odnosov dominacije in prevladovanja in legitimiranju izvajanja politične oblasti. Liberalna tradicija postavlja na eno stran »državo kot nujno zlo«, ¹⁴ ki naj čim manj posega v družbo, ki stoji na drugi strani in znotraj katere obstajajo kvečjemu odnosi tekmovanja in ne oblasti in dominacije. (Lukšič in Kurnik 2000, 192) Liberalno demokratični sistem sicer polje političnega spopada prenese prek volitev v notranjost parlamenta. »Odločilno vlogo odigrajo volitve, saj se takrat lahko stranka zares pomeri z drugimi strankami, to merjenje je vse, kar je ostalo od prvotnega smrtonosnega spopada, in se lahko dogaja v različnih oblikah z grožnjami, žalitvami in fizičnimi provokacijami, ki lahko sprožijo obračunavanje ali govorico krogel.« (Canetti v Mouffe 1997, 150) Nenazadnje je politično nasilje ob volitvah decembra 2007 v Keniji pokazalo kako šibka je lahko demokracija. Volilni rezultati so licenca za prevzem vladne oblasti medtem, ko mora vlada pred javnostjo in parlamentom upravičiti uporabo te oblasti, ki je vezana na pravo in zakon. (Habermas 1997, 143)

3.2.1 Konstitutivni elementi kapitalistične države

Predhodno smo ugotovili, da politične teorije pojmujejo nasilje kot sredstvo države z namenom izvajanja suverene oblasti, ki se sestoji iz odnosa med vladajočimi in vladanimi, med zaščito in pokorščino. Teorija moderne suverenosti se tesno prilega kapitalističnim teorijam in praksam ekonomskega upravljanja. (Hardt in Negri 2005, 316) Sprašujemo se čemu služi nasilje, kot instrument za doseganje političnih ciljev? S konceptom Offejeve (1985, 59–71) kapitalistične države bomo v nadaljevanju prepoznali tisto konceptualno osnovo, ki neko državo naredi za demokratično ali totalitarno. Kaj je tisto kar je vsem teorijam skupnega, kar nasilje ščiti in določa obliko, formo države?

Država ni služabnica interesov posameznega razreda ampak je organizirana vladavina sistema pravil, ki je nad vsemi ter brani interese vseh članov kapitalistične družbe.

¹⁴ Thomas Pain pravi: »Družba je vznikla iz naših potreb – državna oblast iz naše nenaravnosti. Družba je vselej blagor vsem, oblast pa celo v najboljši obliki – nujno zlo«.

Struktura in dejavnost države sta v zagotavljanju pravih, oblikovanju posebnih razmerij v kapitalistični družbi in sankcioniranju institucij in družbenih odnosov. Offejevi konstitutivni elementi, ki funkcionalno določajo kapitalistično državo so:

1. **Privatizacija produkcije**; država v svojih rokah kot posledica strukturnih omejitev ne sme imeti lastnine, ki deluje produktivno, prav tako ne more organizirati materialne produkcije. Temu le na videz nasprotuje dejstvo, da ima država svoja sredstva, sklade kapitala, ki pa jih ne sme uporabljati produktivno temveč z njimi zagotavlja poceni dobrine, omogoča pogoje za nastop zasebnega kapitala in vzpostavlja enakomeren razvoj na svojem teritoriju.
2. **Davčna odvisnost**; materialna osnova države so davki na premoženje in prihodek ustvarjen s privatno akumulacijo. Materialna sredstva krepijo pozicijo politične moči v javni oblasti.
3. **Akumulacija**; državna oblast je neposredno odvisna od procesa akumulacije, s čimer posredno zagotavlja pogoje za tuja vlaganja, večjo produkcijo in večji delež davkov. Interes oblasti je ohranjanje izvajanja državne oblasti, moči in vzpostavljanje političnih razmerij in akumulacije kapitala. Politiki se želijo ohraniti na oblasti zato zagovarjajo pogoje, kar jim omogočajo ohranitev njihovih pozicij.
4. **Demokratska legitimacija**; v razmerah parlamentarno demokratičnega sistema se oblasti in politične moči polasti skupina, ki prejme večino na volitvah. Razmere vsakokratnih volitev povzročijo odvisnost od akumulacije sredstev. Odvisnost od akumulacije se odraža na politični moči, ki jo po obliki določajo pravila predstavniške vladavine, po vsebini pa akumulacija kapitala.

Vsaka politika je vezana na legitimnost (obliko, ki jo daje pravo) in akumulacijo (vsebino, ki jo daje ekonomija). Država to svojo obliko čuva s svojim represivnim aparatom in na poziciji vladajočih ohranja le tiste posameznike, ki ohranjajo to formo. Offejevo idejo konstitutivnih elementov lahko podpremo z Eastonovo (1997, 96) idejo »sistema zavezujočih vrednot«, ki določa funkcijo ali mrežo »med seboj odvisnih dejavnosti, ki je navzoča v vsaki družbi, sposobni za preživetje«.

Lahko potrdimo domnevo, da država skozi zagotavljanje svoje forme ščiti samo sebe, svoje legitimno delovanje in vladanje. Za obstoj države, njene avtoritete in politične

moči je neobhodna legitimnost, ki ima velik vpliv na učinkovitost in stabilnost političnega sistema. Dejansko se vsi politični sistemi, tudi najbolj nasilni, trudijo vzpostaviti zaupanje in pokornost svojih državljanov v zakone in sprejemljivost uporabe sile proti nasprotnikom sistema, pri čemer se nasilje v nobenem primeru formalno ne pojavlja kot njihov konstitutiven element. Legitimnost predstavlja izmenjavo pravil med državljani in oblastjo. V primeru da so le-ta prekršena pa lahko pričakujemo tudi odpor državljanov in njihovo zatekanje k nasilju kot sredstvu reševanja političnih nesoglasij. (Almond in drugi 1995, 44)

3.3 OD NASILJA SUVERENA DO STRUKTURNEGA NASILJA

Machiavelli je Cosimu de'Medici pripisal izrek, po katerem državam ni moč vladati z »očenašom v roki«. S čimer je polje »državne znanosti« ločil od prevladujoče morale, ki je vladar pri svojem poslanstvu ne mora upoštevati. (Bobbio 1997, 320) Osnovni cilj življenja države je njen obstanek, ki si ga zagotovi z vladanjem, ki je ne glede na obliko in vsebino političnega sistema edini cilj politične prakse. Z operacionalizacijo politične moči Machiavelli interpretira kaj moč omogoča, kar pa je bilo razumljeno predvsem kot uporaba nasilja. Država je postala sinonim za nasilje. Doseganje politične moči je vse do novega veka mogoče le prek elementa nasilja »omejenega na instrumentalno funkcijo, bil je sredstvo za cilj, namreč sredstvo, ki je moralo biti omejeno in upravičeno s ciljem«. (Arendt 1996, 241) Nasilju v imenu suverena uspe vsiliti pravila igre za vse državljane in oblikovati zakonodajne in administrativne strategije ter s tem preseči Hobbesovo stanje vojne. Prvotno izvorno nasilje v katerem se oblikuje moderna družba in iz katerega izhajata pravo in država, se prek zakona in discipline dotika vseh aspektov družbenega življenja. (Kurnik 2005, 74–75)

Mehanizmov vplivanja in omejevanja v obdobju moderne politične oblasti ni mogoče pripisati samo goli politični moči. Državni aparat utemeljuje mehanizme izbiranja na štirih ravneh; strukturi, ideologiji, procesu in represiji, ki v končni fazi določajo dejanja političnega sistema. (Offe 1985, 39) Struktura slehernega političnega sistema predstavlja omejitev delovanja politike kot selekcijo predlogov in ukrepov, ki se uvrstijo na dnevni red odločevalcev. Izpolnjevanje ideološko – kulturnih norm kot pogoj za uvrstitev političnega dogodka na dnevni red odločanja političnih institucij predstavlja dodaten pogoj selektivnosti. Proces političnega odločanja skozi formalno

določeno zbirko pravil in norm daje nekaterim politikam večjo možnost za uvrstitev na dnevni red odločevalcev kot pri zadevah brez podpore javnopolitičnih akterjev¹⁵ in brez poznavanja policy mehanizmov.¹⁶

Zadnjo stopnjo omejitve prostora političnih dejanj predstavljata grožnja in represija v izvedbi represivnih aparatov države. (Offe 1985, 40) Od suverenega nasilja smo vstopili v svet, ki ga preplavljajo disciplinirani običaji. Prejšnji princip učinkovitosti, ki jo je terjal vladar temelječ na goli politični sili, ki se je spogledoval z »roparsko bando«¹⁷ nadomesti princip legitimnosti. V državi se naseli koncept pravne države, država postane legalni sistem. Nasilje se po novem definira z legitimacijo države in državne oblasti, s čimer postane nasilje države in prava strukturno nasilje. Nasilje se le še bolj zažre v družbeno strukturo oziroma kot pravi Negri (v Kurnik 2005, 75): »V tej transformaciji nasilje ne izgine, temveč se organizira in postaja vse bolj nasilje, ki urejuje realnost in jo transformira.«

3.4 LEGITIMACIJA NASILJA OBLASTI

S pojavom moderne države so bili ljudje postavljeni pred institucijo z neizmerno močjo, ki zahteva zase neomejeno pravico do poseganja v življenja svojih državljanov. V *Zgodovini razsvetljenstva* Ernst Cassirer (1998, 25) o državi navaja: »Vanjo je človek preprosto rojen; ne ustvarja je in ne oblikuje je, temveč se v njej preprosto znajde, od njega pa se pričakuje in zahteva, da se tej obstoječi obliki prilagodi.« Država posega v življenja posameznikov z zahtevo po pokoravanju zakonu in s prisilnim podrejanjem s pomočjo sankcij. Prisila utemeljena na pravni podlagi naj bi zagotovila »varnost pred zunanjimi nevarnostmi in notranje soglasje v določeni politični tvorbi, in sicer tako, da zagotavlja red sredi spopadov, ki izvirajo iz raznolikosti in razhajanj v mnenjih in interesih«. (Freund 1997, 103) Varnost kot temeljno vprašanje življenja in smrti je imanentna prvina tako posamezniku kot družbi. Zagotavlja stanje obstoja posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in

¹⁵ Oblikovanje politik ni mogoče brez javnopolitičnih akterjev. Ključni akterji so državni akterji po Palu (1987, 108) so to izvršna in zakonodajna, pa tudi sodna oblast in uradniki, saj imajo monopol nad odločanjem.

¹⁶ Policy mehanizmi so sredstva, instrumenti, tehnike, ukrepi, ki jih imajo na voljo javnopolitični igralci za vplivanje na procese oblikovanja in izvajanja politik. (Majchrzak1984, 26)

¹⁷ Sveti Avguštin pravi: »Kaj so kraljestva drugega, kot velike bande roparjev v trenutkih, ko je odsotna pravičnost«.

narave. (Grizold 2001, 126) Postavlja se nam vprašanje ali je zagotavljanje varnosti s strani države dovolj za njeno neomejeno pravico poseganja po nasilju? Kako država legitimira uporabo nasilja?

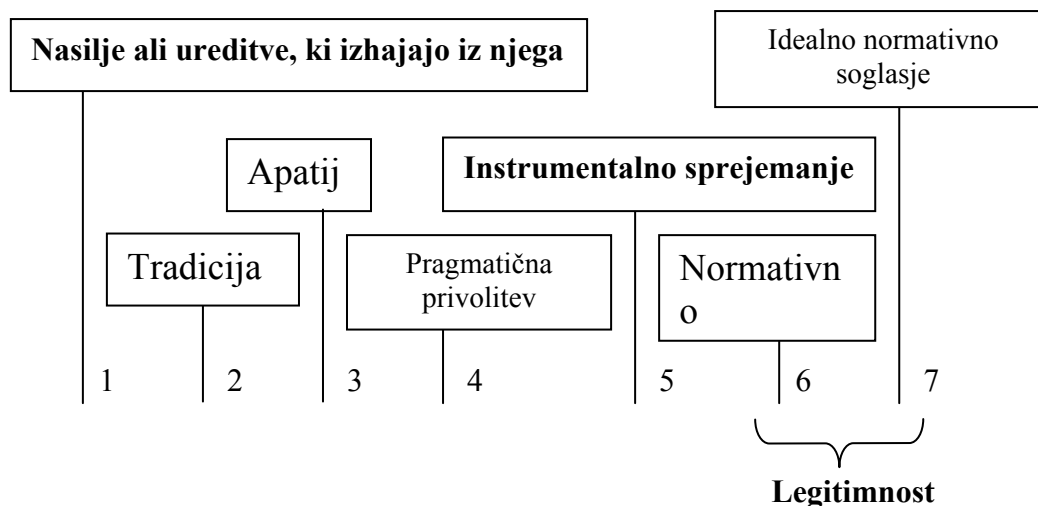
Dojemanje legitimnosti oblasti poteka na dveh ravneh: na strukturalni ravni, kot posledica konkretnega doživljanja oblasti in psihološko simbolični ravni, ko nas oblast s svojo obrednostjo poskuša prepričati o svojem pomenu in moči. (Perenič 2009, 20) V sodobnih demokratičnih državah se je obredno razkazovanje in povzdigovanje oblasti omililo, nikakor pa ni izginilo.¹⁸ Strukturno poseganje oblasti v življenja posameznikov se odraža v vsakodnevnem soočanju z njenimi odločitvami, ki se zrcali v pravici do zakonitega ukazovanja in legalnem nasilju oziroma podrejanju avtoriteti oblasti. Obstanek države predpostavlja proces legalnosti kot spoštovanja vladavine prava tako s strani predstavnikov države kot njenih državljanov in proces legitimnosti odobravanja oblasti in njenih postopkov s strani večine. Legitimnost predpostavlja večinsko priznana in spoštovana osnovna pravila oziroma načela sistema, ki lahko izvirajo iz tradicionalnih ali aktualnih norm, tako na ravni posameznika (subjektivna legitimnost) kot na ravni skupnosti (objektivna legitimnost). V liberalni perspektivi ima demokratično oblikovanje mnenja po Habermasu (1997, 143) izključno funkcijo legitimiranja izvajanja politične oblasti. »Volilni rezultati so licenca za prevzem vladne oblasti, medtem, ko mora vlada pred javnostjo in parlamentom upravičiti uporabo te oblasti.« Legitimnost je tista, ki loči avtoriteto od moči in nasilja. Avtoriteta je sprejeta kot legitimna, upravičena oblika moči in jo zato na tej podlagi ubogamo. V nasprotju z legalnostjo, »legitimnost ne more biti vzpostavljena s silo«, sama uporaba državnega nasilja pa je »simptom izgube legitimnosti ter potrebe po spremembi politike«. (Burton v Kuzmanić 1996, 188)

V nedemokratičnih političnih sistemih se ravnamo po ukazih in prisili, samostojno ne odločamo o ničemer. Tradicija predpostavlja avtomatično soglasje, o oblasti ni dovoljeno razmišljati. V stanju apatije nas odločanje tistih na oblasti ne zanima, pragmatična privolitev predpostavlja vdajo v usodo. V instrumentalno soglasje privolimo zaradi izboljšanja razmer. Normativno soglasje in idealno normativno

¹⁸ Oblast nam s svojo državno simboliko (zastave, grbi), ceremonijami in obredi želi vzbujati pozitivna čustva do oblasti, njene moči, veličine ter spoštovanja. Psihološko legitimiranje oblasti so prek politične simbolike do skrajnosti pripeljali v totalitarnih režimih, kjer so državljani sami postali del oblastniškega ceremoniala.

soglasje pa predpostavljata dejansko podelitev legitimnosti, strinjanje s pravili in zakoni, ki jih imamo za upravičene. (Held 1989, 175–76) Pojmovanje legitimnosti prek oblik vladanja ponazarjam z vzorci odločanja v spodnjem prikazu (Slika 3.1).

Slika 3.1: Shema vzorcev sprejemanja legitimnosti.

Vir: Held (1989, 227)

Mehanizem legitimacije oblasti podrazumeva uporabo sile in nasilja kot načina izkazovanja in izvajanja moči. Politična moč prek sile nastopa v funkciji sredstva vladanja, nasilje pa kot metoda vladanja s katero vladajoči zagotavljajo svoj vpliv v skupnosti. Oblast posega v življenje posameznika z namenom omejitve njegovih dejanj, s čimer naj bi bilo doseženo določeno ravnanje posameznika. Vzpostavi se odnos med ukazovanjem in podrejanjem, ki po mnenju Freunda (1997, 100) »predstavlja temeljno predpostavko političnega nasploh« in v družbenih odnosih določa red.

Walter Benjamin v delu *H kritiki nasilja* (2002, 120) legitimacijo nasilja oblasti izvede s teorijo naravnega in pozitivnega prava. »Po nazoru naravnega prava (ki je služil kot ideološka podlaga terorju v francoski revoluciji) je nasilje naravni produkt, tako rekoč surovina, katere uporaba sploh ni problematična, razen kadar se nasilje zlorablja za nepravilne smotre.« V skladu z naravnim pravom je nasilje naravna danost, uporaba nasilnih sredstev pa sredstvo za doseg pravičnih namenov. V nasprotju z naravnim pravom pozitivno pravo presoja uporabo nasilja prek pravno veljavnih norm in razlikuje med zgodovinsko prizanim, tako imenovanim sankcioniranim in nesankcioniranim nasiljem. Benjamin (2002, 121) loči med nasiljem v funkciji prava, ki se veže na

ohranitev legitimne oblasti in nekim prvotnim izvornim nasiljem, ki osnuje oblast, državo in pravo. Izvorno »pravopostavljajoče« nasilje za razliko od »pravoohranjajočega« nasilja, ki je utemeljeno na legitimnih pravnih določbah ni avtorizirano s predhodno legitimnostjo ampak z »nekim diskurzom samolegitimacije, ki opraviči akt nasilja, skozi katerega je bilo pravo (ali država) proizvedeno. (Salecl 1993, 14–16) Vzpostavitev države na nekem ozemlju, skupaj z njegovimi prebivalci in monopolom nad uporabo sile predpostavlja vzpostavo pravnega reda, ki ohranja, potrjuje in zagotavlja obstoj legitimne politične oblasti. »Postavljanje prava je postavljanje moči in kot tako dejanje neposrednega razodevanja sile.« (Salecl 1993, 17)

3.4.1 Legitimacija nasilja v demokraciji

Oprelitev svobode v liberalnem diskurzu predpostavlja odsotnost prisile, fizičnih ovir in omejitev s sankcijami. V samem jedru naših predstav o demokraciji je individualna svoboda, ideja splošne svobode za vse. Ideja omejene vladavine po liberalni tradiciji (Mill, Tocqueville) zajema načeli; da nobena oblast ne velja za absolutno, temveč, da so absolutne samo pravice in obstoj pravil ne-zarisanih mej znotraj katerih so ljudje nedotakljivi. (Berlin 1992, 83) Berlinovo koncepcijo negativne svobode je liberalizem neposredno prevedel v zakonska in institucionalna pravila demokratičnega političnega sistema.

Navkljub »vladavini vsega ljudstva« kot rezultatu sporazuma med državljani in legitimnostjo Rousseaujeve »splošne volje«, ljudje še zdaleč niso svobodni. Rousseau (2001, 13) svojo *Razpravo o družbeni pogodbi* prične z besedami »človek se rodi svoboden, a je vsepovsod vkovan v verige«. Ideja o učinku okovov ni nikoli več docela izginila, potreba po njihovem uveljavljanju pa je »danes prav tolikšna kot kdaj koli prej«. (Mill 1994, 76) S konceptom oblasti so neločljivo povezani trije elementi izvajanja oblasti. Oblast se izvaja v organizacijskih *strukturah* s pomočjo *sankcij*, ki so nekakšen motivacijski element s pomočjo katerega dosežemo tretji element, *pričakovano obnašanje*, ki se odraža v izpolnitvi zahtev ali prepovedi. (Beauvois 2000, 144) Kakšna je torej vez med demokracijo in liberalnim tipom izvajanja oblasti?

»Posameznik je odgovoren za dejanja, ki škodijo interesom drugih, ter ga lahko zaradi njih doleti družbena ali zakonska kazen, kadar je po prepričanju družbe ena od njiju potrebna za njeno zaščito.« (Mill 1994, 119) Vidimo, da demokratično – liberalni ideal

ne more mimo izvajanja zakonov. Legitimno poseganje oblasti v sfero civilne družbe je mogoče samo z namenom varovanja življenja, svobode in posesti. Demokracija torej ni cilj samemu sebi, je »koristen mehanizem, ki naj pomaga zaščititi najvišji politični cilj – svobodo«. (Hayek v Held 1989, 236) Vendar s pomembno omejitvijo. Legitimno izvrševanje oblasti nad posameznikom proti njegovi volji na način prisile in nadzora je mogoče le tedaj, ko dejanje posameznika škodi drugim. Sprejem političnih institucij, njenih oblik vladanja in spoštovanje njenih zakonov s strani državljanov podeljuje političnemu sistemu njegovo legitimnost. Legitimnost je tista, ki po mnenju Helda (1989, 229) »cementira liberalno demokratično obliko vladanja« in postavlja splošna pravila, ki omejujejo nasilje oblasti. Poudarek je na omejitvi nasilja oblasti s pomočjo vladavine zakona, ki preprečuje uporabo represivne moči države oziroma je mogoče moč prisile v rokah države uporabiti samo v primerih in na način, ki je vnaprej zakonsko opredeljen.

Čeravno nasilje najde svoj primat v nedemokratičnih političnih sistemih vidimo, da domuje tudi v demokratičnih procesih. V primerjavi z neomejeno samolegitimacijo nasilja v totalitarnih režimih, se legitimacija nasilja v demokratični družbi izvrši preko sistema vladavine zakona. Ideja omejene vladavine predpostavlja samoomejitev poseganja države na področja kjer je svoboda posameznika določena z mejami individualne svobode. Spekter demokratične samoomejitve oblasti zajema cel kup sredstev; od ločitve posameznih vej oblasti, pravil dostopa do demokratične vladavine, participacije volilcev, volilnega sistema, omejevanja z ustavnimi in zakonskimi pravnimi akti, omejevanja s strani mednarodnih institucij do neodvisnih medijev. (Salecl 1993, 23–27) Samoomejitev demokracije ni nasilje, je način preprečevanja splošne uporabe nasilja kot sredstva za smotre države. Pravni red po Benjaminu (2002, 122) namreč ne dopušča doseganja smotrov z nasiljem, ampak samo s pravnimi sredstvi, ki v skrajnem primeru lahko odobrijo uporabo nasilja utemeljenega na pravu. Demokratični politični sistemi navkljub samoomejitvi in vzpostavi vladavine zakona po svoji politični moči ne slabijo. Nasprotno postajajo vedno močnejši, kajti prav samoomejitev jim povečuje legitimnost. (Salecl 1993, 31)

3.4.2 Legitimacija nasilja v nedemokratskih sistemih

Ob spoznanju o nujnosti obstoja konstitutivnega nasilja v procesu vzpostavitve in ohranjanja oblasti se sprašujem o legitimiranju nasilja v političnih sistemih. Sredstvo legitimacije v zamejenih, nedemokratskih političnih sistemih je običajno palica, s katero oblastniki »tepejo večino«, ki jim mora služiti. To nas spominja na Hobbesov princip vladanja utemeljen na strahu in nasilju. V nedemokratskih političnih sistemih se uporaba nasilja oblasti avtomatično legitimira skozi velike cilje. Robespierre definira revolucionarno jakobinsko vladavino kot »despotizem svobode proti tiraniji«, za obrambo katere je neobhodna uporaba sile in terorja. Teror oziroma uporaba vseh sredstev fizične prisile proti sovražnikom revolucije je za Robespierre »hitra, ostra in neprilagodljiva pravica« v imenu obrambe revolucije in vlade naroda. (Sokol 1979, 31) Fašizem kot »ideologija par excellence« nacionalističnega političnega sistema je v začetku 20. stoletja upravičevala nasilje kot sredstvo izgradnje novega, močnega, avtoritarnega državnega režima. (Dolar 1982, 140) Država je bila za fašizem tisti instrument, s katerim so ustvarili nacionalno zavest in povezali italijanski narod (Heywood 1998, 224). Prav nobena ideologija do takrat ni bolj poudarjala vloge države in obenem tako zaničevala posameznika. Geslo: »Ali si z nami ali pa si proti nam!« je opravičevalo uporabo sile proti drugače mislečim. Nasilje se je skozi cilje države legitimiralo tudi v Stalinovi državi. Teror kot ključni element režima ni služil samo odstranjevanju političnih nasprotnikov temveč tudi potrjevanju ideoloških postulatov. V obeh sistemih se je nasilje s pomočjo družbenega gibanja polastilo države.

Totalitarna oblast se deklarira skozi oblast vsega ljudstva, kar po mnenju Arendtove (2003, 562) predstavlja izginotje političnega prostora. »Z železnim oklepom terorja, ki uniči pluralnost ljudi in iz mnogih naredi enega, ki bo nezmotljivo deloval... Vsi ljudje so postali En človek.« Enotnost oblasti in ljudstva v popolnosti legitimira nasilje, ki pa ni nikjer deklarativno utemeljeno. Totalitarna oblast čeprav nasprotuje vsem zakonom, je daleč od tega, da bi bila nezakonita. »Njeno zanikanje pozitivnih zakonov naj bi bila višja oblika legitimnosti, ki lahko, ker jo navdihujejo sami izvori, odpravi nepomembno zakonitost.« (Arendt 2003, 557) Glavni cilj nasilja je »omogočiti sili narave ali zgodovine, da prosto vihra skozi človeštvo, pri čemer je ne ovira nobeno spontano človeško dejanje«. (Arendt 2003, 560) Na mesto pozitivnih zakonov stopi popoln teror, ki ni zgolj sredstvo zatiranja in nasilja nasprotnikov, postane »bistvo totalitarne nadvlade«. (Arendt 2003, 560)

4 OBLAST

4.1 KAJ, ČE SPLOH KAJ, JE OBLAST ?

Tako se v predgovoru k Foucaultovi *Analizi oblasti* sprašuje Mladen Dolar (1991, 17) in ugotavlja, da četudi ne poznamo njenega »kaj«, oblast vseeno deluje in učinkuje. Z namenom jasnega razlikovanja oblasti kot institucije, ki omogoča razlikovanje države od drugih oblik organiziranosti bom opredelil temeljno politično kategorijo oblasti. Zgolj oblasti je namreč podeljen monopol nad uporabo sredstev prisile, s katerimi si zagotavlja avtoriteto, posega v družbena razmerja in oblikuje občo voljo sebi v prid.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000) pripisuje terminu oblasti kar nekaj pomenov: možnost vplivati na koga, da ravna po določenih zahtevah, željah; pravico odločati in ukazovati; celoto pravic, ki jih ima država ali oblastnik na določenem ozemlju; celoto organov, oseb, ki imajo pravico odločati v organizirani politični skupnosti. Oblast je običajno dojeta kot vpliv nekega dejavnika na odnose v družbi, pa naj si bo to država, Bog, zakon ali delavski razred. Čeravno pojem oblasti udejanja kar nekaj pomenov ugotovimo, da je pojem vendarle uporabljen predvsem za državo kot ustanovo, ki ima monopol nad uporabo sredstev prisile. Današnji prevladujoči koncept oblasti je »nastal v času vzpostavljanja kraljeve in državne oblasti, ki se ni mogla uveljaviti v drugačni obliki, kot je pravo in zakon: kot arbitrarna, omejena, izvajajoča se prek zakona kot mehanizem prepovedi in sankcije«. (Kurnik 2005, 147) Skozi teorijo suverenosti, pravnih prepovedi in zapovedi so nastajale države, s tem pa je država postala sinonim za oblast, ki se je ohranil vse do današnjih dni. Današnje klasično pojmovanje oblasti sloni na pogodbenem odnosu med nosilci naravnih pravic, ki prenesejo na državo določen del svoje suverenosti in zakonom, ki konstituira politično skupnost. (Lukšič in Kurnik 2000, 206) Seveda ob predpostavki, da je odnos natančno definiran z zakonom in ustavo, s čimer so po liberalni tradiciji postavljene meje oblasti oziroma zagotovljena svoboda posameznika. Dominantni politični tradiciji liberalna in socialistična pojmujeata oblast različno. Medtem, ko jo liberalci postavljajo v pravni okvir ustavnosti in suverenosti jo na levici enačijo z represivnimi in ideološkimi aparati države. V množici avtorskih opredelitev oblasti je mogoče zaslediti zgodovinske in ideološke poudarke.

Weber (v Haralambos 1999, 510) opredeli oblast s pomočjo treh idealnih tipov oblasti. Karizmatična oblast, ki izhaja iz predanosti, ki jo čutijo podrejeni do voditelja, za katerega verjamejo, da ima izjemne lastnosti. Tradicionalna oblast sloni na prepričanju v pravilnost vzpostavljenih običajev in tradicij. Oblastniki zapovedujejo na podlagi tradicionalnega statusa, ki so ga navadno podedovali. Racionalno legalna oblast temelji na sprejemanju vrste pravil. Vladajoči izdajajo ukaze, ki jih ljudje ubogajo, ker sprejemajo njeno legitimnost. Sodobna država je sinonim za organizacijo oblasti, ki jo opredeljuje »koncentracija oblasti v skladu z vse širšo zasnovo, ki na koncu zajame celotno področje političnih odnosov«. (Della Porta 2003, 7) Državocentrično pojmovanje oblasti zaznamuje politične predstave saj predpostavlja, da je vprašanje politične oblasti bistveno za državo. Oblast je običajno pojmovana kot iz »nečesa izvirajoča zmožnost, sila, ki deluje tako, da na nekaj vpliva, izvaja prisilo in dominacijo«. (Salecl 1993, 33) Rakočević (1991, 54) navaja: »Oblast pomeni moč, s katero se lahko prisili drugega k določenemu ravnanju. Oblast pomeni vedno možnost prisilnega uveljavljanja svoje volje.« Bistveni atribut države pri zagotavljanju svoje volje na svojem teritoriju je zato prav oblast in njen monopolni položaj. Pusićeva (v Rakočević 1991, 54) opredelitev politične oblasti se veže izključno na državo: »Politična oblast je oblast, ki se na podlagi monopola prisile kontinuirano izvaja na določenem področju.« Haralambos (1999, 509) razlikuje med dvema oblikama moči; med oblastjo in prisilo. Oblast opredeli kot legitimno, prisilo pa kot nelegitimno obliko moči. Elias (2001, 89) razlikuje štiri vrste prisile: prisilo, ki izvira iz človekovega bistva (potreba po hrani, spolni nagon), prisilo, ki izvira iz odvisnosti od naravnih pojavov, družbeno prisilo ki ji je zaradi življenja z ljudmi podrejen vsak človek v družbi in individualno prisilo v obliki samonadzora. Walzer (1997, 358) o oblasti pravi, da »ni zgolj ena izmed dobrin za katerimi si moški in ženske prizadevajo; kot državna oblast je tudi sredstvo, s pomočjo katerega se vsa različna prizadevanja tudi uravnavajo«. Duverger (1997, 77) navaja: »Oblast naj bi posameznikom in skupinam, ki se dokopljejo do nje, zagotavljala nadvlado nad družbo in jim nudila vse koristi, ki iz tega izhajajo...oblast naj bi omogočala zadovoljevanje splošnih interesov in skrbela za splošno dobro, ne pa se potegovala za koristi posameznikov.«

Marksistična teorija države izrecno razlikuje med državno oblastjo in državnim (represivnim) aparatom. V delu *Ideologija in ideološki aparati države* Althusser (2000, 69) pravi: »Cilj razrednega boja zadeva državno oblast, ta pa zagotavlja, da razredi, ki

imajo državno oblast lahko uporabljajo državni aparat, da bi uresničili svoje razredne cilje.« Negri (v Kurnik 2005, 153) meni, da se »izvajanje oblasti pojavlja kot efekt, kajti sila se definira s svojo močjo prizadeti druge sile in z dejstvom, da je prizadeta od drugih sil«.

S pomočjo navedenih opredelitev spoznamo, da politična oblast ni nič drugega kot oblika družbene moči, ki ureja odnose med subjekti. Ali to pomeni, da je značaj oblasti utemeljen v nasilju, ki je prvotna oblika oblastnih razmerij? Zdi se, da politično oblast, ki izvira iz države in ki lahko »javna dobra zagotovi z močjo prisile« kljub temu potrebujemo. (Miller 2007, 37) Družbe brez oblastnih razmerij ni. Preučevanje oblastnih razmerij v neki družbi, »njihove zgodovinske formiranosti, izvora njihove žilavosti ali krhkosti, nujnih pogojev za transformacijo nekaterih ali za odpravo drugih« je nujno. (Foucault 1991, 116) Pravo vprašanje je torej kakšna je lahko politična oblast?

4.2 OBLAST IN MICHAEL FOUCAULT

Na polju političnega je pojem oblasti postal sinonim za izvajajočo se moč države s pomočjo monopola nad prisilo. Na oblast gledamo običajno z negativnega gledišča, sila omejeno, kot nujno zlo, odnos nasilja in dominacije, sile »ki stalno grozi«. (Lukšič in Kurnik 2000, 178) Foucaultov pristop k analitiki oblasti je v obravnavo politike prinesel svež pristop in spremenil razumevanje človeka kot političnega subjekta ter ponudil nove razsežnosti in okvire razmišljanja o politiki in političnem. S pomočjo Foucaulta prepoznamo prehod od klasičnega negativnega pojmovanja oblasti, ki deluje prek prepovedi s strani suverene oblasti k pozitivnemu pojmovanju disciplinirane oblasti, ki se pretvori v koncept biooblasti. (Lukšič in Kurnik 2000, 152–53) Foucault v središče svojega razmišljanja postavi diskurz o človeku, ki pomeni temelj novega koncepta oblasti. Diskurz določa vsakokratna relacija med subjektom in objektom, ki odslikava odnose oblasti in dominacije, ki prežemajo celotno družbo. (Lukšič in Kurnik 2000, 175) Teorija diskurza določa subjekt saj smo »vsi znotraj oblastnih razmerij njeni objekti, torej vsi smo vladani« in vpliva na razvoj koncepta oblasti. (Lukšič in Kurnik 2000, 159) Foucault običajno bipolarno pojmovanje oblasti katerega naloga je, da omejuje avtonomijo subjektu zanika v vsem njegovem bistvu. Oblast po Foucaultu (1991, 80) preseže tako omejitve oblasti vezano na državo kot njeno negativno silo prepovedi in prisile.

4.2.1 Suverena oblast

Foucault je sprva preučeval zgolj pravno – diskurzivno, negativno oblast, prek zapovedi, prepovedi in njenih učinkov na človeka. Odkril je, da so pojmi političnega vezani na teorijo suverenosti in teorijo prava, ki oblast in politiko pojmuje skozi državo in zakon. »Misliti oblast skozi probleme prava in nasilja, zakona in nezakonnosti, volje in svobode ter države in suverenosti še posebej, pomeni misliti jo iz specifične zgodovinske oblike, lastne našim družbam: pravne monarhije.« (Foucault v Kurnik 2005, 147) Le ta pa postavlja splošno formo oblasti, s pomočjo represije in teorije zakona. Tako imamo na eni strani zakonodajno oblast z zakoni na drugi strani pa avtonomen subjekt, ki je podvržen tej oblasti. Prav nasilje v tem primeru konstituira moderno družbo iz katerega izhajata pravo in država. Suverena oblast je bila uporabljena za mehanizem oblasti, ki je deloval v fevdalni monarhiji z namenom omejitve ali jačanja kraljeve oblasti oziroma iz podrejenih subjektov iztrgati bogastvo in dobrine. Način izvajanja oblasti v osnovi opredelimo v odnosu suveren – subjekt. Suveren je bil izvor pravice, zakonov in oblasti. (Foucault 1991, 35–37) Pravna oblast je skupno dobro, ohranitev suverenosti, nadzor nad teritorijem, odloča pa tudi o življenju in smrti svojih prebivalcev. Oblast nad življenjem se izvaja kot grožnja s smrtjo. (Salecl 1993, 39) Oblast z vsem svojim monopolnim represivnim aparatom deluje na principu prepovedi in zapovedi, izvaja prisilo nad subjektom, »je revna v svojih resursih, procedurah in taktikah in omejena na negativno funkcijo prepovedi« (Lukšič in Kurnik 2000, 160) Oblast prek pravnih prepovedi in zapovedi deluje na subjekt, tako zakon postane prva in zadnja instanca v življenju posameznika. Represija oziroma nasilje do podrejenih subjektov je v našem primeru tista nevidna roka, ki usmerja delovanje politične oblasti. Nasilje je temeljni, utemeljitveni odnos suverene oblasti, ki se je skozi spremembe oblastnih mehanizmov spreminjala vendar pa še vedno ostaja z elementi nasilja del moderne oblasti.

4.2.2 Disciplinirana oblast

Moč discipliniranja je po Foucaultu najbolj razširjen model družbene oblasti moderne. Novi mehanizmi oblasti so daleč od negativnih pravnih predstav o oblasti, ki jih upodabljata zločin in kazen. S polja suverenega nasilja smo vstopili na polje nadzorovanja in discipliniranja. Moderni tip oblasti po Foucaultu nastane na osnovi kontrole, nadzorovanja oziroma oblastnega mehanizma kvadriljiranja. Le-ta vzpostavi med prej homogeno množico subjektov hierarhijo, s tem pa se odpro vrata principom

nadzorovanja in obvladovanja subjektov, ki imajo za posledico »krotka telesa«. Negri (v Kurnik 2005, 75) ugotavlja: »V tej transformaciji nasilje ne izgine, temveč se organizira in postaja vse bolj nasilje, ki urejuje realnost in jo transformira.« Država razširi polje svoje absolutne, disciplinirane oblasti, katere cilj je discipliniranje teles s prehodom od kaznovanja k nadzorovanju, ki danes obvladuje vsa razmerja v družbi. Foucault (1984, 137) o disciplinah kot metodah nadzora telesa pravi: »Zgodovinski trenutek discipline je trenutek, ko nastane umetnost človeškega telesa, ki pa si ne prizadeva zgolj povečati njegove spretnosti, niti ne poglobiti njegovo podložnost, temveč oblikovati razmerje, zaradi katerega bo v istem mehanizmu toliko ubogljivejši, kolikor uporabnejši bo, in narobe.« Oblastni mehanizmi se odražajo v oblikah nove socialne kontrole, ki so del državnih institucij (policija, zapori...) ali institucij zaprtega tipa (samostani, bolnice). (Lukšič in Kurnik 2000, 186–189) »Na mestu suverene oblasti enega in edinega sedaj stoji mreža prostorov zapiranja (vojska, šola, zapor, družina, tovarna)«, z namenom omogočiti nadzorovanje skozi obvladovanje podrobnosti. (Kurnik 2005, 80) Disciplinatorne institucije in diskurzi proizvedejo ubogljive in disciplinirane subjekte.¹⁹ Notranji družbeni odnosi temeljijo na hierarhiji, redu in dominaciji. V moderni suvereni državi sta se tako združila in dopolnila koncept pravno-diskurzivne in disciplinirane oblasti. Država je postala sicer bolj prefinjena kar se tiče uporabe nasilja vendar zato nič manj avtoritativna. (Kurnik 2005, 89)

4.2.3 Biooblast

Skozi zgodovino so se po Foucaultu (v Kurnik 2005, 147) pojavili novi mehanizmi in procedure oblasti, ki ne delujejo na subjekte prek mehanizma prisile in discipliniranja temveč prek tehnike normalizacije in kontrole na različnih nivojih in oblikah, tudi izven oblastnega aparata države. Foucault (2000, 97) meni, da je oblast vseprisotno razmerje sil: »Oblast ni niti institucija, niti struktura; prav tako ni določena moč, s katero smo obdarjeni; je ime, ki ga pripisujemo kompleksni strateški situaciji v določeni družbi.« Oblast ima za nalogo proizvajati *krotka in ubogljiva telesa* vendar tokrat ne s prisilnim mehanizmom v funkciji represivnega državnega aparata. Kaj se je v paradigmi biooblasti zgodilo z nasiljem, ki je bilo v konceptu suverene in disciplinirane oblasti na prvem mestu?

¹⁹ Končna raven disciplinirane oblasti deluje po načelu Benthamovega panopticona, ki se odraža v vidnosti in nepreverljivosti oblasti.

Oblast se tu ne prenaša s pomočjo nasilja represivnih aparatov po hierarhični piramidi od zgoraj navzdol. Biooblast označuje prehod od oblasti, ki zapoveduje, k oblasti, ki vlada prek uma in telesa. Nasilje ni več samo instrument, ki ga v omejenih instancah uporablja politična oblast. Nasilje postane prioriteta ustvarjanja in ohranjanja reda, pri čemer se čedalje manj legitimira na podlagi pravnih načel. (Hardt in Negri 2005, 325)

Suverena oblast se je preobrazila v biooblast, ki je oblast nadzora nad živečimi bitji. V premiku od ideje uporabe nasilja za prepovedi in zapovedi do discipliniranja in biooblasti opazimo vse večje poseganje države v življenje posameznikov. Biooblast je mreža v katero smo ujeti vsi, »vsi smo vladani, vladajoči, vsi smo učinek oblasti«. (Lukšič in Kurnik 2000, 194). Oblast in življenje sta medsebojno povezana, oblast ureja družbeno življenje iz njegove notranjosti, z njegovo interpretacijo, reartikulacijo in absorbiranjem regulira življenje samo, življenje je postalo objekt oblasti. (Hardt in Negri 2000, 23)

Nova paradigma biooblasti se oblikuje na novem terenu zunaj oblastne represije in zakona, skozi nenehno spreminjajoče se odnose, ki se kažejo kot učinek mnogoterih odnosov sil ne pa kot forma države. Z delovanjem na človekovo telo in populacijo²⁰ biooblast sama proizvaja subjekte jih oblikuje, usmerja, preoblikuje in interpretira njihovo življenje. (Kurnik 2005, 199) Pri tem oblast ni ne država ne institucija discipliniranja ali nasilje v obliki fizične prisile, »oblast je oblasten odnos, ki označuje, kako so v naših družbah ljudje vladani drug prek drugega«. (Lukšič in Kurnik 2000, 194). Erozijo discipline so po mnenju Deluzea (v Kurnik 2005, 81) povzročile nove sile družbene kontrole, ki ne delujejo več kot zapiranje temveč kot nenehna kontrola. Družba kontrole se za razliko od družbe discipliniranja razteza daleč prek omejitev postavljenih v okoljih oblastnih institucij in zaseda vse pore človekovega uma in telesa. Ali so z novo paradigmo oblasti postale zakonske norme in legalni instrumenti prisile nepotrebni?

²⁰ Oblast postane odnos sil v smislu medsebojnega učinkovanja in delovanja med silami, brez prisotnosti nasilja, ki delujejo na dveh nivojih. Prvi nivo je osredotočen na človekovo telo njegovo »dresuro, višanje njegovih sposobnosti, izsilitev njegovih sil, povečanje njegove koristnosti in pokornosti, njegovo integracijo v sisteme učinkovitega in ekonomskega nadzora.« Drugi nivo zajema delovanje na telo-vrsto, ki služi biološkimi procesom »razploditev, rodnost in smrtnost, nivo zdravja, trajanja življenja, dolgoživost, z vsemi pogoji, ki nanjo vplivajo.« Obe obliki medsebojno vzpostavljata dva pola biooblasti, okrog katerih se razvije organizacija oblasti nad življenjem. (Foucault v Kurnik 2005, 139)

Foucault (v Lukšič in Kurnik 2000, 171) s stavkom: »Tam, kjer je oblast, je tudi odpor (...), slednji ni oblasti nikdar zunanji« nakaže možnost upora. Upor kot kršitev skupnega reda vrednot in pravil ima za posledico obuditev nasilne funkcije države. V tej točki odnosov med oblastjo in dominacijo se ohrani nasilje kot legalni instrument prisile, ki zagotavlja reševanje konfliktov, z namenom odpraviti grožnjo univerzalni normativni ureditvi. Spoznali smo, da je oblast precej več kot samo gola sile prepovedi, ki jo izvaja država prek institucij discipliniranja. Foucaultova politična misel pomenu države pripisuje zgolj omejen pomen. Država je institucija s svojimi cilji, ki v nasprotju z državocentričnim pojmovanjem ni generator oblasti. »Država je kljub vsej svoji vsemogočnosti in kljub svojim aparatom daleč od tega, da bi mogla zasesti celotno polje dejanskih oblastnih razmerij, in dalje zato, ker lahko država deluje le na osnovi drugih, že obstoječih oblastnih razmerij.« (Foucault v Lukšič in Kurnik 2000, 200) Oblast ne izhaja iz države, kot je to predpostavljeno v okviru pravnega pojmovanja oblasti in ne deluje le s silami nasilja in represije. Suverena oblast se je preobrazila v oblast nad telesom in nad populacijo, ta pa v biooblast, ki je oblast nadzora nad življenjem. (Kurnik 2005, 139)

5 POLITIČNA MOČ

5.1 OD FIZIKE DO POLITIČNEGA

»Fizika je imanentna politologiji« tako ugotavlja Igor Lukšič (1997, 13) in povzame »obe znanosti sta refleksiji istih družbenih razmerij, obe govorita isti družbi, o isti družbi in iz iste družbe to, kar v njej, iz nje in o njej vidita, čutita in po kriterijih lastne prakse predelata in servirata kot absolutno ločenost«. Mehanicizem je že dolgo prisoten v zgodovini političnih idej, ki jo zaznamujejo mehanska razmerja v življenju posameznika in države.²¹ Z gledišča liberalnega razumevanja politike je posameznik del narave, ki jo obvladujejo mehanski zakoni moči, družba je sestavljena iz posameznikov in njihovih relacij »kot točk, ki tvorijo državo«. (Lukšič 1997, 14) Temu pritrди tudi Offe (1985, 34): »Videti je, kot da teorije občasno pridejo pod vpliv sugestij fizikalnih analogij, če pojmuje moč kot mehansko učinkujočo silo.« V preučevanju pojma moči se ni dovolj vprašati, kdo ima moč? Pomembno je poskusiti razjasniti predpostavke o moči in dognati, zakaj ima nekdo moč in kateri so izvori moči. Skušal bom ugotoviti povezanost med močjo in nasiljem, ter dognati kaj je merilo moči države nad posameznikom in kaj je tisto kar omogoča nasilje države nad posameznikom?

Po Dahlu (Hague in drugi 2001, 15) je moč vprašanje sposobnosti, prisiliti posameznike, da storijo tisto kar v nasprotnem ne bi storili. Med posamezniki ter med posamezniki in državo »vladajo zakoni fizične mehanike«, z namenom uresničitve ciljev kljub odporu. (Barber v Lukšič in Pikalo 2007, 147) Klasična fizika opredeljuje moč kot delo opravljeno v enoti časa iz česar sledi, da je moč sila, ki deluje na gibanje fizičnih bitij. V svojem najširšem pomenu je moč sposobnost obvladovanja, podrejanja in usmerjanja vsega, kar se kaže v razliki do nosilca moči. Učinkovito vplivanje na subjekte je mogoče le ob posedovanju potrebne količine moči, ki nam zagotovi »sposobnost uveljavitve našega načina oziroma uveljavitve naše volje«. (Deutsch 1997, 131) Z drugimi besedami, moč pomeni možnost, da se zgodi po tvoje, tudi če drugi nasprotujejo tvojim željam. (Haralambos 1999, 509) Prav iz prizadevanja, »da se zgodi po tvoje« s katerim si sleherna stvar prizadeva vztrajati v svoji biti je Spinoza (1988, 332) definiral moč učinka. »Moč učinka se definira z močjo njegovega vzroka, kolikor

²¹ Mehanicizem je prenašanje kategorij mehanike na politiko in politologijo. Spomnimo se Hobbesa, Descartesa, Popperja, Comtove družbene fizike in Johna Locka.

se njegovo bistvo razlaga ali definira z bistvom njegovega vzroka.« Dowse in Huges ugotavljata, da gre pri politiki za moč, politika se pojavi, kadar obstajajo razlike v moči. (Haralambos 1999, 509) Vsak odnos, ki vključuje razlike v moči je v svojem bistvu političen, subjekti z različno količino moči so v procesu neprestanega spopada in preoblikovanja. Politična razmerja si namreč med ljudmi ne moremo predstavljati brez realnega le-to pa je, »kar drži dele v celoti v družbi, moč – politična moč«. (Schlegel v Lukšič in Pikalo 2007, 162) Iz te perspektive je torej politična moč tista konstantna sila, ki omogoča nasilje države nad posameznikom.

5.2 POJEM MOČI

V čem je izziv preučevanja moči? Odgovor leži v absolutnosti in rušilnosti pojma moči. Zavest mnogih postavlja moč v središče dožemanja sveta, moč je v vsej svoji neposrednosti realnost, ki jo podpira neposredna izkušnja ljudi. Saj se le s posedovanjem moči lahko zoperstavimo negativnim stanjem in dejanjem. Kaj je potem moč, kaj združuje, opravičuje ta pojem oziroma njegovo pojavnost? Osrednje vprašanje moči v kontekstu sodobnega politološkega raziskovanja se naslanja na določitev in razlago odnosov moči. Weber (v Della Porta 2003, 11) opredeli moč kot »takšno in drugačno zmožnost, da nekdo v okviru določenega družbenega odnosa uveljavi svojo voljo tudi zoper odpor, ne glede na to, kakšna je osnova te možnosti. Pod močjo je treba pojmovati zmožnost, zaradi katere se določeni ljudje podredijo ukazu, ki ima opredeljeno vsebino«. Po Lasswellu (1963, 76) je moč »proces vplivanja na odločitve drugih s pomočjo (resničnih ali zagroženih) strogih kazni za tiste, ki ne bi soglašali s predlagano politiko«. Parsons (v Connolly 1974, 22) moč označuje kot »resnično možnost neke enote sistema, da uresniči svoje interese (doseže cilje, prepreči nezaželeno vmešavanje, vliva spoštovanje, poseduje nekaj) znotraj interakcij v sistemu in tako vpliva na procese v sistemu«. Charles W. Mills (1965, 9) označuje za močne tiste, »ki so sposobni uresničiti svojo voljo celo tedaj, če se drugi temu upirajo«. Razmerje med dvema dejavnikoma, ki opredeljujeta določeno vedenje je prisotno v vseh definicijah. V politologiji sta se pri raziskovanju moči izoblikovali dve nasprotni interpretaciji moči, ki sta se udejanili v elitistični in pluralistični teoriji.

5.2.1 Elitistični model moči

Konfliktno prisilni model pojmuje moč kot zelo redko blago, po modelu stalne vsote. V kolikor moč A-ja narašča, bo moč B-ja temu sorazmerno manjša. Ta tip moči predstavlja razmerje dominacije in podrejenosti. Ukazovalec si pridobi soglasje s prisilo, manipulacijo oziroma ob uporabi ali grožnji s strogimi sankcijami. Odnosi moči se prenašajo samo navzdol od dominantnega posameznika k podrejenemu. V Millsovem elitističnem modelu moči ni pomembno samo kako nastajajo konkretne odločitve in kdo je vpleten v njihovo izvajanje ampak tudi način oblikovanja problemov in kdo jih oblikuje. »Kdo vse odloča je osrednji problem moči, če pa gre za odločitve, do katerih ni prišlo, pa bi moralo priti, je problem v tem, kdo je tisti ki jih ne sprejema?« (Mills v Connolly 1974, 25) Ključne odločitve sprejema elita moči, ki se sestoji iz ekonomske, politične ali vojaške birokracije. »Elita moči določa okvire, znotraj katerih se postavljajo alternativne rešitve in se o njih tudi razpravlja.« (Mills v Connolly 1974, 25) Srednji družbeni sloji so z vidika moči nestabilni, ukvarjajo se z obrobni zadevami, v odločanju o bistvenih zadevah ne sodelujejo. Množična družba kot najnižja stopnja moči je tiha, malodušna brez pravih povezav z najvišjimi ravni odločanja. Za Millsa (v Connolly 1974, 29–31) predstavlja moč nameravane in nenameravane posledice nekega dejanja, ukvarja se s posledicami, ki jih povzroči odnos moči nenazadnje pa razlaga moč tudi kot položaj ali stanje.

5.2.2 Pluralistični model moči

Robert Dahl (1997a, 131) v nasprotju z Millsom meni, da pri razumevanju delovanja demokratičnih družb ne moremo »zmanjševati kritične vloge volitev pri maksimiranju politične enakosti in suverenosti ljudstva«. Volitve namreč ne zagotavljajo vladavine večine ampak povečujejo velikost, število in raznolikost manjšin, ki jih morajo pri sprejemanju političnih odločitev voditelji upoštevati. V takšnem političnem sistemu »vse aktivne in legitimne skupine prebivalstva dosežejo, da so na neki odločilni stopnji v procesu odločanja slišane«. (Dahl 1997a, 143) Soglasno integracijski model gleda na moč kot na sredstvo za doseganje skupnih ciljev. Odločitve se sprejemajo z namenom uresničevanja skupnih ciljev s pomočjo avtoritete, pogajanj in ne dominacije. Odnosi moči se prenašajo navzgor, navzdol in vodoravno. Javnost sprejema ta sistem vrednot z namenom uresničevanja skupnih ciljev. (Connolly 1974, 19–25) Sprejemanje vladnih odločitev ni brezobziren pohod moči trdih dejstev prisile v imenu večine, temveč nenehna miritev majhnih skupin.

Odločitve se sprejemajo z neskončnim sporazumevanjem. Noben segment družbe tako nima monopola nad viri moči. Struktura politične moči je tako porazdeljena neenakomerno; »ne posamezniki ne skupine niso politično enaki«. (Dahl 1997a, 150) Odločanje je decentraliziran proces pogajanj v soglasju s »pretežnim delom politično aktivnih članov družbe«. (Dahl v Connolly 1974, 28)

5.3 TRETJI NEWTONOV ZAKON

Iz razmerja nadrejenosti in podrejenosti sklepamo na porazdelitev politične moči. Vendar bo kot posledica »dvoje nasprotnih delovanj, nujno morala nastati sprememba bodisi v obeh, bodisi le v enem, dokler ne bosta prenehali biti nasprotni«. (Spinoza 1988, 332) V klasični fiziki sile akcije in reakcije uravnava tretji Newtonov zakon, ki pravi, da v kolikor nek predmet deluje na nek drug predmet z neko silo, potem tudi drugi predmet deluje na prvi predmet z enako, vendar ravno v nasprotno smer usmerjeno silo. Kaj se zgodi če se prevladujoči politični moči nič ali nihče ne upira? Ali imamo še opraviti z močjo, če jo dejansko ne potrebujemo za premagovanje odpora? Offe (1985, 35) meni, da je moč v socialnem sistemu smiselna le kot relacijska kategorija in lahko obstoji le kot razmerje med dvema elementoma. »Moč lahko imam le nad nečim, kar s svojo strukturo dopušča moje uveljavljanje moči in jo sprejema, to pa mi s svoje strani tako rekoč daje pooblastilo za izvajanje moči. Edino razmerje zunaj teh pogojev komplementarnosti je razmerje neposrednega fizičnega nasilja.« Čeprav smo ugotovili, da »politično« poganja boj posameznikov, skupin za družbeno moč, Miller (2007, 104) meni, da v nedemokratičnih pogojih odnos moči ni več političen. »Kjer svojo voljo vsili diktator, ki mu mnenj in interesov drugih ni treba poslušati ali celo upoštevati, tam ni politike!« Vladajoča elita v nedemokratičnem sistemu s popolnim vnaprejšnjim izničenjem odpora prepreči nastanek in krepitev moči nasprotnega subjekta.

5.4 KONCEPTI IN VIRI MOČI

Politika »se mora v glavnem in večino časa ukvarjati s podrejanjem, nadrejanjem in usklajevanjem« tako meni Sartori (1987, 131) in to poimenuje »navpična razsežnost« politike. Krepitev oblik in virov moči rezultira v jačanju navpične razsežnosti politike. Konflikt po Bouldingu (v Wehr in drugi 1994, 258) nastane kot posledica prisotnosti

temeljnih političnih, družbenih in ekonomskih krivic. Neenakost v porazdelitvi moči med dominantnimi in podrejenimi družbenimi skupinami rojeva nasilje. Temeljna domneva, da nasilje ostaja edini razpoložljivi izhod oziroma omogoča pridobitev moči s tem pa povzroča strukturne spremembe v družbi je še kako prisotna. (v Wehr in drugi 1994, 9–11) Boulding (Ibid., 50) razlikuje med tremi klasičnimi koncepti moči in sicer: močjo grožnje, ekonomsko močjo in integracijsko močjo. Moč grožnje opredeli z odnosom med subjektoma A in B, ki je razviden v zahtevi po izpolnitvi A-jevih zahtev s strani B-ja oziroma v grožnji z uničenjem ali poškodovanjem B-ja ali njegove lastnine s strani akterja A. Ekonomska moč se odraža v premoženju, dobrinah posameznika in je odvisna od njegove produkcijske sposobnosti. Drugi način pridobitve ekonomske moči vodi prek izkoriščanja posameznikov, kraje dela njihovega premoženja in nepravilne menjave dobrin med akterjema. Integracijska moč kot temeljna oblika moči vključuje številne dejavnike kot so legitimnost, spoštovanje, lojalnost, naklonjenost, ljubezen... Težava pri navedeni delitvi je v jasnem razlikovanju med vrstami moči, saj se le-te medsebojno prikrivajo.

V nasprotju s klasično delitvijo moči Susan Strange (1995, 30) razlikuje med strukturno in relacijsko močjo. Relacijska moč, ki izvira iz realistične teorije mednarodnih odnosov, »je moč, ki jo ima A, da vpliva na B, da stori nekaj, kar sicer ne bi storil«. V nasprotju z relacijsko močjo strukturna moč opredeljuje strukture znotraj katerih delujejo države, politične ustanove, ekonomije, podjetja in posamezniki. »Strukturna moč pomeni moč odločanja o tem, kako se opravlja določene stvari, moč oblikovati okvire, znotraj katerih se vzpostavljajo odnosi med državami, ljudmi ali podjetji.« (Strange 1995, 31) Zdi se, da je to razlikovanje pomembnejše za razumevanje koncepta moči. Viri, ki določajo strukturno moč so: nadzor nad varnostjo, nadzor nad proizvodnjo, nadzor nad financami ter nadzor nad znanjem, prepričanji in idejami. Strukturno moči imajo torej tisti, ki zagotavljajo varnost ljudi pred nasiljem. Imajo jo tudi tisti, ki nadzorujejo proizvodnjo blaga, storitev in tisti, ki obvladujejo finančno strukturo. S strukturno močjo pa razpolagajo tudi tisti, ki posedujejo znanje in ki odločajo o pogojih pristopa do tega znanja. (Strange 1995, 32)

Moč predstavlja enega izmed ključnih vidikov političnih sistemov, ki ga lahko razpoznamo v načinu distribucije moči med posamezniki, skupinami, družbeno elito in ostalimi. Politična moč je bistvo, jedro vsakega političnega sistema, ki se manifestira v

tako demokratičnih kot nedemokratičnih političnih institucijah. Vidimo, da se moč znotraj državnih struktur legitimira in ne podlega institucionalnim omejitvam. Kako se forme moči povezujejo z nasiljem?

Moč in nasilje kot komplementarna pojma običajno nastopata skupaj, vendar sta dejansko dva nasprotujoča si koncepta. Moč ni instrument svobodne volje posameznika, temveč tvorba skupne volje z namenom dosega skupnega cilja. Kjer ima moč absolutno prevlado je nasilje odsotno. Nasilje vznikne s pojavom ogroženosti prevladujočega koncepta moči in preneha z izginotjem dotlej prevladujoče politične moči. (Lukes 1986, 71–76) V nasprotju z močjo ima nasilje svoje instrumentalno naravo in je kot sredstvo vedno na voljo oblastnim institucijam. Čeprav je monopol nad legitimnim nasiljem eden temeljnih stebrov suverenosti nacionalne države, nobena oblast ne temelji izključno na nasilju. Navsezadnje tudi najbolj totalitarni politični sistemi ne temeljijo samo na nasilju represivnih organov, dejanska politična moč sistema se skriva v konceptu ideološke totalnosti, tajni policiji in mreži ovaduhov. (Arendt v Lukes 1986, 67)

S konceptom strukturne moči smo spoznali, da se moč ne udejanja samo znotraj državnih struktur ampak tudi znotraj globalnih ekonomskih struktur. Posledica česar je, da se nasilje čedalje manj legitimira na podlagi suverenosti. Vendar to ne pomeni manj nasilja, nasilje »močnih« se avtomatično legitimira pod pretvezo grožnje nereda in čuvaja forme družbenega življenja v celoti. »Konstantna in koordinirana uporaba nasilja postane nujni pogoj delovanja discipline in nadzora.« (Hardt in Negri 2005, 34)

5.5 POLITIČNA MOČ IN NASILJE

Politična znanost se od drugih družbenih ved razlikuje, ker »skuša razumeti način, kako na razvrščanje vrednot vpliva prisila« tako o politiki razmišlja Easton (1997, 92) in si nadalje zastavlja vprašanje »katere so tiste zakonitosti, zaradi katerih dobi politika pečat prisile«? Odgovor tiči v preučevanju odnosov moči. Easton (1997, 96) meni, da se oblast od ostalih subjektov razlikuje prav po sposobnosti izvajanja povračilnih ukrepov, v kolikor se oseba na katero želi vplivati, ne obnaša tako, kot bi se morala. »Oblast je prisotna v tolikšni meri, kolikor je prva oseba s sankcijami sposobna nadzorovati odločitve in dejanja druge osebe.« Freund (1997, 105) meni, da je prav naloga politike, »vpeljati zunanjo disciplino ali prisilo, s katero olajšuje in uravnava različne in neštete

izmenjave in možne odnose med člani neke skupnosti«. Odnosi v skupnosti namreč temeljijo na ukazovanju in podrejanju kar je temeljna predpostavka političnega. (Freund 1997, 100) Nosilec moči motivira in nadzoruje podrejene s pomočjo nagrad ali sankcij, da sledijo njegovim napotkom in ukazom. Odločilno vlogo pri vzpostavljanju moči ima stopnja legitimnosti moči, njene utemeljenosti s sistemom norm, vrednot in ideologije neke družbene skupnosti. To dejstvo seveda dela moč za zelo odvisen pojav, saj vsaka sprememba normativne podlage le-to v temelju ogrozi in jo spremeni v nasilje. (Nastran Ule 1997, 306) Čeravno se dimenzija moči na političnem prizorišču manifestira na različnih ravneh od fizične do ideološke je fizična sila kot izraz moči najbolj zaznavna. S tem pa se razmišljanja o moči in političnem sprevržejo v predstave o nasilju kot »premikanju teles s strani države (vojske, policije) v neželeni smeri, v nasprotju z voljo posameznika«. (Lukšič 2006, 44) Moč se izkazuje v komponenti varovanja življenja in nedotakljivosti državljanov ter v nadzorovanju svojih državljanov. Ta dva vidika se odražata v spoštovanju in pokoravanju postavljenim pravnim normam in strahu pred morebitnimi sankcijami. Avtoriteta je sprejeta kot legitimna, upravičena oblika moči in jo zato na tej podlagi ubogamo. Prisila je oblika moči, ki je tisti, ki so ji podrejeni, ne štejejo za legitimno. Vendar obe obliki moči temeljita na fizični sili in tisti, ki uveljavljajo zakon, so se zmožni zateči k uporabi fizične sile ne glede na to, ali njihova moč velja za legitimno ali ne.

Politična moč je tista konstantna sila, ki omogoča nasilje države nad posameznikom. S tem je moč »razumljena le kot brutalna sila, fizično nasilje in odsotnost svobode«, moderna država z monopolom sile predstavlja nasilje in grožnjo z nasiljem. (Lukšič 1997, 16) Nasilje je tako v samem jedru političnega, čeprav običajno utemeljeno na pravni podlagi, z nalogo zagotavljanja reda in varnosti določene politične tvorbe. Dejstvo, da je človekova težnja po čim večji moči eno ključnih gibal družbenih odnosov nas pripelje do vprašanja: Kako priti na oblast in kako se na njej obdržati? Kot odgovor navajam citat Michaela Walzerja (1997, 358): »Politična moč nas ščiti pred tiranijo... in postaja sama tiranska.« Prav to pa je tisto po čemer ljudje hrepenijo in se zanjo nenehno bojujejo.

5.5.1 Cilj posvečuje sredstva

Predhodno smo spoznali, da politična moč in nasilje hodita z roko v roki. Skozi vso zgodovino je prisoten princip – želje po moči in dobrinah, ki se manifestira tako pri posamezniku kot državi. O absolutnosti moči je prepričan tudi Hobbes, ki meni, da »splošna težnja človeštva na prvo mesto postavlja večno in neprestano željo po moči, ki preneha samo s smrtjo.« (Hobbes 2004, 74) V srednjem veku nihče ni spraševal: »Kaj je država in kako je sestavljena?« ampak samo »Kdo vlada in kakšna je njegova moč?« (Tooley v Bodin 1576, uvod) Do 18. stoletja sta prav Machiavelli v svojem *Vladarju* in Hobbes v *Leviathanu* pod okriljem varovanja *raison d' état* razvila teorijo neomejenega vnašanja nasilja v razmerje med vladajočimi in vladanimi. (Im Hof 2005, 178) Despotski sistem kot ga je imenoval Montesquieu je bil zgrajen na načelu strahu in nasilja ne pa na načelu časti oziroma vrline. (Alatri 1980, 92) Po Hobbsu (2004, 81) prav »ta večni strah, ki vedno spremlja ljudi, ki živijo v neznanju, kot da so v temi, mora imeti nujno neko obliko. Prav zaradi nevidnosti, ne obstaja ničesar čemur bi se lahko pripisala krivda tako za dobro kot za zlo, obstaja samo nevidna moč in nevidni akter«, ki oblikuje vsemogočnega Leviathana.

Machiavelli kot začetnik moderne politične misli je politično skušal dojeti z vidika moči in oblasti, ki ju je postavil v središče svojega razmišljanja. Skozi vladarjeve vrline Machiavelli presoja vladarjevo ravnanje in sklone, da se politične vrline največkrat ne ujemajo s prevladujočo moralno, temveč so ji celo nasprotne. Njegova doktrina temelji na koristnosti in ne na sferi etičnega, ki se razpozna v dobrem in zlem. Vsa vladarjeva prizadevanja se odražajo v nenehnem boju za pridobitev oblasti. Pomembna je zmaga in ohranitev države.

Za dosego tega cilja Machiavelli (2003, 63) pozna dva načina boja, z zakoni in s silo. »Prvi je lasten človeku, drugi živalim, toda ker prvi mnogokrat ne zadošča, se je treba zateči k drugemu. Zategadelj je za vladarja potrebno, da zna dobro rabiti žival in človeka.« Za dosego cilja naj vladar ukrene vse, »da bo zmagal in obdržal oblast; sredstva bodo zmeraj veljala kot častna in vsi jih bodo hvalili«. (Machiavelli 2003, 65) Machiavellijev vladar ima pred seboj zgolj državno korist za katero je pripravljen seči po vseh sredstvih in končno biti mora pripravljen »pogubiti svojo dušo«, ko gre za zaščito države in krepitev njene moči. Država s svojimi zakoni in aparatom prisile je edini moralni korektiv, ki je lahko zares učinkovit. (Machiavelli 2003, 270)

Prav ločitev politike od morale in afirmiranje političnega je tisto kar je Machiavellija postavilo za začetnika moderne politične misli. Zgodovinski razvoj načel naravnega prava je postopoma razvil nauk o pravicah ljudi in državljanov. Človeku je bila priznana določena svoboda, država pa se je zavezala spoštovati individualne pravice in jih vgraditi v svoj sistem, s čimer je bila prvič omejena vladarjeva samovolja. Prej nenapisane osebne pravice so dobile natančnejšo obliko in izraz. V svetu cerkve, monarhov in stanovske ureditve je bilo zaznati nemir, pri čemer je bila politična oblika države še nepomembna. Toda temelji za nove ideje so bili položeni.

6 NASILJE SKOZI DRUŽBENO POGODBO

6.1 KONCEPCIJA DRUŽBENE POGODBE

Navkljub izjemnemu napredku znanosti na področju družb in političnih sistemov v 20. in 21. stoletju, ob večnem vprašanju kakšna naj bi bila najboljša oblika vladavine ne moremo mimo temeljnih del politične teorije. Zgodovina politične misli se neprestano prepleta z zgodbo o pogodbeni ideji, ki povezuje naravno stanje in stanje države. »Ideja družbene pogodbe je v svojem bistvu nekakšno spričevalo moderne državnosti« oziroma »pripravljenost ljudi, da se podredijo zakonom države, ker jim ta kot protiuslugo zagotavlja naravne pravice in svoboščine«. (Sruk 1995, 206) S pomočjo predpostavke o družbeni pogodbi in njenem razvoju od Hobbesa do Rousseauja, bom opredelil razmerje med državo in državljanom, ter vlogo nasilja v tem razmerju. Iz sistema družbene pogodbe namreč izhaja različno pojmovanje nasilja in posameznika, ki igra v politični teoriji ključno vlogo.

Aristotel (2002, 58) je že ugotovil, da je »človek po naravi družbeno bitje« oziroma v svoji globoki naravi politično in socialno bitje. Človek oblikuje svojo zavest le tako, da živi v skupnostih, ki jih po eni strani oblikuje njegova naravna volja po drugi strani pa je bitje, ki si je sposobno oziroma celo prisiljeno oblikovati nove oblike združb na osnovi dogovorov in pogodb. (Tönnies 1999, 278) Institut pogodbe je po Tönniesu (1999, 89) »rezultanta dveh različno usmerjenih posamičnih volj, ki imata v neki točki presečišče«, kar prek enotne volje rezultira v pogodbi. Pogodbeni odnos določa pravice in obveznosti opredeljene s pogodbo in privolitvijo obeh strani. Osnova pogodbenega odnosa leži v doseganju največje koristi, ki jo prejme ena stran od druge, ob kar najmanjši lastni izgubi. (Tönnies 1999, 89–93)

V zgodbo o družbeni pogodbi so vpletena velika imena politične misli, ki so za označitev pogodbe skozi zgodovino uporabljajo celo vrsto izrazov od pogodbe, dogovora, sporazuma, do konvencije in pogajanja. Dejansko država, oblast v svojem najširšem smislu svoj začetek dolguje neki vrsti izvirnega dogovora med posamezniki, s čimer stopimo na področje družbene pogodbe. Gough (2001, 12) v ospredje postavi dve pogodbi, družbeno pogodbo (pogodbo o združitvi posameznikov v družbo) in pogodbo o vzpostavitvi oblasti (pogodbo o podreditvi). Pogodba v prvem primeru

opredeljuje združevanje med člani skupnosti, v drugem pa vzpostavlja in omejuje oblast, ki opravlja skupne zadeve. Na prizorišče politične misli je v srednjem veku prva stopila pogodba o oblasti s pristankom podrejenih na vladavino svojih voditeljev. Nadomestila je teorijo božanske pravice kraljev in se razširila na pogodbo o nastanku družbe.

Človekovo potikanje po gozdovih brez omejitev in družbenih vezi nas na prvi pogled napelje na razmišljanje »o največji sreči čim večjega števila ljudi« Johna Stuarta Mill-a v njegovi utilitaristični razpravi *O svobodi* (1994). Izvorno naravno stanje v teoriji družbene pogodbe žal temelji na nasilju posameznikov (*homo homini lupus*) in stanju nenehne vojne (*bellum omnium contra omnes*). Strah in želja po varnosti sta ljudi združila na osnovi dogovora. Razmišljanje o naravnih katastrofah, človekovi nemoči, nasilju posameznikov in ogrožanje človekovih svoboščin so izoblikovali potrebo po prisilni družbi. Moderna politična doba se tako začne z »odločitvijo iz nuje, ki popelje naravnega človeka v svet države«. (Lukšič in Pikalo 2007, 109) Družbena pogodba ali izvorna pogodba »predpostavlja, da se številni posamezniki, ki živijo v naravnem stanju sporazumejo o oblikovanju organizirane družbe«. (Gough 2001, 12–13) S to pogodbo o nastanku države so se posamezniki odpovedali nekaterim svojim izvornim pravicam v zameno za pridobitev drugih. Pogodba o nastanku družbe je nastala na temelju političnega konsenza ljudi, ki je osnova sodelovanja vladanih v procesu vzpostavitve oblasti in je v končni fazi privedla do teorije o demokratični politični ureditvi in odgovorila na vprašanje nastanka družbe. V središču razmišljanja se vzpostavi posameznik, ki postane izvor in soustvarjalec oblasti, država pa prejme svojo legitimnost. Ideja o suvereni, absolutni državni oblasti se je soočila z idejo liberalizma, človekovih pravic in svoboščin. (Goričar 1959, 149)

6.1.1 Thomas Hobbes

»Nesmrtni Bog Leviathan« kot najcelovitejši izraz Hobbsove politične misli predstavlja osnovo analize teorije družbene pogodbe in vprašanja vzpostavitve moderne države. Hobbesov (2006, 88) turobni portret naravnega stanja človeške vrste je »stanje vojne in to vojne vsakega človeka proti vsakemu drugemu«, kar poraja nenehen strah in nevarnost nasilne smrti.

Izvorno naravno stanje je Thomas Hobbes (2006, 89) opisal z besedami:

V takšnih razmerah ni prostora za podjetnost, saj so njeni rezultati negotovi, zato ni obdelovanja zemlje niti plovbe niti se ne uporablja blago, ki se ga lahko uvozi po morju, ni razkošnih poslopij niti ni sredstev za prevoz ali odstranjevanje stvari, za katere je potrebna velika sila, ni znanja o zemeljski krajini niti zavesti o času, ni umetnosti, ni književnosti, ni družbe. In, kar je najhuje, je nenehen strah pred nasilno smrtjo in nevarnostjo nasilne smrti. Življenje človeka pa je osamljeno, ubogo, grdo surovo in kratko.

V naravnem stanju nihče ni tako šibak, da ne more ogroziti varnosti tistega, ki je močan kar pripelje do prevlade strahu, neprestane budnosti, nezaupanja in uporabe nasilja. Stanje vojne vseh proti vsem podrazumeva, da ima vsakdo pravico do vsega, tudi do tujega telesa. »Zato vse dokler traja to naravno pravo (*jus naturale*) vsakogar do vsega, nihče ne more biti varen (neglede na njegovo moč in modrost), da bo preživel čas, ki ga narava običajno nameni ljudem.« (Hobbes 2006, 91) Po Hobbesovem prepričanju so prav človekova sebičnost, lakomnost, nezaupanje in želja po slavi tisti vzroki, ki povzročijo uporabo nasilja, s ciljem pridobitve dobrin, varnosti in ugleda posameznikov. (Hobbes 2006, 88)

Hobbes vidi rešitev v velikem Leviathanu in njegovi absolutni avtoriteti s preprečitvijo vojnega stanja in zagotovitvijo varnosti posameznikom. Izpeljava teh dveh ciljev pa zahteva moč prisile, ki prisili ljudi na izpolnjevanje sporazuma ob pomoči zastraševanja in kazni obenem pa varuje lastnino, ki jo z vzajemnim dogovorom pridobijo ljudje kot nadomestilo za odpoved svojim pravicam. To ljudi, ki »s prenosom vse svoje moči in sile na enega človeka ali na zbor ljudi, ki z večino glasov lahko vse njihove posebne volje združi v enotno voljo« privede do družbene pogodbe. Tak je nastanek »nesmrtnega Boga Leviathana, kateremu dolgujemo mir in zaščito«. (Hobbes 2006, 120) Suveren kot sporazumni prejemnik moči vseh posameznikov v zameno terja pokornost. Želja po zaščiti, ohranitvi življenja in strah pred nasiljem suverena ostajajo glavni razlogi podreditve. (Gough 2001, 132) Kakršnekoli omejitve državne oblasti Hobbes ne pozna oziroma le-ta predstavlja grožnjo k ponovni vrnitvi k naravnemu stanju. Suveren zato svobodno sprejema odločitve o vrsti in načinu uporabe sredstev za obrambo in zagotovitev miru. Ali je upravičena uporaba sile skozi delovanje suverena?

»Veščina ustanovitve in vzdrževanja države« pravi Hobbes, »se sestoji iz določenih pravil kot aritmetika in geometrija, in ne samo iz prakse, kot igranje tenisa«. (Hobbes 2006, 145) Analogno temu suvereni postavljajo zakone, ki predstavljajo osnovo za razreševanje konfliktov. Izvorno nujni so tisti zakoni, ki preprečujejo oziroma zmanjšujejo vojno in nasilje. Poseg »Leviathana« je vedno upravičen v primeru kršenja družbene pogodbe s povzročanjem krivic in uporabo nasilja. S ciljem krepitve poslušnosti ljudi so postavljena pravila »dobrega in zla, dovoljenega in nedovoljenega«, ki določajo ravnanja podložnikov. Predpisane so tudi kazni za posameznike, ki z izvršitvijo ali opustitvijo dolžnega ravnanja prekorajajo zakon. (Hobbes 2006, 125) S sklenitvijo družbene pogodbe so posamezniki z namenom zaščite prepustili pravico do kaznovanja in obrambe suverenu. S podpisom družbene pogodbe nasilje pristane v rokah suverena, ki uveljavlja zakon. Negotovost naravnega stanja zamenja absolutna oblast. Sila, ki vzbuja strah ostaja tako edini učinkovit način obvladovanja ljudi oziroma kot pravi Strauss (1999, 209) »najmočnejša strast je edina strast, ki je lahko izvor velikih in trajnih družb«.

6.1.2 Baruch De Spinoza

Človek po mnenju Spinoze (1988, 289) živi po načelih naravnega prava in »stori kar sledi iz nujnosti njegove narave, presoja po naravnem pravu kaj je dobro, kaj slabo, po svoji presoji skrbi za svojo korist, se maščuje ter si prizadeva ohraniti, kar ljubi, in uničiti kar sovraži«. Ljudje kot taki ob rojstvu ne poznajo vzrokov stvarem, so svobodni, počnejo stvari z nekim namenom vendar so obenem podložni efektom, zunanjim silam, ki presegajo človekovo delovanje in njegovo moč. (Spinoza 1988, 125–32) Razlik med ljudmi ni, vsi imajo najvišjo pravico do obstoja in delovanja, »naravna pravica slehernega človeka ni določena po zdravem razumu, marveč z željnostjo in močjo«. (Spinoza 2003, 222) V kolikor Hobbes človekovo zapustitev naravnega stanja pojmuje kot »neko vrsto človekovega upora proti naravi« Spinoza to razume kot »naravni proces«. (Strauss 1999, 279) »Da bi torej ljudje lahko živeli v slogi in da bi mogli pomagati drug drugemu, se morajo odpovedati svojemu naravnemu pravu in drug drugemu zagotoviti, da ne bodo storili ničesar, kar bi lahko komu drugemu škodovalo.« (Spinoza 1988, 290) Posamezniki se odrečejo pravici do vsega, da bi skupno imeli isto pravico do vsega. V nasprotju s Hobbesom, kjer je prehod iz naravnega stanja v civilno družbo sovpadal s prenosom vseh svojih pravic na suverena, pri Spinozi ljudje vso svojo moč prenesejo na celotno družbo. »Za Spinozo človek ni država v državi. Prehod

posameznika v skupnost ne vsebuje prenosa pravic, temveč premostitev moči, ni razrušenje antagonizmov, temveč njihova kompleksnejša organizacija. Politične družbe ne konstituira absolutizem, temveč organiziranje moči individualnosti.« (Negri v Kurnik 2005, 119) Kako si torej ljudje drug drugemu zagotovijo varnost in medsebojno zaupanje?

Ljudje se samo »pod vodstvom razuma po naravi med seboj zmeraj skladajo«. (Spinoza 1988, 284) Rešitev je na zakone in silo oprta družba, na katero ljudje prenesejo vso svojo moč. Samo ta »poseduje najvišjo naravno pravico, moč nad vsemi stvarmi in vsi ljudje jo morajo ubogati, če ne svobodno, pa iz strahu pred kaznijo«. (Spinoza v Gough 2001, 135) Ljudje so na družbo prenesli vso svojo moč in pravice »ker jih je v to silila nuja in k temu nagovarjal razum; iz tega pa sledi, da če nočemo biti sovražniki oblasti in države ter nočemo ravnati zoper razum, ki nam svetuje, da izbrano ureditev branimo z vsemi močmi, smo dolžni spolnjevati vse ukaze najvišje oblasti«. (Spinoza 2003, 226) V civilnem²² stanju se »vsi bojijo istega, sredstva za zagotovitev varnosti so enaka za vse«, saj pravica vsakogar do vsega postane skupna, določa pa jo moč in volja vseh državljanov. (Spinoza 1997, 53) V *Etiki* Spinoza (1988, 290) opredeli državo kot »na zakone in silo svoje samoohranitve trdno oprto družbo«. Z nastankom države se pojavi nova nevarnost, ki je prej posameznik ni poznal. »Pravica najvišjih oblasti je določena z njihovo močjo«, ki pa je precej večja od moči posameznika in se lahko obrne tudi proti državljanu. (Spinoza 2003, 282) Slednja »si prilasti pravo, ki ga ima vsak do maščevanja in presoje o dobrem in zlem, tako da je zdaj v njeni moči, da predpiše skupni način življenja in postavi zakon ter jih zavaruje z grožnjami, ne pa z razumom, ki ne more brzdati efektov«. (Spinoza 2003, 290)

Pravica in oblast države po Spinozi ni le v tem, »da lahko nad ljudmi izvaja prisilo s strahom, marveč v vsem, kar lahko stori, da bi ljudje spoštovali njene ukaze«. (Ibid., 236) Država lahko zoper vsakogar ki ne priznava njene avtoritete in ji škodi na kakršenkoli način uporabi sredstva prisile. Posamezniki se sicer pokoravajo zakonom države, vendar v kolikor se državljanji združijo proti njej to pomeni njen pokop. Spinoza (2003, 288) namreč meni, da »kolikor manj se ljudem dopušča svobodo presojanja, toliko bolj se oddaljemo od najbolj naravnega stanja in toliko nasilnejše je vladanje«.

²² Spinoza (1997, 52) stanje v katerem obstaja kaka državna ureditev imenuje civilno stanje. Razlikuje tri vrste civilnega stanja in sicer; demokracijo, aristokracijo in monarhijo.

Država obstoji zaradi ljudi, ne pa ljudje zaradi države, je sredstvo, ki so ga ljudje izumili za zagotovitev svoje varnosti in izboljšanje svojega življenja. (Goričar 1959, 228) Princip vzajemne pogojenosti povzroči, da država temelječa na strahu, nasilju in kaznovanju ne more upati na trajnost. Oblastnik mora skrbeti za trdnost države, povečevati svojo lastno moč in zadovoljevati efekte državljanov. Rezultat tega je ureditev, ki izraža dejansko razmerje sil v državi in vsebuje elemente liberalizma. Vladanje s strahom in nasiljem, ki je osnovna kategorija ohranjanja Hobbesove države Spinoza zamenja z ravnanjem, ki ni izraženo zgolj v fizični sili in nasilju temveč deluje prek nešteti vzvodov, od moči do brzdanja efektov in strahu, ki vsi skupaj dosežejo učinkovito izvajanje zakonov. Samoohranitev po Spinozi ne pripada samo pojavom temveč tudi čustvenim vzgibom. Človek namreč počne tisto, kar služi njegovi ohranitvi. Moč je osrednji pojem Spinozove politične teorije. Cilj države »ni vladanje, niti zatiranje s strahom, niti potiskanje ljudi pod oblast drugih ljudi. Država si prizadeva, da bi vsakogar rešila strahu in mu dala živeti, kolikor je mogoče varno, se pravi, da lahko najbolje uporablja svojo naravno pravico do bivanja in delovanja, ne da bi pri tem škodil sebi in drugim«. (Spinoza 2003, 283) Cilj države je torej prava svoboda!

6.1.3 John Locke

Locke svojo politično doktrino predstavljeno v delu *Dve razpravi o vladi* (1978) utemelji na predpostavki o začetku političnih družb v naravnem stanju. Čeravno je Lockovo izhodiščno naravno stanje, stanje popolne svobode, izobilja, enakosti, brez podrejanja in pokornosti, to ni stanje samovolje. V nasprotju s Hobbesovo idejo o »boju vseh proti vsem«, kjer ne velja nobeno pravo, pravico do uporabe nasilja pa enačimo z močjo posameznika v Lockovem izvornem stanju velja naravno pravo, ki za uporabo nasilja postavi pogoj, ki se odraža v zaščiti prirojenih naravnih pravic človeka (življenja, zdravja, svobode in lastnine). Po obstoječem naravnem pravu »ima vsak človek pravico do kaznovanja kršilca in je obenem sam izvršilec naravnega zakona«. (Locke 1978, 13). Vsak posameznik ima »izvršilno oblast« v svojih rokah, pravica do uporabe nasilja doseže svoj vrhunec v naslednjem citatu:

Vsak človek v naravnem stanju poseduje pravico, da usmrti morilca, z namenom da odvrne ostale od podobnega ravnanja, ki ga nobena odškodnina ne more nadomestiti, zavaruje ljudi od napada zločinca, ki se je, z odrekom - splošnih pravil in ukrepov, ki jih je Bog dal ljudem – ki je z neupravičenim nasiljem in prelivanjem

krvi izvršenim nad nekom drugim objavil vojno vsem ljudem; torej je lahko uničen kot lev ali tiger, kot ena izmed teh divjih zveri s katerimi ljudje ne morajo skleniti niti družbe niti varnosti. (Locke 1978, 15)

Naravno stanje ne predpostavlja nujno stanja vojne. Uporaba sile oziroma obelodanjena namera po uporabi sile proti osebnosti drugega šele sproža stanje vojne in obenem dopušča obrambo in svobodo pri uničenju sovražnika. (Locke 1978, 19) Neupoštevanje zakona narave vodi v splošno bedo, pomanjkanje in stalni konflikt kot posledico stanja, da je vsak človek sam sebi sodnik. Vendar pa je narava...dala človeku željo po večni sreči, iskanju sreče in odpor do bede. Locke za vstop v politično skupnost opredeli tri pogoje; »obstoj zakona, ki ga podpira splošno soglasje oz. večina, obstoj nepristranega sodnika, ki rešuje vse spore v skladu z zakonom, ter oblast, ki pomaga izvajati obsodbe in zakon«. (Lukšič in Pikalo 2007, 119) Civilna družba se oblikuje z »izvornim sporazumom« po katerem se vsakdo individualno »pogodi z drugimi ljudmi o pridružitvi in združitvi v skupnost«, ljudje si tako »nadenejo okove civilne družbe«. (Locke 1978, 57) Ljudje se s tem dejanjem niso odrekli svojih naravnih pravic v korist državne oblasti, na državno oblast so prenesli le pravico do sojenja in kaznovanja tistih, ki kršijo naravne pravice. Politična oblast ima pravico do ustvarjanja zakonov, izrekanja kazni, upravljanje in ohranitev lastnine, uporabe skupne moči za izvrševanje njenih zakonov in obrambo države. (Locke 1978, 10) Življenje in lastnino v državi varuje zakon in državna oblast. Vendar to ni Hobbesova neomejena suverena oblast, Lockova oblast je združena moč vseh članov družbe predana zakonodajalcu »zaradi doseganja, zaščite in izboljšanja njegovih lastnih civilnih interesov«. (Locke 1978, 140) Pravice posameznika zagotavlja ustava, ki izvršilno oblast podreja zakonu in zakonodajni skupščini. Oblasti omejeni na skupno dobro družbe so pripojene z zakoni določene kazni, z namenom njenega spoštovanja. »Vladarjeva skrb je varovati, da nihče ni namerno kaznovan z odvzemom katerega koli dela svoje lastnine, še manj pa svoje svobode ali življenja, vladar sam pa je oborožen s silo in močjo vseh svojih državljanov, da kaznuje vse tiste, ki kršijo pravice drugega človeka.« (Locke 1978, 140) V Lockovem pisanju se navkljub izrečenem pooblastilu za kaznovanje, odraža zahteva po omejitvi državne oblasti in nedotakljivosti privatne lastnine. Vse prisotno nasilje ni več prevladujoč koncept človekovega življenja za obvladovanje katerega je potrebna absolutistična oblast. Lastnina kot pogoj za srečo in samoohranitev ima za posledico zmanjšanje napetosti med prisilno družbo in dobrim življenjem. Politična moč temelji

na ekonomski moči, saj kot pravi John Locke (1978, 34) je največja sreča »v posedovanju tistih reči, ki povzročajo največje užitke«.

6.1.4 Jean-Jacques Rousseau

Posameznik, »kakršen se rodi iz narave«, je ob rojstvu še zunaj nasprotja med dobrim in zlim, prepuščen je le naravnemu nagonu po samoohranitvi. Rousseau čistega naravnega stanja v nasprotju s Hobbesom ne opisuje kot vojne vseh proti vsem, ampak kot stanje v katerem je posameznik sam, srečen in neodvisen. Naravnega človeka obvladuje ljubezen do samega sebe, sočutje in iskanje tistega kar je nujno za ohranitev njegovega življenja. (Strauss 1999, 276–77) Naselitev, pridobivanje lastnine in prilaščanje zemlje so povzročili povečevanje potreb in ekonomsko neenakost med ljudmi. Kopičenje premoženja in moči povzroči vstop človeka v konfliktno odnose z drugimi. Preživetje narekuje nasilje, ki v človeku »prebujajo potrebe in strasti, kakršnih naravni človek ni poznal, hkrati pa mu v roke potiska nova in nova sredstva, s katerimi jih bo neomejeno in brezobzirno zadovoljeval«. (Rousseau v Cassirer 1998, 148) Naravno stanje se spremeni v stanje vojne torej je za človeštvo nujno preživeti in doseči mir. »Ker pa noben človek nima po naravi oblasti nad sebi enakimi in ker sila ni izvor pravice, preostanejo kot temelj vsake zakonite oblasti pri ljudeh samo dogovori.« (Rousseau 2001, 17) Rousseau (2001, 22) meni, da je primerna takšna oblika združitve, »ki bo z vso skupno močjo branila in varovala osebo in premoženje vsakega pridruženega člana in v kateri se bo lahko vsakdo, združen z vsemi, vendarle podrejal le samemu sebi in ostal prav tako svoboden kakor poprej«. Pripravljenost na sklenitev pogodbe ljudi vzajemno zavezuje, da se vzdržijo nasilja nad drugimi. Povezovanje temelji na svobodni odločitvi volj posameznikov, ki se združujejo v skupno voljo. Obča volja kot edina, ki usmerja sile države in vedno teži k javni koristi nepokornega prisili v spoštovanje njenih sklepov. Ne glede na to ali oblast uteleša posameznik ali jo izvaja družbena elita vir oblasti izhaja iz ljudstva. Ljudje z družbeno pogodbo sicer izgubijo naravno enakost in svobodo vendar pa si obenem pridobijo politično enakost in svobodo. (Rousseau 2001, 26) Dogovorna politična oblast je za Rousseauja nujni pogoj njene legitimnosti. Čeprav smo z oblikovanjem političnega telesa bili priča zaščititi posameznika pred nasiljem, družbeni sporazum daje političnemu telesu absolutno oblast, »prisiljujočo silo, ki bo zmogla gibati in razporejati vse dele tako, da bo za celoto najprimernejše«. (Rousseau 2001, 35)

Zakaj je sedaj državljani prisiljeni ubogati oblast? Zaradi njegove lastne volje združeni v občini volji celotne skupnosti, ki ima vedno prav in ki deluje v njegovem interesu. Vendar pa suverena oblast, čeprav absolutna ne sme presegati meja občinih dogovorov. Zakoni, najboljša družbena pravila morajo po Rousseauju (2001, 45) imeti v sebi avtoriteto »prepričati brez prigovarjanja in pridobiti brez nasilja«, kajti dejansko samo varujejo, spremljajo in uravnavajo naravne odnose. Izjema je tisti, ki prelomi zakone države in napade družbeno pravo, takrat pravi Rousseau (2001, 39) »eden od obeh mora propasti«. Rousseau loči med političnimi, civilnimi in kazenskimi zakoni. Slednji so prej jamstvo za izvajanje ostalih zakonov kot posebna vrsta zakonov, saj določajo razmerje med nepokorščino in kaznijo. Pozabiti pa ne velja tudi šege, običaji in navade, ki so »vklesane v srca državljanov« in tvorijo resnično ureditev države. Prav razlika med običaji in zakoni določa moč prisile. Večji kot je razkorak med občo in posebno voljo, večjo prisilo mora uporabiti država za doseg svojega cilja. (Rousseau 2001, 59)

6.2 NASILJE SKOZI KONCEPT DRUŽBENE POGODBE

Teorija družbene pogodbe, čeprav pojmovana zgolj abstraktno kot hipotetični model nam opredeljuje vrste sodelovanja med ljudmi in odkriva odgovor na vprašanje: Kdaj je politična oblast nad vladanimi upravičena? Po mnenju Lukšiča in Pikala (2007, 131) »prav ideja družbene pogodbe in naravnih človekovih pravic postavlja mesto posameznika v razmerju do države« in ga vzpostavi kot političnega akterja. S ciljem preučitve nasilja kot enega glavnih poudarkov družbene pogodbe, ki na nek način določa vzrok in je pogoj družbenega sodelovanja, smo se ozrli na njene glavne predstavnike in poskušali dognati, kaj se z nasiljem zgodi po sklenitvi družbene pogodbe oziroma kako se z nasiljem srečuje posameznik v njegovem razmerju do države. S teorijo o družbeni pogodbi na prizorišče stopi posameznik, ki s svojo privolitvijo ustvari družbo in oblast v njej s tem pa postane glavni politični akter. V očeh podpisnikov je pogodba sredstvo za doseg cilja. Toda kakšno ceno so individualni podpisniki, ki so pristali na skupno eno pripravljene plačati za doseg svojega cilja? Ta cena se plačuje v zavezi k spoštovanju reda. S privolitvijo v določeni družbeni red so podpisniki pristali na vgrajen varovalni mehanizem, ki ščiti šibkejšega. Prav gotovo bi bila načela uporabe sile prva točka dogovora, o katerih bi se sporazumeli posamezniki ter to v nadaljevanju nadgradili z oblikovanjem sistema pravnih norm.

Hobbes je rešitev za posameznika videl v velikem Leviathanu, absolutni avtoriteti, ki ima za nalogo preprečiti vojno stanje, ohraniti življenja in zagotoviti varnosti posameznikom. Uresničitev teh ciljev ima za posledico uporabo moči prisile, ki je s podpisom pogodbe pristala v rokah absolutnega monarha, ki pri odločanju ni podvržen nikakršnim omejitvam. Lockova politična oblast ni neomejena oblast suverena, temveč omejena legitimna oblast, ki ima za cilj varovati lastnino v imenu skupnega dobra. S tem pa je tudi nasilje države do posameznika dobilo svoje mesto v razmerju do posameznika. Rousseau (v Cassirer 1998, 148) je krivdo za vse zlo pripisal človeku katerega je razvoj prignal do prisilne oblike skupnosti in ga s tem izročil vsem moralnim zlom; »ta razvoj je v njem hranil in vzgojil vse grehe nečimernosti, napuha in neomejene oblasti željnosti«. Rousseaujeva oblast je oblast ljudstva. Izvor sklenitve pogodbe je svobodna volja vseh, zato je le-ta tudi podlaga za izpolnjevanje dolžnosti, obveznosti in pravice do sankcioniranja. Državljeni in suveren imajo pravice in dolžnosti, ki jih morajo izvrševati s tem pa je nasilje pristalo v funkciji »najboljših družbenih pravil«.

Različno pojmovanje naravnega stanja in razvoj družbene pogodbe imata za posledico različen pristop do nasilja skozi politično teorijo. Mesto posameznika v razmerju do države postavlja prav kategorija nasilja in njena prevedba v različne politične sisteme. Sistem namreč v izjemnih primerih dopušča nosilcu politične oblasti uporabo nasilja, prepovedanih dejanj, ki so običajnemu podaniku prepovedana z namenom odprave krivic. Družba namreč vedno pomeni normiranje obnašanja kar pa prinese s seboj ustanovitev oblastnih instanc, ki postavljajo zakone, nagrajujejo in kaznujejo. (Dahrendorf 1997, 166) Nobena družba, ki združuje avtonomne člane ni imuna na zlorabe posameznikov kljub predpostavki, da se posamezniki ne vtikajo v zadeve drugih oziroma ne izražajo potrebe po dobrinah ostalih posameznikov. S porajanjem konfliktov in neenakostjo pa dobi nasilje svoj konstitucionalni značaj. Končujem z mislijo Dahrendorfa (1997, 168) o družbeni pogodbi: »Njeni trajni sestavni deli so v najboljšem primeru slovnica družbe; vse drugo se spreminja, vse drugo je mogoče izboljšati, lahko se pa tudi sprejme na slabše. Zato se vprašanje ne glasi, ali naj se vrnemo k večnim členom družbene pogodbe, temveč kako bi te člene lahko zapisali na novo, da bi v spremenjenih okoliščinah svoboda lahko napredovala.«

7 POLITIČNI SISTEM

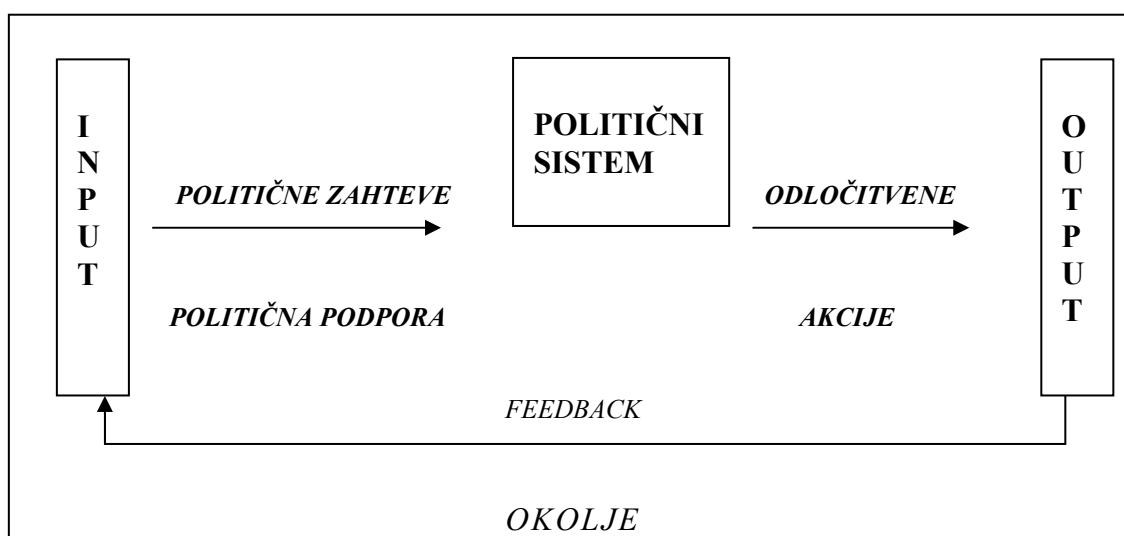
7.1 OPREDELITEV POJMA

Politično znanost so dolgo časa izenačevali z raziskovanjem države in državnih institucij s čimer je bila osrednja točka politike pravzaprav prepoznana v državi. Šele v šestdesetih letih prejšnjega stoletja je David Easton (1965) oblikoval pojem političnega sistema, ki je zamenjal klasično etastično pojmovanje politike. Razlog systemskega pristopa je tičal v odgovoru na vprašanje kako politični sistemi ostanejo čvrsti v svetu nenehnih sprememb. Systemska teorija opredeljuje interakcijo sistema z njegovim okoljem in razmejevanje sistema od njegovega okolja. Temeljno vprašanje političnega leži v pravični razdelitvi dobrin, interesov in želja ljudi, kar predstavlja temeljno predpostavko teorije.²³ V splošnem poteka razporejanje dobrin v družbah s pomočjo menjave, tradicionalnih pravil, običajev ali s političnim zapovedovanjem in ukazovanjem. Easton politični sistem opredeljuje kot »sistem interakcij, prek katerih se uveljavlja oblastveno razporejanje dobrin, ki so v določeni družbi redke«. (Easton v Della Porta 2003, 17) Politični sistem vnos (input) političnih zahtev in podpor, ki prihajajo iz okolja (družbe) pretvarja v iznose (output), ki se odražajo v zapovedanih odločitvah, akcijah in učinkih. (Easton 1965, 32) Ključna naloga sistema je uravnavanje delitve dobrin in usklajevanje sporov, ki ob tem nastajajo v »črni skrinjici«, s tem pa tudi preživetje političnega sistema (Slika 7.1).

Prav dogajanje v »črni skrinjici« je ključnega pomena v procesu oblikovanja in uresničevanja politike. To pa je tisto kar da političnemu sistemu neko lastnost, ki ga razlikuje od drugih sistemov. Dahl (1997b, 47) definira politični sistem kot »trajen vzorec človeških odnosov, ki v znatni meri obsega moč, oblast ali avtoriteto«. Sposobnost sistema po izključevanju zunanjih odporov in ovir na poti doseganja svojih ciljev opredeljuje njegovo uspešnost. Prav element uspešnosti in doseganja izbranih ciljev je po Deutschu (1997, 135) neločljivo povezan z voljo in močjo, ki sta ključna instrumenta političnega sistema. Politični sistem opredeli tudi Foucault, ki ga razpozna »na negativen ali pozitiven način, kot avtoritativno instanco reda in discipliniranja ali kot realizacijo človekovega bistva«. (Lukšič in Kurnik 2000, 144)

²³ Lasswell (1964) je distribucijo dobrin opredeli s frazo: »Who gets What, When, and How?«

Slika 7.1: Model političnega sistema po Eastonu.

Vir: Easton (1965, 32)

Skupna lastnost vseh opredelitev je ohranjanje reda oziroma kot pravi Crick (1997, 63): »Politični sistem je tisti tip oblasti, v katerem se politika izkaže kot uspešna pri zagotavljanju sprejemljive stabilnosti in reda.« Politični sistemi posameznih držav so skozi zgodovino odločilno vplivali na politiko oblastne garniture s tem pa tudi na strukturo represivnega aparata. V poskusu razumevanja številnih oblik vladanja katerim je skupni element zagotavljanje reda in dobrin z uporabo moči prisile nam je jasno, da politični sistem potrebujemo. Pravo vprašanje je torej kakšna naj bo politična oblast? Glede na stopnjo tolerance, represije, ki jo obeležuje politična oblast, le-ta niha v svojih oblikah od demokratske in liberalne do avtokratske in totalitarne. Nasilje kot gradnik političnega sistema bom v nadaljevanju vrednotil skozi njegovo pojavnost v demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemih.

7.2 ZAPUŠČINA STARE GRČIJE

»Zgodovina in zgodovinska preteklost imata možnost, dati pobudo sedanjosti ali boljše prihodnosti« s to metodično predpostavko Heidegger (v Kalan 2003, 10) utemeljuje pomen uporabe zgodovine v današnjem času. Enakega mnenja je tudi Nietzsche (1970, 132–62), ki meni, da moramo antiko proučevati, da lahko razumemo in pojasnimo sedanje dogajanje. Pomen preučevanja antične demokracije se ne odraža le v spoznavnem procesu, temveč posredno posega v sodobno politično razpravo s premislekom o temeljih sodobnih demokratičnih ureditev, med katerimi najdemo tudi

odnos do nasilja. Na prvi pogled oba modela politične ureditve, neposredna atenska in predstavniška demokracija nimata nič skupnega. Vendar nas razmislek napoti na sodelovanje kar najširšega kroga državljanov v procesu političnega odločanja, ki je podlaga za postavljanje in spreminjanje pravil delovanja političnega sistema. Grki so bili tisti, ki so odkrili ne le demokracijo, temveč tudi politiko, doseganja odločitev z javno razpravo in opravičevanja prisile države nad ljudmi. Na primeru prvih modelov političnih sistemov bom skušal potrditi svojo hipotezo in element nasilja prikazati kot konstitutivni element tako v tiraniji kot atenski demokraciji. Prav uporaba nasilja in njegova prevedba v različne politične sisteme namreč postavlja razmerje države do državljana. Heraklitovo izjava; »enega ni brez drugega, eno se sprevrča v drugo, zato je vojna, prepir, ne le gospodar in kralj ampak tudi oče vseh stvari« opozarja na napetost nasprotij v različnih formulacijah. (Vorländer 1968, 42) Z osvetlitvijo razmerja med demosom in državo bom odkril položaj nasilja v prvih političnih sistemih.

Za Aristotela je bil človek po naravi bitje doma in bitje skupnosti. Tisto, kar opazimo v grški misli ni toliko vprašanje nasilja kot sredstva, ampak pojavnost nasilja v družini (oikos) in državi (polis). Grška stvarnost je bila povsem prepletena z družino in državo.²⁴ Središče življenja posameznika je oikos, kjer živijo člani družine in sužnji. Leti skrbijo za zadovoljevanje življenjskih potreb s pridobivanjem in proizvodnjo dobrin, obenem pa so podrejeni avtoritarni vladavini očeta. Vladavina očeta utemeljuje in opravičuje njegovo absolutno razpolaganje s telesi žensk, otrok in sužnjev. (Levy v Kuzmanić 1995, 153) Delo v družinskem krogu, suženjstvo je naravna osnova državljanske svobode v polisu in osnova oblikovanja oblasti. Čeravno je družina konstitutirajoči element polisa, v nasprotju z njim v družini ne vladajo politični temveč nesvobodni, avtoritarni, patriarhalni odnosi.

Enakost državljanov se pojavi šele v polisu, ki predstavlja politično življenje posameznika in področje njegove svobode. Živeti v polisu je pomenilo, da se vse zadeve urejajo s prepričevanjem in javno razpravo, ne pa s silo ali nasiljem. Vendar cilj vsake politične stvarnosti ostaja enak, poraziti nasprotno opozicijsko stran. V sistemu tiranije sta nasilje in prevara pogosto edini razpoložljivi sredstvi za uvedbo politične

²⁴ Perikles (v Finley 1999, 27) navaja: »Človek lahko istočasno skrbi za svoje in za državne zadeve. /.../ V komerkoli, ki se ne udeležuje državljankega življenja, ne vidimo človeka, ki skrbi za svoje zadeve, temveč nekoristneža.«

spremembe. Čeravno so se demokratične Atene v primerjavi s sistemom tiranije izognile skrajno nasilnim oblikam obračunavanja s političnimi nasprotniki pa ideja premagovanja in uničevanja tekmecev ostaja. V luči te politične stvarnosti nam postane institucionalni sistem ostrakizma, kot metode uglajenega fizičnega odstranjevanja predstavnikov opozicije razumljiv. V obeh političnih sistemih je razviden različen odnos do nasilja, vključen v politični ustroj.

Pogoj za svobodo v polisu je obvladovanje življenjskih nujnosti v družini. »Nujnost, ki so ji podvrženi vsi smrtniki, opravičuje nasilje; ljudje se nujnosti, ki jim jo nalaga življenje, osvobajajo nasilno za svobodo sveta.« (Arendt 1996, 33) Biti svoboden je pomenilo svobodo od prisile nujnosti in ukazovanja v področju družine. Grško pojmovanje nasilja kot sredstva prisiljevanja in prepričevanja je predpolitično, omejeno na življenje izven polisa, v družinskem krogu na terenu družbenega in ne političnega. Vendar grški koncept svobode ni vključeval državljske svobode vseh drugih članov skupnosti in ne politične svobode drugih podrejenih mestnih držav. »Svoboda je pomenila vladavino zakona in sodelovanje v procesu sprejemanja odločitev, ne pa posedovanja neodtujljivih pravic.« (Finley 1999, 78) V nasprotju z nasiljem v antičnem diskurzu, novoveško pojmovanje silo in nasilje omeji na politični prostor kjer postane monopol države.

7.2.1 Tiranija

Sfera političnega je v večjem delu človeške zgodovine temeljila na absolutističnem modelu, kjer je bila oblast monopolizirana v eni osebi, ki je večino časa namenila uveljavljanju svoje moči. Neposredno pojem tirana označuje vladarja, ki poseduje absolutno oblast in na oblastno funkcijo ni bil izbran, niti je ni legitimno nasledil, ampak je z rušenjem oligoarhije ali demokratične ureditve polisa prevzel oblast v svoje roke. Skozi stoletja zatiranja pod suvereni se je pojem, ki je označeval oblastnega lastnika zemlje le še stopnjeval in nadgrajeval do današnjega označevanja političnih sistemov v smislu avtoritarnih in represivnih režimov. Tiranija kot klasična oblika vladanja se v stari Grčiji razvije v dveh oblikah. V pred demokratični fazi grške zgodovine so bili tirani po pravilu vladarji, ki so ljudstvo svoje mestne države popeljali v boj za odstranitev določenega vladarja, ki je postal neznosen. Tirani drugega obdobja, obdobja demokracije, so rušili demokratske sisteme. Medtem, ko prvi delujejo ob pomoči oboroženih državljanov, drugi po pravilu najemajo najemniško vojsko.

(Puhovski 1980, 198) Sokrat tiranijo v nasprotju s kraljevino opisuje kot »vladavino, ki se izvaja nad podložniki, ki je ne sprejemajo dobre volje in katera ni v skladu z zakoni mesta temveč z voljo vladarja«. (Strauss 1980, 82) Po mnenju Aristotela je politika samo ena izmed mogočih rešitev v zvezi z redom. Najbolj očitna alternativa je tiranija, vladavina močnega posameznika z lastnimi interesi. Nastane tam kjer ena frakcija državljanov vsili ostalim prebivalcem svoje ideje, ki jih odreja ena avtoriteta. Pozicija si ne prizadeva doseči priznanja, kompromisa s strani drugih, o njihovih idejah in željah pravzaprav ne razpravljajo. Metoda vladanja tirana je čisto zatiranje, preganjanje, ustrahovanje vseh ali večine zaradi lastnega interesa in interesa lastne skupine ljudi. Državo vodi v nenehne vojne, vse državljane, ki mu ne ustrezajo pa šteje za notranje sovražnike in jih zato preganja. Po Platonu (1976, 302) tirani prevzamejo svojo vlogo »še kot zasebniki, preden se povzpnejo na oblast. V začetku občujejo z ljudmi, ki se jim dobrikajo in so jim pripravljene storiti sleherno uslugo, ali pa postanejo sami – če kaj potrebujejo – hlapčevski in storijo vse, da se pokažejo prijatelje, toda kakor hitro dosežejo svoj cilj, drugih več ne poznajo.« Tiran svojo moč črpa iz svoje avtoritete in jo prek grožnje s strahom, ki predpostavlja silo terorja vsiljuje svojim državljanom. Tiranija se ne izvede z namenom revolucionarnih, političnih ali ekonomskih sprememb obstoječega stanja.

Jean Bodin je na to opozoril z besedami: »Ni moč imeti za tiransko tisto oblast, ki mora posegati po nasilnih sredstvih, kot so umori, prepovedi, zaplembe ali druga nasilna in oborožena dejanja, kot se to neizogibno dogaja v trenutku spremembe ali restavracije režima.« (Bobbio 1997, 321) Primarno gibalno političnega delovanja človeka, ki želi tiransko oblast, je želja po prestižu, časti, priznanju in avtoriteti. Skozi zgodovino so bili tirani, nesporno označeni že z načinom vladavine, principom protipravnosti in posledicami takšnega vladanja. V kolikor »biti v polis« označuje vladavino zakona, je tiranija vladavina brez zakona. Odsotnost zakona je odsotnost svobode kar Platon (1976, 267) ponazori s stanjem človekove duše. Najplemenitejši del duše je v tiranski državi zaslužjen, njen majhen, najslabši in najbolj divji del pa vlada. »Biti tiran, imenovati se tiran in ne kralj, pomeni biti nesposoben preobraziti tiranijo v kraljestvo ali v drugo legitimno ime.« Pomanjkanje nesporne avtoritete pripelje do posledice, da je tiranska vladavina nesporno bolj nasilna in labilna od ne-tiranske vladavine. (Strauss 1980, 92) Sila nasilja namreč oblast le uniči, z razširjanjem medsebojnega strahu in nezaupanja proizvaja nemoč, izolacijo in preprečuje nastanek oblasti.

7.2.2 Atenska demokracija

Polis, prva pravno urejena država v evropski zgodovini je nastala kot omejena prostorska skupnost, kar je pogojevalo koncentracijo političnega, verskega, kulturnega in gospodarskega življenja na njenem ozemlju. Njena zdaj aristokratska zdaj bolj demokratska oblika je dovoljevala, da se je v njej moč posameznika razmahnila. Grški koncept življenja utemeljen v polisu predstavlja politično življenje posameznika. »Nepolitičen človek je bil dojet kot defektno bitje, kot idion, bil je bitje z manjkom, katerega nezadostnost je bila v tej izgubi ali pa v odsotnosti dimenzije in polnosti simbioze s pravim polisom.« (Sartori 1995, 119)

Razvoj Aten je prek Solonovih reform, Pejzistrove tiranije in Klejstenovih reform vodil v nastanek demokracije. Klejstenove reforme so z uveljavitvijo nove teritorialne razdelitve države na tritije izničile pomen prejšnjih rodovnih povezav in ublažile vpliv aristokratskih družin na politični sistem. Uvedba novih lokalnih upravnih enot je zahtevala tudi preureditev državnega vrha s svetom petstotih (bulé). Svet je postal glavna izvršilna institucija, ki je oblikovala predloge in jih predlagala v glasovanje ljudskemu zboru. Bulé je bil ključnega pomena za delovanje demokratičnega sistema. Vključeval je preverjene člane iz vsakega atiškega dema, sistem članstva pa ni dovoljeval obvladovanja sveta s strani skupine posameznikov. O državni politiki je odločala ljudska skupščina, ki so jo sestavljali vsi moški državljani v starosti nad dvajset let. Predstavljala je nadzorno telo države iz njene sestave pa so bile izključene ženske, sužnji in tujci. Sodna pristojnost je bila v rokah ljudskih sodišč, ki so zajemala vse razrede državljanov in na katere se je lahko pritožil vsak državljan. Stalnih državnih uradnikov atenska demokracija ni poznala, temveč jih je vsako leto imenovala iz vrst državljanov. Za potrebe »policije«, državnega zapora, preprečevanja ter kaznovanja ropov in nasilnih dejanj so razpolagali z enajstimi uradniki in tristo skitskimi lokostrelci, ki so izrekli kazni. Klejsten se je zavedal nevarnosti prevzema oblasti, zato je razvil metodo ostrakizma po kateri se je država znebila vsakega posameznika, ki si je pridobil prevelik vpliv. Posameznik je odšel za deset let v izgnanstvo, njegov status in imetje pa sta ostala neokrnjena. (Thorley 1998, 37–69) Proces ločitve avtokratskih rodovnih povezav je prinesel strukturno heterogenost in z njo omejevanje moči, avtoritete, ki upravlja z družbenim telesom. (Ranciere 2008, 57)

Grški polis je nedvomno politično telo, ki se v svoji idealni obliki neposredne demokracije opira na razpravljanje in ne na nasilnost. Antični model demokracije je omogočil neposredno udeležbo velikemu številu državljanov, ki so imeli pravico biti izbrani in sami odločati o svoji usodi. Politično delovanje v polisu se udejani v razpravljanju in iskanju pravičnega z namenom zagotavljanja dobrega življenja oziroma svobode, ki je pogoj sreče. (Arendt 1996, 33) Sreča določa posameznikov objektivni položaj v svetu, ki ga predstavlja javno politično prizorišče – polis. V primerjavi z javnim je zasebno postavljeno v podrejen položaj, ki upravičuje uporabo prisile in nasilja v domeni družine. Niti Platon niti Aristotel v atenski demokraciji nista videla vladavine modrosti, ampak prej vladavino svobodne in siromašne večine, ki vsem priznava enake pravice. Navkljub temu je atenska demokracija delovala skoraj dve stoletji in povzročila enega glavnih impulzov v razvoju politične misli in sodobnih političnih konceptov.

7.3 DEMOKRACIJA

Dandanes je demokracija tako samoumevna, da si običajen državljan sploh ne predstavlja več legitimnosti drugih oblik vladavine. Govorica demokracije ni bila še nikoli tako razširjena in priljubljena, s tem pa je postala sinonim za dobro vladavino, politični ideal, standard političnih pravic in svoboščin. Demokracija je edini koncept, ki se sooča s spoznanjem o trajnosti spopadov in nasprotij. Temelji na domeni nasprotja in protislovja pri čemer se ves čas spopadata pozicija in opozicija. Zahvaljajoč pluralizmu je konfliktnost usmerjena v areno političnih bojev iz katere je nasilje večinoma izključeno. V nadaljevanju bom opredelil demokracijo kot politični sistem katerega oblikujejo vsi odrasli državljani s svojo politično participacijo in oblikovanjem vladnih politik z izražanjem svojih preferenc.

Kaj opredeljuje demokratični politični sistem? Hewitt (v O' Kane 2004, 22) demokracijo opredeli skozi njene minimalne zahteve; izvoljeno izvršno oblast odgovorno izvoljenemu parlamentu, univerzalno volilno pravico in poštene tajne volitve. Schumpeter (1979, 284) demokracijo označi kot boj med strankarsko opredeljenimi političnimi voditelji. Ljudje dejansko ne vladajo temveč imajo v okviru demokratičnega političnega sistema le priložnost sprejemanja ali zavračanja ljudi na vodstvenih položajih. Robert Dahl delovanja demokratičnih sistemov interpretira skozi

šest samostojnih pogojev poliarhične demokracije, ki jih sestavljajo pravila, prakse in institucije dorasle izzivu demokracije velikih razmerij. Med institucije poliarhije Dahl (2000, 83–99) prišteva: volitve voditeljev, svobodne, poštene in splošne volitve, pravico do kandidiranja, svobodo izražanja, pluralizem virov informiranja in avtonomijo združevanja.

V pogojih poliarhije so volitve tiste, ki zagotavljajo odgovornost vladajočih voditeljev nevoditeljem oz. »naprava za nadzorovanje voditeljev«. (Dahl 1997a, 138) Prav volitve v funkciji družbenega nadzora so tiste, katerih posledica nadzora vladajočih omogoča razlikovanje med demokracijo in diktaturo. Druga institucija političnega nadzora, ki omogoča poliarhijo je stalno politično tekmovanje med posamezniki in strankami. Volitve ne zagotavljajo vladavine večine, močno pa povečujejo število in raznolikost manjšin, ki jih je potrebno pri sprejemanju političnih odločitev upoštevati. Stare koncepcije demokracije so poudarjale varovanje pravic in svoboščin večine, novi zorni kot demokracije pa poudarja varovanje interesov, potreb, želja in stališč manjšin. Prav v »vladavini manjšin se odražajo bistvene razlike med diktaturami in demokracijami«. (Dahl 1997a, 138) Pravico do kandidiranja v vladajoče strukture imajo praktično vsi odrasli, brez oviranja, ustrahovanja ali nasilja s strani pripadnikov vladajoče ideologije. Instrument svobode združevanja predpostavlja svobodno združevanje državljanov v neodvisne politične stranke in interesne skupine z namenom doseganja svojih političnih pravic. Državljeni morajo imeti dostop do neodvisnih alternativnih virov informacij, saj le seznanitev z dnevnim redom politik omogoča aktivno politično participacijo in vpliv državljanov na politične agende vladajočih. Instrument svobodnega izražanja omogoča proces, ki dejansko ločuje demokracijo od nedemokratskih političnih sistemov. Svobodno izražanje vpliva na številne ključne vidike politične dejavnosti: na obseg in vrste političnih praks, izbrane politične voditelje, legitimnost, procese informiranja in komuniciranja. Državljeni svobodno izražajo svoje mišljenje o političnih vprašanjih kar vključuje tudi kritiko vladajoče elite, ideologije in politične ureditve brez strahu, da postanejo žrtve političnega nasilja.

Primerjava značilnosti poliarhije s političnimi procesi v nedemokratskih sistemih nam pokaže, da demokracijo utemeljuje prav raznolikost političnih mnenj in temeljni konsenz. Brez doseganja nekega osnovnega konsenza glede političnih odločitev demokratski sistemi ne bi vzdržali neskončno dolgo. Razvoj stabilne poliarhije Dahl (v

O' Kane 2004, 31) pogojuje s civilnim nadzorom nasilne prisile kar preprečuje njeno zlorabo s strani vladajočih. Organi vojske in policije in njihovi civilni voditelji morajo biti predmet demokratičnega nadzora, kar preprečuje sistem nasilnega vladanja. Zaupanje v legitimnost sistema predstavlja ključen pogoj obstoja demokracije. Posebej konsenz glede predpisanih pravil in sprejemanja odločitev v procesu zamenjave vladajočih. Zagotavljanje in varovanje predhodno opredeljenih pogojev in značilnosti poliarhije omogoča premagovanje večnih človekovih nesoglasij in zaščito demokratičnega procesa. S hegemonijo, pomanjkanjem političnega tekmovanja in participacije Dahl (v O' Kane 2004, 25) opredeli kaj poliarhija ni. V nepoliarhije pa všteje totalitarne, avtoritarne, despotske, avtokratične in absolutistične režime.

7.4 DEMOKRATIČNI POLITIČNI MODELI

Institucije in strukture demokracije so skozi zgodovino do današnjih dni doživljale nenehne spremembe. Od konstitucionalnih monarhij, predsedniških in parlamentarnih sistemov do uporabe različnih liberalnih, socialnih in ostalih teorij demokracije. Kot posledica nenehno spreminjajoče se narave demokracije in idej o najboljši demokraciji so nastale številne klasifikacije demokracij. Held (1989) je opredelil osem posameznih modelov demokracije na osnovi lociranja in izvajanja oblasti, ekonomsko socialnih značilnostih, participacije in možnosti nadzora oblasti s strani državljanov (glej Tabelo 7.1). Osnovna delitev demokratičnih političnih sistemov temelji na neposredni participaciji ljudi pri politični oblasti in posredni participaciji ljudi prek mehanizmov političnega predstavnštva iz česar izhajata neposredni in predstavniški model demokracije.

Antični klasični model demokracije označuje neposredna udeležba državljanov v okviru njenih zakonodajnih in sodnih funkcij, skupščino državljanov kot glavnega nosilca suverene oblasti, raznovrstnost sistemov izbiranja ljudi na javne funkcije in opredelitev statusa nosilcev javnih funkcij do običajnih državljanov. Atensko državo utemeljuje visoka stopnja politične participacije in pravica do sodelovanja v vseh zadevah, saj se javno in zasebno neizogibno prepletata. V liberalno – protektivnem modelu je suverenost podeljena predstavnikom, ki legitimno opravljajo funkcije države. Delitev oblasti je pravno utemeljena na izvršilno, zakonodajno in sodno. Konsenz vladanih določa sistem volitev, ki zagotavlja legitimnost oblasti. Demokracija deluje v okviru

formalnih in neformalnih pravil katerih vloga je preverjanje podeljene oblasti in zagotovitev enakosti pred zakonom. Princip demokratične rešitve konfliktov v družbi predstavlja načelo večine oziroma »tiranija večine«, ki pa ne zagotavlja zaščite individualnih pravic in manjšin. Radikalni razvojni model demokracije, ki ga je razvil Rousseau, podrazumeva ne samo politično in pravno enakost temveč tudi ekonomsko enakost, saj le tako posameznik lahko deluje v skladu z občo voljo vseh. Rousseau zavrača idejo predstavniške demokracije in jo zamenja z neposredno udeležbo državljanov na javnih zborih, ki so čisti odraz ljudske volje in imajo prevlado nad izvršno oblastjo. Izvršna oblast izvršuje ljudske zakone in je določena ali odpoklicana z neposrednimi volitvami ali žrebom. Liberalno razvojni model temelječ na idejah J.S. Milla zagovarja splošno participacijo v političnem življenju. Model zagotavlja razvoj individualnih pravic, svobodo mišljenja in razpravljanja ob hkratnem učinkovitem nadzoru in omejevanju državne oblasti. Mill (v Held 1989, 90) priznava, da sta regulacija in vmešavanje v življenja posameznika nujna, ko navaja: »Urejati ravnanje družbe s posameznikom na način prisile in nadzora, pa naj gre za uporabo sredstev fizične prisile v obliki z zakonom določenih kazni ali pa za moralno prisilo javnega mnenja« je upravičeno, prizadeva pa si najti oviro za samovoljno ravnanje. V eseju *O svobodi* ugotovi, da je legitimno izvrševanje nasilja nad posameznikom mogoče le s ciljem preprečiti škodo drugim. (Mill 2003, 145)

Tabela 7.1: Modeli demokracije, prirejeno po Heldu.

Modeli demokracije	Klasični		Moderni
	antični		kompetativni (rivalsko) elitistični
	liberalno protektivni		klasični pluralistično (poliarhični)
	razvojni	radikalno razvojni	legalni
		liberalno razvojni	
neposredno (marksistični)		participativni	

Vir: Held (1989, 16)

Marksistični model neposredne demokracije predpostavlja ukinjanje razredne družbe, privatne lastnine in oblikovanje politične in gospodarske enakosti vseh. Predpogoj je razredni boj proletariata, ki porazi boržuazijo, odpravi razredno delitev in privatno lastnino. Šele propad in uničenje kapitalizma omogoči vzpon prave demokracije prek združevanja države in družbe v smislu pretvarjanja vlade in vladanja v sistem družbene samoregulacije. Odločanje o javnih zadevah poteka prek konsenza, samonadzorovanje pa nadomesti oborožene sile in sile prisile.

Moderni demokratični kompetitivni model določa parlamentarna vladavina z močno vejo izvršilne oblasti. Zanj je značilna tekmovalnost med političnimi strankami in birokracija strokovnjakov, ki sprejema večino odločitev. Birokratske in strankarske skupine se sčasoma pričnejo obnašati kot politične elite s čimer postanejo njihovi člani edini polni udeleženci demokratičnega sistema. Vloga običajnih državljanov je zelo omejena in označena kot nezaželeno poseganje v sistem političnega odločanja. »Od demokracije ostane malo, zgolj argument zaščite pred tiranijo«, ki pa ga je Weber razrešil v prid sile in oblasti ter vzpostavo »izvoljene diktature«. (Held 1989, 178)

Pluralistični model demokracije je opredeljen kot vladavina manjšin, saj izhaja iz distribucije moči med številne skupine v družbi, ki zagovarjajo številne interese. Zagotavlja vlado z manjšinami in politično svobodo. Predpogoj njegovega delovanja je splošen konsenz o pravilih in postopkih, vrsti političnih ciljev in legitimnosti političnega delovanja. Širši kot je konsenz, bolj zavarovana je demokracija. »Sprejemanje vladnih odločitev ni veličasten pohod močnih večin, združenih ob določenih vprašanjih temeljne politične prakse. Gre za nenehno miritev razmeroma majhnih skupin.« (Dahl 1997a, 150) Odločitve se sprejemajo z neskončnim sporazumevanjem, skladno z ustavnimi pravili, ki so del politične kulture.

Legalni model demokracije vključuje: razširitev trga na vse več področij življenja, oblikovanje države, ki ji je odvzeto prekomerno vmešavanje v ekonomijo, zmanjšanje moči sindikatom ter vzpostavitev močne vlade katere naloga je vzpostavitev zakonov in reda. Model predstavlja krepitev posamičnih delov države in omejevanje obsega aktivnosti države. Legalna demokracija postavlja okvire družbi svobodnega trga in minimalni državi. Participativni demokratični model predpostavlja institucionalno zagotovljeno neposredno participacijo pri reševanju ključnih družbenih problemov.

Demokratična načela so vključena v organizacijsko strukturo družbe in države kar omogoča odprt institucionalni sistem, reorganizacijo strankarskega sistema in enake pravice posameznikov do samorazvoja. Današnji prevladujoči koncept izvajanja politične oblasti zaznamuje demokracija in liberalizem kot ideologija, ki tej oblasti daje vsebino. Liberalno – demokratičen način izvajanja oblasti podeljuje konceptu osebne svobode in suverenosti osrednje mesto. Suverenost ljudstva se udeleženi v mehanizmu delitve oblasti in tekmovalni participaciji v političnem življenju. Osebna svoboda kot osnova liberalne misli je tisti mehanizem, ki varuje temeljne pravice in svoboščine pred močjo države. (Pikalo 2003, 100) Oblast lahko legitimno posega v civilno družbo samo z namenom varovanja življenja, posesti in svobode. Hayek (v Held 1989, 236) pojasnjuje: »Moč državne prisile je mogoče uporabiti samo v primerih, ki so vnaprej zakonsko opredeljeni, in na način, ki omogoča predvideti, kako bo uporabljena.«

V nasprotju s klasičnim liberalnim vodilom po katerem je naloga države uporabljati monopol nad prisilo za zaščito institucij privatne lastnine in svobodnega trga, marksisti ravno v privatni lastnini vidijo največjega sovražnika svobode. Lastnina je produkcijsko sredstvo, ki omogoča kapitalistično produkcijo in akumulacijo kapitala. Država v marksistični tradiciji v nasprotju z liberalno ne varuje osebne svobode temveč kot represivna sila v službi vladajočih razredov z nasiljem zagotavlja pogoje eksploatacije. V političnih sistemih obstajajo jasne omejitve svobode, ki jo lahko uživajo državljani. Vendar se med seboj razlikujejo kot posledica razvoja političnih, ekonomskih in družbenih institucij in dejavnikov. Država kot središče ostaja odločilni vidik nadzora demokratičnih institucij. Želja po »biti slišan« kot pravi Dahl (1997a, 150) predpostavlja legitimno politično ureditev s spoštovanjem zakonov, nadzorom nad oblastjo in omejitvijo njene represije kar omogoča svobodo posameznika.

7.5 NASILNA DEMOKRACIJA

Demokratična država je posameznikom sicer prinesla številne svoboščine, vendar je sočasno v odnose med državo in njenimi državljani uvedla številne odvisnosti, ki so bistveno omejile okvire človekove svobode. Da je jedro in bistvo demokracije prav umetnost konflikta, so vedeli že stari Grki. Regulacija in nadzor v političnem prostoru nastopita šele z razvojem demokracije, ki jo Przeworski (v Merkel 1997, 120) opredeli kot »sistem organizirane negotovosti« iz česar lahko sklepamo, da demokracija ni nič

drugega kot sistem pravil za obravnavanje družbenih konfliktov. Politična igra je prav skozi demokratične procedure postala zapletena in nujno je bilo skozi pravila določiti njen potek. (Južnič 1992, 61) V nasprotnem se brez pristajanja na pravila igre ponovno vrnemo v Hobbesovo naravno stanje. V demokraciji stvari sedaj ne tečejo več tako zelo surovo, saj naj bi vse politično delovanje služilo svobodnemu posamezniku. Konceptcija svobode po liberalni tradiciji (Mill, Tocqueville) zajema načeli; da nobena oblast ne velja za absolutno, temveč, da so absolutne samo pravice in pravila nezarisanih mej znotraj katerih so ljudje nedotakljivi. (Berlin 1992, 83) Ali je temu res tako? Spomnimo se Rousseauja, ki je dejal, da je demokracija primerna kvečjemu za bogove, nikakor pa ne za ljudi. Z namenom potrditve predhodno postavljene hipoteze se nam postavlja vprašanje zakaj v demokratičnih političnih sistemih prihaja do izbruhov nasilja?

V samem jedru političnega spora ležita dve pomembni razsežnosti demokracije; politična participacija in pluralistična konkurenca. (Dahl 1997a, 138) Demokratični proces, ki usklajuje interese vladajočih z interesi nevladajočih temelji na sporu interesov kar lahko prevedemo v: »Biti del politike pomeni biti neprenehoma v sporu.« Povsem naravno je, da opozicijska skupina državljanov goji do tistih na oblasti nezaupanje in nasprotovanje. Posledica česar so številni politični spori katerih končni cilj je zmaga ali poraz na volitvah. V osnovi političnega leži latenten spor, ki s povečevanjem napetosti med političnima skupinama lahko preide v nemir, odkrito nasprotovanje in nenazadnje v politični spopad z elementi nasilja. Glavni problem se nahaja v reguliranju procesa v katerem vedno ostrejši politični spopad povečuje možnost drsenja proti političnemu nasilju. Z namenom preprečiti kritiko oblasti pluralistična demokracija s transparentno izmenjavo informacij sicer povzroči zmanjšanje »izvenkomunikacijskega nasilja«, ki je del institucionalnega nasilja oblasti vendar ostaja nasilje vključeno v njen politični ustroj. (Habermas v Braud 2004, 92)

V demokratičnem pluralizmu poteka ves čas intenzivna razprava med strankami za udeležbo pri političnem odločanju. Pravo nasprotje so nedemokratični režimi kjer ni odprte razprave, niti odkritega kritiziranja vladajoče elite. Z demokratičnega stališča predstavlja razprava med političnimi nasprotniki orodje za preprečevanje nasilja. Bitka za prevzem oblasti, ki neprestano pretresa politični prostor ima svoje pravila in običaje, ki v homogenih političnih kulturah z dolgo demokratično tradicijo praviloma ne povzročata političnega nasilja. Pravo nasprotje predstavljajo nekonsolidirane demokracije

s heterogeno politično kulturo pri katerih demokratičen sistem institucij ni »The only game in Town«. ²⁵ (Przeworski v Merkel 1997, 123) Nenazadnje je politično nasilje ob volitvah decembra 2007 v Keniji pokazalo kako šibka je lahko demokracija. V povolilnih spopadih med privrženci bivšega predsednika Mwaija Kibakija in opozicijskim voditeljem Raile Odinge je samo v enem dnevu umrlo 185 ljudi. (Delo 2007) Nasilje kot tako ni prepoznano samo kot element nedemokratičnih režimov temveč obstaja tudi v demokracijah in predstavlja oviro svobodi izražanja in informiranja. Ključen je odnos do nasilja. Almondova teza o politični kulturi je pokazala, da je učinkovito delovanje demokracije odvisno od ustreznih vrednot. (Lukšič 1992, 14) Prav mehanizmu politične kulture gre zasluga za spoštovanje legitimnih razlik, tolerantnosti, zamenljivosti oblasti na miren način in uveljavljene politične prakse, kar zagotavlja stabilnost demokracije.

7.5.1 Dve plati nasilja

Demokracija kot politični sistem se srečuje z nasiljem na dveh bojiščih. Državno nasilje nastopa pod zastavo opravičevanja zaščite demokratičnega političnega sistema, nasilje proti državi pa pod praporom zaščite svobode posameznika. Uporaba nasilja je za demokracijo zlo že samo po sebi, zato nasilju priznava zelo malo njegove izvirne legitimnosti, ki jo v večini opredeljujejo le rezultati volitev. Uporaba nasilja kot sredstva reševanja konfliktov je uradno omejena zgolj na zagotavljanje spoštovanja politične volje večine pa še tu ne nastopa odkrito, deklarativno. Neposredno nasilje zamenja podrejanje zakonom, ki zagotavlja spoštovanje pravnih norm. Navidezna odsotnost državnega nasilja olajšuje podrejanje legitimnim družbenim pravilom. Prav nepriznavanje konstitutivne vloge nasilja v demokraciji je predmet Benjaminove kritike: »Pravni red teži k temu, da so na vseh področjih, na katerih bi se smotri posameznih oseb lahko na smotrni način dosegli z nasiljem, vzpostavijo pravni smotri, ki jih na takšen način lahko udejanji edino pravno nasilje.« (Benjamin 2002, 122) Pravo nasilje v rokah posameznika pojmuje kot neposredno grožnjo pravnemu redu, zato poskuša odvzeti posamezniku možnost nasilnega delovanja na vseh področjih njegovega delovanja. (Benjamin 2002, 123) Vendar nasilje kljubuje s svojo prisotnostjo tudi v

²⁵ Demokracija je konsolidirana takrat, ko postane določen sistem institucij »The only game in Town«, ko noben relevantni akter več ne nastopa zunaj demokratičnih institucij v okviru demokratičnih pravil. Linz in Stepan (v Merkel 1997, 125) navajata da je demokracija konsolidirana ko ni več nobenih resursov v domeni korporativnih akterjev (vojska, cerkev, veleposestniki..) in jih le ti ne morajo kontrolirati onkraj aren demokratičnega odločanja in ko večina prebivalstva sprejema demokratično ureditev in postopke kot najboljšo oblastno ureditev brez alternative.

demokracijskem političnem sistemu v obliki državnega nasilja pri katerem imamo opraviti z uporabo policijsko, vojaške prisile z namenom izvajanja z zakonom predpisanih nalog in brezimenim nasiljem.

7.5.2 Brezimenno nasilje

Demokracijski politični sistem svojim državljanom navkljub razširjenemu demokracijskemu idealu v »vladavini vsega ljudstva« dopušča zelo omejeno vlogo pri vladanju. Resnična moč odločanja leži v rokah političnih elit. Posledica česar je naraščajoče nezadovoljstvo nad političnimi strankami in zmanjšana želja po udeležbi v političnem procesu. Identiteta demokracije je v krizi, kljub prizadevanjem po vsiljevanju pluralistične demokracije novim demokracijam (Irak, Afganistan), kar pa je le poglobilo politična nasprotja. Demokracijo ogroža tudi potiskanje izobčenih družbenih skupin na obrobje politične skupnosti, pod pretvezo etičnih, verskih in nacionalnih nestrpnosti. Zažgana predmestja Pariza so posledica prikrajšanja mlade generacije emigrantov za možnost kakršnekoli jasne ekonomske in socialne prihodnosti, s čimer so prisiljeni v nasilne izgrede kot edino pot za artikuliranje lastnega nezadovoljstva. (Žižek 2007, 76) Brezimenno nasilje označuje nenadna eksplozija aktivnega nezadovoljstva, ki svoj izvor najde v osvobajanju notranjih napetosti posameznikov, usmerjenih proti državni oblasti. Rešitev je v politični participaciji državljanov, ki lahko s procesom volitev izvedejo potrebne zamenjave vladajočih in sprejmejo konkretne ukrepe za pomiritev nezadovoljstva. Nedvomno v demokracijskem političnem sistemu obstajajo mehanizmi (pluralizem, participacija) s pomočjo katerih se je mogoče izogniti političnemu nasilju. Po Braudu (2004, 135) »pluralistična demokracija mogoče res ni najpravičnejši politični režim, zato pa se najbolj trudi, da zadovolji nezadovoljneže«.

7.5.3 Instrumentalno nasilje

Politično nasilje pred demokracijsko vlado vedno postavlja dva izziva; odgovornosti za izbruh nasilja in pripravljenost poseči po sredstvih za njegovo zatrtje. Odgovor na prvo vprašanje najdeta pozicija in opozicija v merjenju moči znotraj parlamenta po sistemu: »Kdor je zasačen, ga žrtvujejo, zato da bi vse drugo nespremenjeno teklo naprej.« (Munkler 1997, 316) Uporaba neposredne sile v demokracijah odpira vprašanja; zaščite človekovih pravic in svoboščin, vzpostavitve reda in vprašanje delovanja medijev, ki s širjenjem nekontroliranih informacij vplivajo na delo represivnih organov.

Vladavina prava zahteva priznavanje svobode osebnosti vsakega posameznika, s pomočjo ohranitve nekega reda. Pravo zaščiti posameznika s svojo močjo, ga varuje, ohranja red, zakone, svoboščine in pravne običaje. »Postavitev prava je postavitev moči in to je akt neposredne manifestacije nasilja.« (Benjamin 2002, 137) Policijsko nasilje je tako pravopostavljajoče kot pravoohranjajoče orodje v rokah prava. »Policija iz varnostnih razlogov posega v številnih primerih, v katerih ni jasnega pravnega položaja, kot brutalno nadlegovanje spremlja državljana skozi njegovo s predpisi urejeno življenje ali ga naravnost nadzoruje.« (Benjamin 2002, 129) Potencial nasilnega delovanja represivnih organov v razvitih demokracijah ni nič manjši od represije v nedemokratičnih političnih sistemih. Tako v pogledu angažiranja materialno tehničnih sredstev kot kadrov. Razliko v delovanju represivnih organov opazimo v procesu kadrovanja, izobraževanja, kot posledico logike njihovega delovanja v nedemokratičnih režimih, ki nasprotuje demokratičnim normam pri uporabi nasilja. Nasilje v demokracijah označuje umirjena in omejena uporaba policijske sile. Na prvi pogled mogoče počasna in neučinkovita uporaba sile zagotavlja legalnost in legitimnost s strani predstavnikov države. Prav umirjeno ravnanje pri uporabi instrumentalnega nasilja jasno opredeli odgovornost nosilcev nasilja in osvobaja državo obtožb nepremišljene uporabe sile. (Braud 2004, 139–142) Ozirom se še na vrste in oblike instrumentalnega političnega nasilja, ki jih je v pluralističnih demokracijah precej manj kot v avtoritarnih in totalitarnih državah. Arendtova (2003) v *Izvorih totalitarizma* opisuje totalno državo skozi metode delovanja politične tajne policije, taborišč, ugrabitev, umorov, izsiljevanj.

Prag nasilja je mogoče v demokracijah višji toda zato nič manj učinkovit. Z ozirom na vedno večjo moč systemskega nasilja je potrebno po mnenju Derridaja (2002, 153) »omejiti moč in povsem zakonite pristojnosti tistega, kar mora ostati enostavna policijska administracija, strogo podrejena kontroli politične moči in instancam, ki bdijo nad spoštovanjem človekovih pravic«. Demokracija sicer zagotavlja mehanizme s pomočjo katerih se je mogoče izogniti političnemu nasilju, vendar se svoboda izražanja mnenj in zahtev posameznikov vedno ne zaustavi na meji mirnega reševanja sporov.

7.6 NEDEMOKRATIČNI POLITIČNI SISTEMI

Svet na vstopu v novo stoletje prisega na demokracijo in čeravno so nam še ne tako dolgo nazaj razglašali zmago liberalne demokracije in konec zgodovine, nedemokratični politični sistemi ostajajo več kot le zgodovinska izkušnja. Čeprav je Hobsbawm (2000) »kratko dvajseto stoletje« označil kot stoletje totalitarizma, so nedemokratični režimi ostali mednarodno prepoznavni tudi v 21. stoletju. Nedemokratične ureditve so še dandanes večinske med ureditvami, kakršne vladajo v večini držav sveta in kakršnim se podreja večina svetovnega prebivalstva.²⁶ Temeljno vprašanje, ki se nam v okviru razmerja med nasiljem in vrstami vladavine postavlja ni »Kdo vlada?« temveč »Kako vlada?« saj nedemokratičnim ureditvam in njihovim institucijam ni potrebno polagati računov pred državljani.²⁷

Politološka teorija je na osnovi preučevanja različnih tipov nedemokratičnih ureditev, metod družbenega nadzora, zagotavljanja legitimnosti, upravnih in političnih struktur, ki so se pojavljale v različnih zgodovinskih obdobjih oblikovala pet spremenljivk, ki so pomembne za opredeljevanje tipologij nedemokracij. Prevladujoča koalicija v rokah vladajoče elite je temelj vsakega nedemokratičnega političnega sistema. Posebej nas zanima stopnja koncentracije oblasti v rokah vojaške ali strankarske diktature. Družbena podlaga ureditve oz. prepoznavanje družbenih skupin, ki podpirajo režim, raven zatiranja temeljnih pravic in svoboščin, stopnja mobilizacije in participacije prebivalstva in ideološka podlaga sistema. (Della Porta 2003, 50) Morlino (2008, 5) in Brooker (2000, 22–28) sklicujoč se na Linzovo (2000, 159) definicijo avtoritarnega režima posebej izpostavljata štiri dimenzije, ki so lastne vsem nedemokratičnim ureditvam.

1. **Nivo politične mobilizacije** predstavlja količino in lastnosti množične participacije. Avtoritarni sistemi izvajajo politiko izključevanja civilne družbe izven političnih aren odločanja. Nekatere nedemokratične ureditve prebivalstvu sicer vsiljujejo visoko stopnjo participacije, ki je pod nadzorom vladajoče politične elite kar ima za posledico obstoj močnega represivnega aparata

²⁶ Leonardo Morlino za september 2008 navaja podatek, od 193 nacionalnih držav je po politični ureditvi 90 demokracij, ki zajemajo 47% svetovne populacije, 58 držav z obsegom 30% svetovne populacije je označil za hibridne-deloma svobodne režime, nedemokratičnim režimom pripada 45 držav s 23% svetovne populacije.

²⁷ Spomnimo se Machiavellija, ki je ljudi na oblasti razdelil na leve, ki se opredeljujejo za sredstva sile in lise, ki pri vladanju uporabljajo zvijače.

(vojska, policija, tajne službe) in odsotnost mobilizacijskih struktur, ki bi zagotavljale udeležbo civilne družbe v politični participaciji. Ob tem je povsem jasno, da v sistemu ni prostora za institucionalnega poroka političnim pravicam in svoboščinam.

2. **Stopnja omejenega, neodgovornega pluralizma** igra ključno vlogo pri omejevanju dostopa do procesa političnega odločanja. Sistem sam opredeli ključne politične igralce, ki običajno vključujejo institucionalne igralce (vojska, državna uprava, državna stranka) in družbene igralce (cerkev, lastnike zemljišč, industrijske in finančne skupne). V tem primeru ne moremo govoriti o političnem sodelovanju in odgovornosti v okviru mehanizmov liberalne demokracije. »Sodelujoči igralci« oblikujejo dominantno koalicijo, ki je le v funkciji zastopanja interesov vladajoče elite in izraz zagotavljanja lažne legitimnosti in podpore vladajočemu režimu. Neavtonomna, marginalizirana civilna družba še vedno ostaja predmet obravnave s strani ideoloških aparatov in policijske represije.
3. **Legitimnost** nedemokratskih političnih sistemov ne zaznamujejo demokratični mehanizmi. Legitimnost sloni na opredeljenih vrednotah v lasti posameznega igralca glede na njegove lastnosti in interese. Te vrednote po Morlinu (1990, 94) opredeljujejo izrazi »domovina, nacija, red, hierarhija, oblast«. Prav zaradi prevladujoče vloge osebnih vrednot sistem ne poseduje jasno izražene, kompleksne ideologije, ki bi opravičevala in podpirala sistem. V primeru tradicionalnih režimov v središču države stoji »vodja«, čigar absolutna, nezgrešljiva avtoriteta pooseblja državo.
4. **Politične strukture** v nedemokratskem sistemu so rezultat nedefiniranih omejitev politične moči kar omogoča neomejeno zlorabo moči. Velika stopnja personifikacije moči s strani karizmatičnega voditelja ali vladajoče elite pomeni, da imajo v rokah vse vzvode moči in so obenem tudi člani odločevalskih institucij. Odsotnost dobro definiranih pravnih norm za državljana v nedemokratskem režimu pa pomeni slabo omejeno kontrolo režima nad civilno družbo in njegov neenakopraven položaj v primerjavi z nosilci avtoritarne moči.

Juan J. Linz (2000, 54) na osnovi števila in vrste sodelujočih igralcev v omejenem pluralizmu, strukture institucij režima, stopnje in tipa politične participacije loči med: tradicionalnimi ureditvami, avtoritarnimi sistemi in totalitarnimi nedemokratskimi političnimi sistemi. Nasprotna si pola nedemokratskih političnih režimov predstavljata avtoritarizem in totalitarizem, med njima pa se razprostira cela vrsta različnih avtoritarizmov, ki se razlikujejo po dimenziji koalicije, legitimnosti, politični mobilizaciji in svojih strukturah (Tabela 7.2).

Tabela 7.2: Variacije avtoritarnih in tranzicijskih režimov, prirejeno po Linzu.

I. DOMINANTNA KOALICIJA	Vojska	Birokracija	Hegemonska politična stranka	Ostali instituc. igralci	Cerkev	Zemljiška oligoarhija	Gospodarska, ekonomska mednacionalna elita
II. MENTALITETA IDEOLOŠKA LEGITIMNOST	Nacija	Ljudje	Oblast	Doktrina nacionalne varnosti	Tehnokratski racionalizem	Marksizem Leninizem Maoizem	Afriški socializem, humanizem, Negritude
III. POLITIČNA MOBILIZACIJA	Depolitizacija			Omejena mobilizacija elit		Kontrolirana množična mobilizacija	
IV. STRUKTURA REŽIMA	Predsednik države	Hunta, svet, komite	Korporativni parlament, Navpična zveza	Vladajoča stranka, Pomožne organizacije	Birokracija	Obveščevalne službe	

Vir: Morlino (1990, 96)

7.6.1 Tradicionalne ureditve

Navkljub poskusom opredelitve modernih političnih sistemov skozi pojme demokracije, totalitarizma in avtoritarizma ugotovimo, da z navedenimi tremi koncepti ne moremo enačiti tradicionalnih oblik vladavine. Tradicionalni politični sistemi temelječi na paternistični moči s fevdalnimi in tradicionalnimi elementi še vedno uživajo znatno legitimnost na obrobju zahodnega sveta. Skozi zgodovino so se zvrstile številne pojavne oblike tradicionalnih vladavin od absolutizma, avtokracije, despotizma, diktatorstva, monarhije, oligoarhije do tiranije. »Palačna politika« kot predmoderno obliko političnega sistema poimenuje Finer, (v Hague in Harrop 2001, 32) temelji na osebnih razmerjih z ozkimi elitami in brez pravice do opozicije. Webrova tipologija legitimnega vladanja skozi tradicionalni tip oblasti opredeli patrimonialni podtip oblasti.²⁸ (Brooker

²⁸ Webrova tipologija legitimnega vladanja temelji na tradicionalnih, karizmatičnih in racionalno-legalnih oblikah avtoritete. Tradicionalna in karizmatična oblast sta mehanizma pomembna za študij nedemokratskih režimov.

2000, 52) Ta temelji na osebnih razmerjih v katerih člani družine, uradniki in ostali tekmujejo v nenehnem boju za naklonjenost osrednje figure. »Vodja je sonce, okrog katerega krožijo planeti«, vladar uveljavlja svojo moč podobno kot moški v vlogi poglavarja družine. (Hague in Harrop 2001, 33) V teh ureditvah ne prihaja do mobilizacije podložnikov in tudi izdelanih ideologij ne srečujemo. Linz (2000, 151–157) sodobno različico tradicionalne ureditve »osebnega vladanja« poimenuje sultanistični režim. Lojalnost in legitimnost v sultanističnem režimu ne posebja prevladujoča ideologija, ne osebno poslanstvo karizmatične osebnosti temveč mešanica strahu, nasilja in nagrad do svojih sodelavcev. Politične odločitve temeljijo na osebni moči suverena povezani z elementi ustrahovanja in nagrajevanja, brez normativnega omejevanja in ideološkega opravičevanja. Moč je uporabljena izključno za doseganje zasebnih ciljev. Tradicionalna elita ob podpori represivnega aparata v vlogi vojske in policije igra dominantno vlogo v političnem sistemu. (Morlino 2003, 80) Neposredno politično nasilje v obliki umorov, napadov in nadlegovanja uperjeno proti nasprotnikom režima, je pogosto izvedeno s strani civilnih zaupnikov vladajoče elite ob vednosti vladarja, brez vednosti policije ali sodnih oblasti. Prisila in strah kot posledica političnega nasilja nas spominja na totalitarne sisteme. V nasprotju s totalitarnimi sistemi v sultanističnih režimih ne zasledimo splošnih družbenih ideoloških ciljev in mobilizacije državljanov v množično vladajočo stranko. Prav izolacija množic, pomanjkanje izobrazbe in revščina v kombinaciji strahu in občasne hvaležnosti za dobrobit naklonjene s strani suverena omogoča sistem, ki se dandanes pojavlja na Bližnjem vzhodu in Afriki. Vendar ostaja dejstvo, da so vladarji bolj zavzeti za zaščito svojega položaja kot razvoj svoje države. To dokazuje tudi izjava nekdanjega saudskega kralja Abdula Aziza Ibn Sauda, ki je dejal: »Dveh stvari ne bom dovolil, prva je upornik in druga je hlinjenje lojalnosti ljudi, tajno povezanih proti meni.« (Hague in Harrop 2001, 33)

7.6.2 Avtoritarni sistemi

Mnoga stoletja nedemokratičnih sistemov ter uvajanja raznih oblik avtoritarnosti, ki sloni na vladajočem posamezniku in silno krči krog političnega odločanja se tudi na začetku 21. stoletja niso izčrpala. Še več, so najbolj razširjena zvrst nedemokratičnih ureditev utemeljena na zelo raznoliki ideologiji in družbeni podlagi. Od komunistične ideologije, islamske verske hierarhije, do vojaških hunt in civilno – vojaških avtoritarnih režimov. Juan J. Linz (2000, 159) opredeli avtoritarne sisteme kot:

»Politične sisteme z omejenim političnim pluralizmom, ki ne polagajo računa, so brez izoblikovane vodilne politične ideologije, vendar pa z značilno mentaliteto, ki je brez široke ali poglobljene politične mobilizacije, razen v določenih trenutkih, in ima na vrhu vodjo ali ozko skupino, ki uveljavlja oblast v formalno slabo začrtanih mejah, vendar pa dejansko dovolj predvidljivih.«

Avtoritarne politične sisteme zaznamujejo: omejen politični pluralizem; ideološka upravičenost režima; stopnja participacije in politične mobilizacije; navzočnost in sestava skupine, ki uporablja politično moč in obstoj slabo definiranih pravil oblasti kar nakazuje na splošne aspekte navodil in postopkov avtoritarnega režima. (Morlino 1990, 91–92) Obseg pluralizma je tisti element, ki ločuje posamezne avtoritarne režime na vključujoče politične sisteme, ki vključujejo vedno širši krog ljudi in gredo počasi v smeri demokratizacije in izključujoče politične sisteme, v politični areni katerih nastopa samo glavni igralec. Linz-ov »omejen pluralizem« razume obstoj in uporabo represije in nasilja s strani vladajoče elite, z namenom obdržati se na oblasti. Omejeni pluralizem se odraža v politični skupnosti, ki nima ne avtonomije ne samostojnosti in ne organiziranega družbenega življenja. Popolno nasprotje totalitarnim sistemom, ki želijo v popolnosti obvladati družbo in politični sistem. Avtoritarne sisteme zaznamuje močen represivni aparat države (vojska, policija, tajne službe) v službi vladajoče elite, ki ima ključno vlogo tako pri uveljavljanju ureditve kot pri njenem ohranjanju.

Raven zatiranja in političnega nasilja se v okviru avtoritarnih sistemov lahko močno razlikuje, od pravega nasilja zoper politične nasprotnike z namenom izničenja sleherne opozicijske strukture do ureditve, ki dopušča četudi nadzorovan omejen pluralizem. Stopnja nasilja in represije v posameznih variacijah avtoritarnih sistemov zavisi predvsem od vrste in povezanosti dominantne koalicije in ideološke legitimnosti avtoritarnega sistema. (Morlino 1990, 107) Glede na vrsto dominantnega igralca v politični areni Morlino (1990, 97) avtoritarne sisteme loči na: vojaške, civilno – vojaške in civilne režime. Fenomen vojaških vladavin izhaja iz uporabe vojske kot osnove politične moči. Vojaške avtoritarne režime zaznamuje vojska kot glavni igralec v procesu odločanja, ki jo vodi njen vrhovni poveljnik (tiranija) ali kolektiven vojaški organ, svet (oligoarhija). Vojaški udari zaznamujejo obdobje med letom 1960 in 1990 v latinski Ameriki, Afriki in nekaterih delih Azije, predvsem kot posledica nerazvitih, preprostih državnih režimov in obdobja hladne vojne. Ambiciozni generali so

potrebovali le nekaj tankov, nezadovoljnih častnikov in vojakov s katerimi so zasegli predsedniško palačo. Žal pa je »država v uniformi« praviloma imela skromne politične inspiracije, ki so se končale s krajo vladnega denarja in nasilno preprečitvijo družbene participacije v političnem življenju. Posledica dolgih obdobjev vojaške vladavine predvsem v latinskoameriških državah zaznamuje mešanje vojaške in civilne moči, ki zaznamuje civilno – vojaški avtoritarni režim. V latinskoameriških državah so mnogi visoki častniki sicer postali člani civilnih predstavniških teles, sodne veje oblasti ali zasebnih podjetij, vendar je vojska ostala garant državnega institucionalnega reda in nacionalne varnosti. Takšna nepovezana, šibka korporativna koalicija z obstoječim konfliktom interesov ima za posledico konflikt med koalicijo in vojsko pri ključnih političnih vprašanjih, predvsem pa pri zagotavljanju splošne legitimnosti. Saj vladajoče elite iz še vedno kontroliranega političnega prostora izključujejo nekatere družbene skupine. Civilne avtoritarne režime zaznamuje kontrolirana množična mobilizacija v množično stranko, ki hoče postati vsesplošno gibanje in ne le nova stranka. Z namenom pritegniti množice stranka svojo doktrino utemelji na nacionalistični, komunistični ali fašistični ideologiji. Cilj režima je preobrazba naroda v homogeno celoto, ki pozna eno samo voljo – voljo voditelja in eno samo vrednoto – narod. (Schulze 2003, 296)

7.6.3 Totalitarni sistemi

Odprava politične svobode ne podrazumeva samo preprečitve političnih pravic, prepovedi političnega udejstvovanja, javnega izražanja svojega mnenja in prepovedi združevanja v stranke in združenja s ciljem skupnega delovanja. Totalitarni koncept predvideva »polastitev vseh področij, ki jih običajno imamo za zunaj politična, kajti tudi ona vsebujejo nek politični element«. (Arendt 1997, 298) Totalitarni sistem ima za cilj uničenje civilne družbe in popoln nadzor nad življenjem vsakega posameznika, v vseh sferah njegovega življenja. Tako si totalitarizem ne prizadeva samo, da odvzame človeku svobodo, temveč da ustvari človeka, ki se bo bal svobode in jo bo zamenjal za varnost. Brzezinski (v Linz 2000, 65) totalitarizem označuje z naslednjimi šestimi elementi: ideologijo totalne države; monolitno politično stranko pod vodstvom karizmatičnega vodje; tajno policijo, ki si podreja sodno oblast in terorizira drugače misleče posameznike in skupine; monopol nad sredstvi informiranja in komuniciranja, monopol nad oboroženo silo družbe in nadzorovanjem, centralizirano upravljanje ter koordiniranje vseh ekonomskih organizacij.

Ideologija totalitarnih sistemov ni koherenten idejni sistem temveč povezuje celo vrsto različnih heterogenih elementov od nacionalizma, čaščenja države, militarizma, elitizma, protipravnih aspektov, organicizma, iracionalnosti, rasizma, državne stranke, ekspanzionizma in imperializma do vsakdanjih praks in ritualov. Ideologija skozi rituale uprizori udeležbo vsakogar pri oblasti. Temelj države sta avtoritativna vzgoja in patriarhalna družina, ki sta oblikovalca togih in fiksnih vrednostnih meril. (Lukšič 1992, 30) Naštetim idejam je potrebno dodati še osebnost velikega vodje, ki pooseblja voljo naroda in koncept države. S svojo propagando nasprotuje predstavniški demokraciji in povečuje svoj režim, ki je edini sposoben premagati krizo. Njegov cilj je izgradnja novega, močnega, totalitarnega državnega režima. Oziroma kot pravita duhovna očeta fašizma: »Za pravega fašista je vse vsebovano v državi, zanj ni nič človeških ali duhovnih vrednot zunaj države.« (Gentile, Mussolini v Alatri 1980, 341). Meja med političnim in nepolitičnim je zabrisana, vsakdanje življenje pridobi neposreden političen pomen. Sleherni interes, vsakdan, čas... vse je po mnenju Dolarja (1982, 145) vpreženo in prepleteno v fašistično celoto. Monolitna množična politična stranka nasprotuje vsaki politični pluralnosti. Dejanska najvišja, neomejena oblast ob sicer ohranjeni državni strukturi je vladajoča stranka, ki nadzira vso družbo. Njeno jedro ima precejšnja pooblastila, nadzira aktivnosti režima in vladne odločitve. Za izvajanje svojih nalog totalitarna država uzakoni represivne metode in ustanovi posebna sodišča za nadzor in sankcioniranje »političnih prestopnikov«. Izhodiščno razmišljanje Arendtove o totalitarizmih v središče postavlja elemente terorja in nasilja v vlogi tajne policije in drugih represivnih organov. »Radikalno zlo« poosebljeno v institucijah za ubijanje loči totalitarne sisteme od vseh do tedaj znanih oblik vladavine. (Kuzmanič 1996, 218)

Sredstvo, ki to omogoča je ideološka prisila, ki določa ideje in pogled na življenje, ki ga morajo državljani upoštevati oziroma mu ne smejo nasprotovati. Kjer ideološka podlaga za preoblikovanje človekove miselnosti v skladu z miselnostjo množične stranke ni dovolj tam stopi v akcijo institucija tajne policije s svojimi instrumenti terorja in prevzgoje. Na mesto zakonov stopi popolni teror, ki naj bi v realnost prinesel sam izvorni zakon narave. »Teror pomeni uresničenje zakona gibanja; njegov glavni cilj je omogočiti sili narave ali zgodovine, da prosto vihra skozi človeštvo, pri čemer ga ne ovira nobeno spontano človeško dejanje.« (Arendt 2003, 560)

Uporabo nasilja za doseg ciljev sistema ne določa le vladajoča ideologija temveč političen sistem. Po totalitarnem ideološkem konceptu (fašističnem ali komunističnem) je organizirano, trajno, brutalno in neomejeno nasilje legitimno sredstvo za doseganje ciljev politične oblasti. Institucije sistema v prvi fazi likvidirajo vse odkrite nasprotnike režima, sledi odstranitev ideološko opredeljenih nasprotnikov, v tretji fazi pa tajna policija s pomočjo številnih tajnih sodelavcev vzpostavi sistem totalnega terorja. Politika čistk v lastnih vrstah postane temeljna sestavina in bistvo totalitarne vladavine. (Brooker 2000, 14) Oblast z uporabo vseh sredstev nasilja deluje kot ekstremna strahovlada celo do tistih, ki jo povsem iskreno ideološko podpirajo iz česar izide znani rek »o revoluciji, ki žre lastne otroke«.

8 SKLEP

Montesquieu je v delu *Duh zakonov* (1989) povzel misel o idealnem tipu oblasti opredeljenem v različnih političnih tvorbah. Država kot taka je izraz določene strukture in principov, ki določajo njeno ravnanje. Navkljub poskusu opredelitve splošnega pravila, ki naj bi obvladovalo delovanje posameznega tipa oblasti Montesquieu ugotovi, da so elementi, ki konstituirajo določeno politično enoto med seboj tesno prepleteni in povezani. Mednje lahko pripišemo tudi element nasilja, kot eno izmed temeljnih vprašanj politične filozofije. Namen pričujočega diplomskega dela ni bil v opredelitvi nasilja v vsej njegovi širini, prek njegovih pojavnih oblik, ampak predstaviti njegov izvor v odnosu med politično oblastjo in posameznikom ter njegov delujoči princip v posameznih političnih sistemih. Prav pojmovanje nasilja skozi element političnega sistema določa okvir vseh dejavnosti, politično mobilizacijo, pluralizem, legitimnost, institucionalno ureditev in še veliko več. Klasična politična teorija od Aristotela do Rousseauja se je bistveno bolj intenzivno ukvarjala z vprašanjem nasilja kot sodobno politično razmišljanje, ki se je osredotočilo na vprašanja nadzora v povezavi s človekovimi pravicami oziroma na terorizem kot končno posledico nasilja.

Skozi oči klasičnega političnega razmišljanja sem s pomočjo hipotetičnega koncepta družbene pogodbe skušal osvetliti rojstvo družbenega. Potovanje začnemo od Hobbsovega izvornega naravnega stanja, v katerem je nasilje eno in edino sredstvo preživetja. Spinoza Hobbsovo vladanje s strahom in nasiljem zamenja s človeškim ravnanjem, ki ni izraženo zgolj v fizični sili in nasilju, temveč deluje prek nešteti vzvodov od moči do brzdanja efektov in strahu. V skladu z Lockovim pojmovanjem ljudje predajo svoje pravice družbi v katero vstopajo, taka družba pa ne more zatirati svojih članov, je legitimna in v skladu z naravnim zakonom. Končna postaja našega razmišljanja na kateri se nasilje legitimno udejanja je Rousseaujeva oblika političnega telesa, ki ščiti posameznika pred nasiljem obenem pa ima absolutno oblast v kateri se združi obča volja celotne skupnosti. S teorijo o družbeni pogodbi na prizorišče stopi posameznik, ki s svojo privolitvijo ustvari družbo in oblast v njej, s čimer postane glavni politični akter. Mesto posameznika v razmerju do države postavlja prav kategorija nasilja in njena prevedba v različne politične sisteme. Moč države, ki je nasproti posamezniku, je velika, grožnja, ki iz nje izvira, pa samoumevna. Izkazuje se v komponenti varovanja življenja, nedotakljivosti državljanov in v nadzorovanju svojih

državljanov. Ta dva vidika se odražata v spoštovanju in pokoravanju postavljenim pravnim normam in strahu pred morebitnimi sankcijami. Avtoriteta je sprejeta kot legitimna, upravičena oblika moči, kar prispeva k temu, da že sama grožnja z uporabo fizične sile legitimnih organov oblastnega aparata zadošča, da se posamezniki in družbene skupine uklonijo pravni normi. Nasilje je absolutno tako s strani posameznikov in skupin, ki se ga poslužujejo, za doseg svojih ciljev kot obstoječih institucij v demokratičnih in nedemokratičnih sistemih. Le-te ga vgradijo v svoj političen sistem kot legitimen gradnik. Nasilje je politično nevtralnno in ga kot takega ne moremo omejevati samo z obstojem v nedemokratičnih sistemih. Konceptija nujnosti nasilja je vgrajena v delovanje države tako na strani vladajočih skozi strah pred prevzemom oblasti s strani podrejenih, kot na strani podrejenih, ki v njem vidijo edino sredstvo političnega boja. Strah, ki ga občutijo množice in strah, ki ga vlivajo množice državi je tisti, ki omogoči upiranje, bojevanje in spreminjanje politike. Vendar pa imajo izrazi nasilja in aktivnega nezadovoljstva posameznikov usmerjenega proti državni oblasti prav nasprotni učinek, v krepitvi represivnih aparatov države. Bistvo države tako ni v sprejemanju mehanizmov pluralizma in participaciji širših družbenih skupin, temveč prav nasprotno, v krepitvi oblastnega policijskega aparata, ki preprečuje destabilizacijo Offejeve (1985) forme kapitalistične države.

Država skozi zagotavljanje pravil, oblikovanju posebnih razmerij, zagotavljanje svoje forme ščiti samo sebe, svoje legitimno delovanje in vladanje. Država to svojo obliko čuva s svojim represivnim aparatom in na poziciji vladajočih ohranja le tiste posameznike in institucije, ki ohranjajo to formo. Vsi politični sistemi, tudi najbolj nasilni se trudijo vzpostaviti zaupanje svojih državljanov v zakone in sprejemljivost uporabe sile proti nasprotnikom sistema, pri čemer se nasilje v nobenem primeru deklarativno ne pojavlja kot njihov konstitutiven element. Še tako brezobziren in nasilen političen sistem se zaveda, da zgolj neomejena oblast ne nadomesti legitimnosti, javne podpore in slepe pokornosti državljanov. Vrsto, obliko in značaj političnega sistema v njegovem bistvu ne določajo institucije temveč način uporabe legitimnega monopola prisile. Sistem prisile izražen skozi nasilje tako nikakor ne sme prestopiti navidezne meje agresivnosti in deklarativnega nasilja, saj v nasprotnem primeru povzroči izgubo legitimnosti in grožnjo obstoju države. Sfera političnega je nenehno bojišče nasprotujočih si interesov z željo po prevladi. Če se naslonimo na Foucaulta vidimo, da se politično skuša odpirati in uhajati izven strogo določenih institucij države

in političnih sistemov. Saj je oblast precej več kot samo gola sile prepovedi, ki jo izvaja država prek institucij discipliniranja. Vendar je ob vstopu v 21. stoletje glavno načelo vladanja in izvrševanja oblasti v svojem bistvu še vedno strah pred sankcijo, ki jo zbuja močna oblast s svojo idejo represije v oblikah političnega sistema. Čeravno svoj vrhunec nasilje doseže v totalitarnem sistemu, neprenehoma deluje tudi v demokratičnih sistemih. Nevarnost da »politično izgine s sveta«, če povzamem izraz Arendtove, danes ne grozi le s strani nedemokratičnih totalitarnih praks, temveč se skriva tudi v moderni percepciji demokratične politike. Zakaj? Razlika med resnično in uradno demokracijo ni bila pogosto tako velika. Liberalna doktrina demokracije v tekmi med demokratično državo in kapitalom ne kroti več kapitala in zagotavlja dobrin. Demokracija podrejena slepemu neoliberalnemu napredovanju, kopičenju oblasti ob podpori vedno bolj represivnih varnostnih ukrepov določa današnjo stvarnost. Vladanje s skrivnimi odloki, nezakonskimi pooblastili in samovoljnimi odločitvami političnih elit je postala normalna praksa demokratičnih držav, pod pretvezo zaščite nacionalne varnosti. Varovala, ki v demokratični družbi običajno omejujejo samovoljno uporabo prisilnih sredstev države, so popustila. Priča smo zanikanju temeljnih načel liberalizma: delitve oblasti in vzpostavitvi pravnih jamstev z namenom zaščititi posameznika pred prisilno samovoljo države. Sodobno postmoderno načelo vladanja je na novo zapisalo razmerje med nasiljem in politiko. Današnje dialektiko sile in nasilja v globaliziranem prostoru prevzema »Imperij«, ki je v svojem bistvu še kako hobbesovski! Avtonomija politike je ogrožena, saj globalizacija vsiljuje lastne principe delovanja. Priče smo brisanju nasprotja med demokracijo in totalitarnimi režimi, po drugi strani pa se bijejo nove bitke na področju verskih, etičnih in drugih delitev.

Druga zadrega demokratične politike se odraža v politični apatiji državljanov, oslabljenih političnih strankah in šibki participaciji volivcev. Prepuščanje političnih zadev vladajočim elitam je povzročilo »tiho razvrednotenje demokracije« in izmikanje kritičnih odločitev nadzoru volivcev. (Hobsbawm 2000, 578) Spopadi med političnimi nasprotniki kot posledica nezanimanja za politično lahko prevzamejo drugačne oblike, ki bodo nadomestile spopad v parlamentu. S tem pa bomo zopet pristali v začaranem krogu nasilja. V tem smislu je privatizacija funkcij sile, ki naj bi bila v izključni pristojnosti države kot modernega aparata vladanja, še kako sporna. Pretirana uporaba paravojaških milic, varnostnih in redarskih agencij v službi multinacionalk, oddaja osrednji monopol sile zasebnim najemnikom in s tem načenja izvorni državni monopol

nad nasiljem. Ta demokratizacija ali privatizacija sredstev za uničevanje spreminja perspektivo nasilja in ogroža izvorno funkcijo države opredeljeno v monopolu nad uporabo sile. Končna posledica se odraža v »kaoskraciji«, kot stanje vladavine kaosa poimenuje Juan J. Linz (2000, 36). V režimih kaosa paravojske, milice in plačanci izvajajo nasilje, brez nadzora osrednje državne oblasti, ki je izgubila monopol nad uporabo sile. Nasilje kot sredstvo uničevanja ni v funkciji oblikovanja nove politične realnosti in novega političnega reda ampak prav nasprotno, je v funkciji osebnih ambicij, kapitala, etničnega sovraštva, pohlepa in religijskega fanatizma. Primere navedenih praks lahko opazujemo v Liberiji, Somaliji, Ruandi ..., ki po Linzu (2000, 37) v svoji perspektivi nimajo skupne točke z državami, režimi ali političnimi sistemi.

Skozi celotno diplomsko delo smo preučevali element nasilja in njegovo prevajanje v zgradbo političnih sistemov. Različni politični sistemi imajo različen odnos do nasilja, ki ga tako ali drugače vključujejo v svoj politični ustroj. Nasilje ni le del človekovega političnega izkustva utemeljenega skozi zgodovino političnih idej, temveč konstitutivni element demokratičnih in nedemokratičnih političnih sistemov in ena izmed temeljnih političnih kategorij. Nasilje in politično sicer hodita skupaj, vendar je nasilje vedno v senci političnega kjer se formalno ne pojavlja. Še tako totalitaren režim ne more temeljiti zgolj na nasilju, temveč potrebuje tudi podporo, legitimnost. Politično je neizogibna nujnost še posebej v današnjih kompleksnih družbah kjer nastopa erozija avtoritete skupaj z upadanjem nivoja legalnosti in legitimnosti. Vloga političnega v procesu usklajevanja različnih interesov je v demokratičnem sistemu ključna, v nedemokratičnih sistemih pa pogrešamo njeno vlogo pogajalca med pozicijo in opozicijo. Udejanjanje nove politične realnosti spremlja nasilje, o čigar ničelni stopnji oziroma nenasilju ne moremo govoriti. (Balibar 2004, 448) Nasilje kot element političnega še ne bo tako kmalu odšlo s prizorišča, saj bodo vedno potekali spopadi za oblast in določanje prioritet politike. Pravo kot način uveljavljanja oblasti še vedno obvladuje politično misel. Moderni koncept suverenosti ljudstva, ki predpostavlja vzpostavitev političnega prostora skozi nasilje ob hkratni izključitvi zunanosti je preživel (Kurnik 2005, 219) Več kot očitno je, da je obstoj sveta brez nasprotij nemogoč, prav tako pa tudi spoznanje, da Hobbovega naravnega stanja nikoli ne moremo popolnoma odpraviti, ampak ga lahko samo nadzorujemo. Kategorijo nasilja v pluralistični razsežnosti političnega ne bomo izkoreninili, zato kot pravi Klaus von Beyme (1997, 213): »Pustite nas, da se v miru igramo!«

LITERATURA

- Adorno, Theodor Wiesengrund. 1980. *Sociološke studije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Alatri, Paolo. 1980. *Oris zgodovine moderne politične misli*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Almond, A. Gabriel, G. Bingham Powell, Jr. in Robert J. Mundt, ur. 1995. *Comparative Politics A Theoretical Framework*. New York: HarperCollins College Publishers.
- Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Arendt, Hannah. 1996. *Vita activa*. Ljubljana: Krtina.
- 1997. Svoboda in politika. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 295–306. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2003. *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba.
- Aristoteles. 2002. *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Aron, Raymond. 1996. *Demokracija i totalitarizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Balažic, Milan. 2007. *Politična antifilozofija*. Ljubljana: Založba FDV.
- Balibar, Etienne. 2004. *Strah pred množicami: politika in filozofija pred Marxom in po njem*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Beauvois, Jean-Leon. 2000. *Razprava o liberalni sužnosti: analiza podrejanja*. Ljubljana: Krtina.
- Beccaria, Cesare. 1998. O zločinih in kaznih. V *Črna Kronika*, ur. Andrej A. Lukšič, 9–20. Ljubljana: Študentska založba.
- Benjamin, Walter. 2002. H kritiki nasilja. V *Razpol 12, Problemi 1–2*, ur. Alenka Zupančič, 119–142. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Berlin, Isaiah. 1992. Dva koncepta svobode. V *Sodobni liberalizem: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 69–89. Ljubljana: Krt.
- Bobbio, Norberto. 1997. Etika in politika. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 320–347. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bodin, Jean. 1576. *Six books of the commonwealth*. Oxford: Basil Blackwell Oxford.
Dostopno prek: <http://www.constitution.org/bodin/bodin.txt> (28.12.2008)
- Bohm, David. 1999. *On Dialogue*. London: Routledge.
- Bond, Dough. 1994. Nonviolent Direct Action and the Diffusion of Power. V *Justice without violence*, ur. Wehr, Paul, Heidi Burgess in Guy Burgess, 59–80. Boulder in London: Lynne Rienner.

- Braud, Philippe. 2004. *Vrt demokratskih delicija. Psihoafektivno čitanje pluralističkih režima*. Zagreb: Disput d.o.o.
- Brooker, Paul. 2000. *Non-Democratic Regimes: Theory, Government and Politics*. New York: St. Martin's Press.
- Burton, John. 1990. *Conflict Resolution and Provention*. London: MacMillan Press Ltd.
- Cassirer, Ernst. 1998. *Filozofija razsvetljenstva*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, Študentska založba.
- Cerny, Philip. G. 1990. *The Changing Arhitecture of Politics; Structure, Agency and the Future of the State*. London: Sage Publication.
- Connolly, E. William. 1974. *Politične vede in ideologija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Crick, Bernard. 1997. Narava politične vladavine. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 57–73. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Dahl, Robert. 1997a. *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: Krtina.
- 1997b. Kaj je politika? V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 45–56. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2000. *On Democracy*. London: New Haven Yale Nota Bene.
- Dahrendorf, Ralf. 1997. Državlanske pravice in socialni razredi. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 165–174. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Delo. 2007. Kenija drsi v vrtinec nasilja: Odinga zavrača izide volitev. (31.december) Dostopno prek <http://www.delo.si/clanek/o261864> (10. januar 2010).
- Derrida, Jacques. 2002. Kozmopoliti vseh dežel, še en napor! V *Razpol 12, Problemi 1–2*, ur. Alenka Zupančič, 143–160. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Deutsch, Karl. W. 1997. Politika moči in politika rasti. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 129–138. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Dolar, Mladen. 1982. *Struktura fašističnega gospostva*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Duverger, Maurice. 1997. Dva obraza boga Janusa. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 74–78. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Easton, David. 1965. *A framework for political analysis*. Englewood Cliffs: Prentice – Hall Inc.

- 1997. Kako ustrezno pristopiti k politični znanosti. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 87–99. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Elias, Norbert. 2001. *O procesu civiliziranja, Drugi zvezek*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Fink-Hafner, Danica. 1998. Raziskovanje policy omrežij. V *Teorija in praksa* (5): 816–829.
- Finley, Moses I. 1999. *Antična in moderna demokracija*. Ljubljana: Krtina.
- Foucault, Michel. 1984. *Nadzorovanje in kaznovanje, nastanek zapora*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- 1991. *Vednost – Oblast – Subjekt*. Ljubljana: Krt.
- Freund, Julien. 1997. Tri predpostavke političnega. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 100–103. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York: Maxwell Macmillan International.
- Galtung, Johan. 1975. *Peace: resarch, education, action*. Copenhagen: Christian Ejlers.
- 1996. *Peace by peaceful means: peace and conflict, development and civilization*. London: Thousand Oakes in New Delhi: Sage in Oslo: International Peace Institute.
- Gamble, Andrew. 2006. *Politika in usoda*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Gazdić, Sašo. 1997. *Nasilje in post*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.
- Goričar, Jože. 1959. *Oris zgodovine političnih teorij (od antike do industrijske revolucije)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gough, W. John. 2001. *Družbena pogodba. Kritična študija njenega razvoja*. Ljubljana: Krtina.
- Grizold, Anton. 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V *Človek, država in vojna*, ur. Luard Evan, 83–156. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Habermas, Jürgen. 1997. Deliberativna politika. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 139–145. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Hague, Rod, Martin Harrop in Shaun Breslin, ur. 2001. *Comparative Government and Politics: An Introduction*. 5. izdaja. London: Macmillan Press Ltd.
- 2001. *Komparativna vladavina i politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišča u Zagrebu.

- Haralambos, Michael in Holborn Martin. 1999. *Sociologija, Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Hardt, Michael in Negri, Antonio. 2005. *Multituda*. Ljubljana: Študentska založba.
- Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Heywood, Andrew. 1998. *Political ideologies*. London: Macmillan press ltd.
- Hobbes, Thomas in Tuck, Richard ur. 2006. *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, Thomas. 2004. *Levijatan ili građa, oblik i moč crkvene i građanske države*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Hobsbawm, Eric. 2000. *Čas skrajnosti; Svetovna zgodovina 1914–1991*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Huntington, Samuel. P. 2005. *Spopad civilizacij in preoblikovanje svetovnega reda*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Im Hof, Ulrich. 2005. *Evropa v času razsvetljenstva*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Iršič, Marko. 2004. *Umetnost obvladovanja konfliktov*. Ljubljana: Zavod za razvoj kulture medosebnih odnosov in obvladovanja konfliktov, izobraževanje, svetovanje, raziskovanje in založništvo.
- Jambrek, Peter. 1997. *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jeffs, Nikolai. 1998. All you need is love (nasilje, emancipacija pa tudi nekaj uvodnih besed...). V *Oborožene utopije*, ur. Andrej A. Lukšič, 9–42. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Študentska založba.
- Juhant, Janez. 1992. Politična kultura med osebo in strategijo. V *Demokracija in politična kultura*, ur. Janez Stanič in Dušan Macura, 37–44. Ljubljana: Enajsta univerza.
- Južnič, Stane. 1992. Politična kultura kot manifestativnost politike ali kot način političnega delovanja. V *Demokracija in politična kultura*, ur. Janez Stanič in Dušan Macura, 59–70. Ljubljana: Enajsta univerza.
- Kalan, Valentin. 2003. *Grška filozofija – Platon*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Knežič, Branislava. 2004. Od definicije do operacionalizacije, sa osvrto na istraživanje nasilja. V *Temida* vol. 7. (br. 1): 45–50.
- Kurnik, Andrej. 1998. Politična teorija terorizma. V *Oborožene utopije*, ur. Andrej A. Lukšič, 57–74. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Študentska založba.

- 2005. *Biopolitika: Novi družbeni boji na horizontu*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Kustec Lipicer, Simona. 2002. Javnapolitična omrežja. V *Analiza politik*, ur. Danica Fink Hafner, Damjan Lajh, 67–81. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kuzmanič, Tonči. 1995. Naprej k Aristotelu. V *Fizika duha, časopis za kritiko znanosti let. 23/174*, ur. Andrej A. Lukšič, 145–170. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Študentska založba.
- 1996. *Ustvarjanje antipolitike: elementi genealogije družboslovja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lasswell, Harold. 1963. *Power and society: a framework for political inquiry*. New Haven: Yale University Press.
- 1964. *Politics: who gets what, when, how*. Cleveland, New York: Meridian Books.
- Linz, Juan. J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Locke, John. 1978. *Dve rasprave o vladi*. Beograd: NIP Mladost.
- Lukes, Steven. ur. 1986. *Power*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Lukšič, Igor in Kurnik Andrej. 2000. *Hegemonija in oblast, Gramsci in Foucault*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia.
- Lukšič, Igor in Pikalo Jernej. 2007. *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Lukšič, Igor. 1992. Politična kultura – Izvor pojma. Njegova vsebina in aplikacija na Slovenijo. V *Demokracija in politična kultura*, ur. Janez Stanič in Dušan Macura, 13–26. Ljubljana: Enajsta univerza.
- 1997. Onkraj politične mehanike. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 11–27. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2006. *Politična kultura, Političnost morale*. Ljubljana: FDV.
- Machiavelli, Niccolo. 2003. *Politika in morala*. Ljubljana: Slovenska matica Ljubljana.
- Majchrzak, Ann. 1984. *Methods for Policy Research*. London, Newbury Park: Sage Publications.
- Makarovič, Jan. 1992. Demokracija kot umetnost konflikta. V *Demokracija in politična kultura*, ur. Janez Stanič in Dušan Macura, 45–58. Ljubljana: Enajsta univerza.
- Mandeljštam, Nadežda. 1978. *Strah i nada*. Zagreb: Znanje.
- Marsh, David in Stoker Gerry. 2005. *Teorije i metode političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišča u Zagrebu.

- Marx, Karel. 1967. *Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta. MEID III*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Matteucci, Nicola. 1999. *Novoveška država: izrazoslovja in pota*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Merkel, Wolfgang. 1997. Teorije transformacije: demokratična konsolidacija postavtoritarnih družb. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 115–128. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mill, John Stuart. 1994. *O svobodi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- 2003. *Utilitarizem in O svobodi*. Ljubljana: Krtina.
- Miller, David. 2007. *Politična filozofija. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.
- Mills, Charles Wright. 1965. *Elita oblasti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Montesquieu, Charles-Louise de Secondat. 1989. *O duhu zakona*. Beograd: "Filip Višnjic".
- Morlino, Leonardo. 1990. Authoritarianism. V *Contemporary Political Systems: Classification and Typologies*, ur. Bebler Anton in Seroka Jim, 91–108. London: Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.
- 2003. *Democrazie e Democratizzazioni*. Bologna: Il Mulino.
- 2008. *Hybrid Regimes or Regimes in Transition?* Dostopno prek: <http://www.fride.org/publicacion/504/regimenes-hibridos-o-en-transicion> (5. april 2009).
- Mouffe, Chantal. 1997. Za agonistični pluralizem. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 146–154. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Münkler, Herfried. 1997. Morala politike. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 307–319. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nastran Ule, Mirjana. 1997. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nietzsche, Friedrich. 1970. *Rojstvo tragedije*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Novak, Mojca. 1991. Konflikt kot strategija zoper družbeno spremembo. V *Družboslovne razprave* 8 (11): 74–84.
- Offe, Claus. 1985. *Družbena moč in politična oblast*. Ljubljana: Delavska enotnost.

- O'Kane, Rosemary H.T. 2004. *Paths to democracy: revolution and totalitarianism*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Pal, Leslie. 1987. *Public Policy Analysis*. Toronto, New York, London, Sydney, Auckland: Methuen Publications.
- Perenič, Anton. 2009. *Uvod v razumevanje države in prava*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
- 2005. Samoizpolnjujoče se prerokbe? V *Spopad civilizacij in preoblikovanje svetovnega reda*, spremna beseda 427–435. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Platon. 1976. *Država*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Pribac, Igor. 1998. Pravica do kaznovanja: Hobbes in Beccaria. V *Časopis za kritiko znanosti* let. 26/188, ur. Andrej A. Lukšič, 21–37. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Študentska založba.
- Puhovski, Žarko. 1980. Tiranija – napomena o demodiranom pojmu. V *O tiraniji*, ur. Boris Hudoletnjak, 195–203. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Rakočević, Slobodan 1991. *Državna uprava – vloga, položaj, organizacija, delovanje*. Ljubljana: ČZ Uradni list Republike Slovenije.
- Ranciere, Jacques. 2008. *Mržnja demokracije*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
- Rousseau, Jean Jacques. 2001. *Družbena pogodba*. Ljubljana: Krtina.
- Salecl, Renata. 1993. *Zakaj ubogamo oblast?* Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Sartori, Giovanni. 1995. Kaj je »Politika«? V *Fizika duha, Časopis za kritiko znanosti* let. 23/174, ur. Andrej A. Lukšič, 117–134. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Študentska založba.
- 1987. *The Theory of Democracy Revisited: The Contemporary Debate*. Chatham NJ: Chathan House.
- Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Schumpeter, A. Joseph. 1979. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Alen and Unwin.
- Skocpol, Theda. 1985. Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research. V *Bringing the State Back In*, ur. Peter B.Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol, str. 3–44. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, spletna izdaja. 2000. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (12. februar 2010).

- Smith, Martin. J. 1993. *Pressure, Power and Policy : State Autonomy and Policy Networks in Britain and teh United States*. London: Hervester Wheatsheat.
- Sokol, Smiljko. 1979. *Politički sistem jakobinske republike*. Zagreb: Informator, Pravni fakultet Zagreb.
- Spinoza, Baruch de. 1988. *Etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- 1997. *Dve razpravi*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- 2003. *Teološko-politična razprava*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Strange, Susan. 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Strauss, Leo. 1980. *O tiraniji*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- 1999. *Naravno pravo in zgodovina*. Ljubljana: Študentska organizacija univerze v Ljubljani, Študentska založba.
- Tadić, Ljubomir. 1996. *Politološki leksikon*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Thorley, John. 1998. *Atenska demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tönnies, Ferdinand. 1999. *Skupnost in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Van Warden, Frans. 1992. Dimensions and types of policy networks. V *European Journal of Political research*, Vol 1-2. 29-52. Netherlands: Kluwer Publishers.
- Verbinc, France. 1989. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Von Beyme, Klaus. 1997. *Prispevek postmodernega mišljenja k teoriji politike*. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 206–216. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Vorländer, Karl. 1968. *Zgodovina filozofije I*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Walzer, Michael. 1997. Kompleksna enakost. V *Kaj je politika – Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. Adolf Bibič, 355–364. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Webb, Keith. 1986. Structural violence and definition of conflict. V *World encyclopedia of peace*, ur. Laszlo Ervin in Jong Youl Yoo 431–434. Oxford: Pergamon.
- Wehr, Paul, Heidi Burgess in Guy Burgess, ur. 1994. *Justice withouth violence*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.
- Žižek, Slavoj. 2007. *Nasilje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.